

P. BÜZOGÁNY ÁRPÁD

KÖNYVEK
ÉS
GYÖNGYÖK

KÖNYVISMERTETŐK, KRITIKÁK
(1996–2000)

ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

ÍRÓK ÉS MŰVEK

P. Buzogány Árpád

Könyvek és gyöngyök

ERDÉLYI TOLL KÖNYVEK

SZEKELY
UTKERESŐ
KIADVÁNYOK

A könyv borítóját
Beke Sándor-Olivér
tervezte

P. Buzogány Árpád

Könyvek és gyöngyök

Könyvismertető, kritikák
(1996—2000)

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó —
Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll
Székelyudvarhely 2017

**AZ ERDÉLYI GONDOLAT
SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA**

Beke Sándor (igazgató) • Brauch Magda • Cseke Gábor
Cseke Péter • Csire Gabriella • Gábor Dénes
Jancsik Pál • P. Buzogány Árpád • Péntek János

•
SZÉKELY ÚTKERESŐ KIADVÁNYOK

*Néprajzi, történelmi, művelődéstörténeti, egyházi
és irodalmi kiadványsorozat*

A *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóirat jogutódja

Főszerkesztő: Beke Sándor

Szerkeszti: Csire Gabriella, P. Buzogány Árpád, Ráduly János

•
ERDÉLYI TOLL

Irodalmi és művelődési folyóirat

Főszerkesztő: Beke Sándor

Szerkeszti: Brauch Magda, Csire Gabriella

•
© P. Buzogány Árpád, 2017
© Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2017
© Székely Útkereső Kiadványok, 2017
© Erdélyi Toll, 2017

ISBN 978-606-534-081-7

www.erdelyigondolat.ro

Megjelent az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó,
a Székely Útkereső Kiadványok
és az Erdélyi Toll közös könyvkiadási egyezménye alapján

AJÁNLÁS KÖNYVEKRŐL KÖNYVSZERETŐKNEK

Könyvek közt élő emberként számos olyan friss kiadvány kerül a kezembe, amit alig néhányan láthattak, esetleg csak a szerző, szerkesztő és a nyomda munkatársai. Ezeket lapozni különleges öröm, szellemi izgalom, akárcsak később erről hírt adni — a sajtó nyilvánossága által — másoknak. Ez a szándék vezérelt, amikor könyvismertetőket, kritikákat kezdtem közölni a kilencvenes évek közepétől: gondolataimat, észrevételeimet megosztani kívántam másokkal is.

A ma emberének nincs ideje ráérősen lapozgatni a könyveket, hanem hamar-hamar rá szeretne bukkanni a felhasználható adatra, gondolatra, ezért — könyvismertetőket közlő társaimhoz hasonlóan — mondhatni az olvasók helyett én olvasgatok. (Ehhez persze sok-sok oldalt át kell lapozni és mondhatni megállás nélkül. Ennek egyik oka, örvendetesen, hogy Udvarhelyszéken egyre-másra jelentek meg könyvek, illetve más kiadók is szívesen vállalták a vidékkel kapcsolatos témájú meg idevaló szerzők munkáinak megjelentetését.) Ez egyfelől jó szolgálat, mert egy rövidke ismertető szöveg alapján is eldönthetik, vásárolják-e meg, olvassák-e el, másrészt azonban olyan, mintha az ablaknál ülve vázolnám nekik, milyen csodálatos a látvány, és mi illatozik odakint, vagyis éppen a lényegtől fosztják meg magukat, ha lemondanak az olvasás, olvasgatás öröméről.

Remélem, én nem szaglászó kutyaként segítem őket, vagyis nem pusztán azt jelzem számukra, mit is ragadjanak kézbe, mire van éppen szükségük, hanem ellenkezőleg: azt adom hírül, hogy megjelent egy új könyv, amit ezért meg ezért érdemes kézbe venni.

A könyvismertető, kritikák kordokumentumok is egyben: áttekintést adnak egy időszak könyvterméséről. Ezért jött az ajánlat a kiadó részéről, hogy eddig megjelent ilyen írásaimat kötetben kiadná. Mondhatni megijedtem, mert hatalmas munkát jelentett összeszedni egy tucat év termését, ráadásul nem egyetlen

lapban jelentek meg. Biztos vagyok benne, hogy nincsen itt minden könyvismertetőm ebből az időszakból, persze nem is a teljesség igényével állítottam össze ezt az anyagot, aztán a kiadóval együtt gondolkodva az a következtetés született, ne hagyjunk ki egyetlen olyan könyvet se, amely a maga korában megérdemelte, hogy valamely újság olvasóinak ajánljam. Sőt a terjedelmet sem vettük alapul, bár nyilvánvalóan van pár olyan közlés, ami érdemi bemutatónak helyett csupán híradás, másokat a lapkészítés során kurtítottunk, illetve húztak meg közlés előtt. Pár esetben azt sem sikerült kiderítenem, egy-egy rövidke írás pontosan mikor és hol jelent meg, és néhány pedig itt lát először nyomdafestéket. A napilapokban megjelent könyvismertetőknél nem tüntettem fel az évfolyamot és a folyamatos sorszámozást (*Udvarhelyi Híradó, Népiújság*), a negyedévi vagy időszakosan megjelenő kiadványok esetében (*Kulturális Figyelő, Könyvesház, Erdélyi Toll*) viszont igen, hogy az azonosítást ezzel megkönnyítsem.

Mit tesz a recenzens? Válogat. Magának is, ám az olvasónak mindenképpen. Nem lehet mindent egyforma hévvel, felfedezői örömmel ajánlani, különben úgy jártam volna, mint a mesékben a farkasjárással falubeliit megtevesztő egyszerű juhász: nem sokat adtak volna szavamra egy idő után.

Mivel mindig is tiszteltem mások (szellemi) munkáját, észrevételeimet, megjegyzéseimet igyekeztem jobbító szándékkal és nem gúnnyal, ne adj isten kárörömmel megfogalmazni. Egyrészt hasznára válhattam így a szerzőnek, kiadónak, szerkesztőknek, másrészt az olvasóimat nem csaptam be, ugyanis jeleztem számukra: ennek a gyöngynek ez a különlegessége, meg ez a szépséghibája.

Mert a könyvek is olyanok, mint a gyöngyök: vannak köztük csaknem hibátlan kiadványok, vannak értéktelenebbek, és persze olyanok is (talán ebből van a legtöbb), amelyek, akárcsak a gyöngy, meg más ékszerek, a tulajdonos, az olvasó egyikének-másikának nagyon, a többinek kevésbé tetszenek.

Ám míg az igazgyöngyöt a sok kagyló kihalászása, felnyitása után találhatja meg a gyöngyhalász, nekem sokkal könnyebb dolgom volt, ugyanis mindegyik kiadványban fedezhetünk fel értéket: információkat, gondolatokat. Még akkor is, ha bosszantó, hogy sok-sok oldalt kell átrágni ahhoz, hogy értékre: használható információra, új felismerésre, frappánsan megfogalmazott gondolatra bukkanjunk. Az ilyen könyv már nem képviselheti az olvasó szempontjából a legnagyobb értéket, kincset, sőt 1990 után gyakran jelentek meg olyan kiadványok, amelyeket jobb lett volna csak később, némi szerkesztői meg más (utó)munkák után megjelentetni.

A gyarapodó számú termésből válogathattam, ám azért nem estem túlzásba, nem tetszelegtem a Nagy Ítélmester szerepében, magyarán nem dobtam képzeletbeli máglyára a szerző, szerkesztők hibáit magán viselő új kiadványt. Vagyis nem lehet egyértelműen jónak vagy rossznak minősíteni valamit, főleg könyvet, emberi agymunka eredményét. Amit gyengének tartottam, azt inkább nem ismertettem, mert miért, ha amúgy nem ajánlom az olvasónak? Csak azért, hogy kritikusként jól elverjem rajta a port?

Mindezt az alkotómunka iránti mély tisztelem magyarázza. Hogy jó ez így, vagy nem, azt ki-ki a maga szemszögéből ítélheti meg, ám amint a legjobb, legszebb munkában is lehet apró szépséghibát találni, úgy a kevésbé sikerült kiadvány, a rosszul megírt munka is, bár részleteivel, hasznára lehet valakinek.

Talán ezért lett az összegyűjtött ismertető, kritikák első kötetének a címe *Könyvek és gyöngyök*. Egyrészt a könyvek is olyanok (szépek, értékesek), mint a gyöngyök, másrészt jelzi a cím, hogy könyv, kiadvány esetében talán a legritkább esetben lehet a két fogalmat egyenértékűként kezelni.

A döntésben megerősített Ráduly János: *Vetettem gyöngyöt* (Népköltészeti tanulmányok) címmel Székelyudvarhelyen, 1997-ben kiadott kötete, amely egy népdal sorát emelte ki, és mondhatni ajánlotta nekem is címként. Bár a gyöngy Ráduly esetében

inkább a népköltészet alkotásokat asszociálja, nem túlzás, ha az ember szellemi alkotásainak tágabb körére is „rámondjuk”.

A kiadó döntése szerint ezt követi a *Tények, eszmék, sorsok* és a *Történetek, hitvallások, néphagyományok* című kiadványok.

A szerző

Verseskötet nekünk — rólunk

A megmérő idő. Az emberélet fordulói
romániai magyar költők verseiben.

Sepsiszentgyörgy, 1996

„Súlyos” verseskötetet tett az olvasó asztalára a sepsiszentgyörgyi Castrum Könyvkiadó a Lisztóczy László egri főiskolai tanár válogatásában és szerkesztésében megjelenő sorozat negyedik darabjaként (a sorozat eddigi kötetei: *Isten kezében*. Romániai magyar költők istenes versei, 1993; *Hazahív a hűség*. Romániai magyar költők vallomásai a szülőföldről, 1993; *Arany és kék szavakkal*. Romániai magyar költők szerelmes versei, 1995). Megdöbentő egymás mellett látni-olvasni hetvenöt jelen századi (többségében erdélyi, de mind romániai) magyar költő háromszáznál több versét elődeink-kortársaink életéről — a MI életünkről. A szerkesztő kezdettől a szív végső dobbanásáig álmodta újra a szerzőkkel együtt ezt az életet; vidámságával, örömeivel, komorságával, lélekgig sebző fájdalomával — egyszóval minden változatosságával, sokarcúságával, amit csak az Élet képes teremteni — azt a keserédes gyönyörű sorsot, amelyet most a versek (visszapillantó) tükrében látunk-érezünk újra megelevenedni. Sokatmondó fejezetcímek (pl. *Elődeim emberségéből*; *Bölcső előtt*; *A pillangószárnyú gyermek*; *Az alkony lángjában*; *Számvetés*) köré gyűlnek az emberi lét egy-egy időperiódusával, illetve élethelyzetekkel kapcsolatos versek sokasága.

Áprily Lajos, Bartalis János, Reményik Sándor, Szilágyi Domokos, Horváth Imre, Dsida Jenő, Szócs Kálmán mellett az ismert jelenkoriak: Farkas Árpád, Jánosházy György, Király László, Kovács András Ferenc, Lászlóffy Aladár, Magyarai Lajos, Markó Béla, Molnos Lajos, Szócs Géza...

Szűkebb vidékünk szülöttei közül is jó páran helyet kaptak ebben az antológiában: Áprily Lajos, Tompa László, Szemlér Ferenc, Bözödi György, Farkas Árpád, Magyarai Lajos, Molnos Lajos, Ambrus Lajos, Páll Lajos.

Szülők, gyermekek, unokák tettei, érzelmi fájdalmas emlékezést, nyugtalan álmódzást indítanak el. Apróbb-fontosabb cselekedeteinket látjuk visszapergetni, visszhang(talanság)ban elhalt szavainkat újra csendülni, világot megváltani akaró, ködbe fulladó, sanyarúságban sorvadó álmaink árnyképét szellemidézük a baktató sorok, botorkáló rímek, bennünk pendülő húrok visszhangjaiból építenek katedrális a játszi alliterációk, zsongó asszonáncok — maga a VERS az, ami életet varázsol körénk. A MEGMÉRŐ IDŐ (Az emberélet fordulói romániai magyar költők verseiben; a védőborító és szövegek közötti grafikák Plugor Sándor munkái; megjelent a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával Sepsiszentgyörgyön, 1996-ban) araszol rajtunk, koponyánktól talpunkig, számba veszi apró kis életünk mindennapjait és kedvvirágos ünnepeit, költők és versek gyűlnek körénk, hogy megoldják nyelvünket, amikor összeszorulna torunk... Most nem helyettünk beszélnek: mi szólunk bennük, általuk!

A székelyudvarhelyi könyvbemutatón, a Corvina könyvüzletben március 25-én a könyv anyagából készült válogatást hallhattunk Jónás Zoltán ihletett előadásában, melyet Maczkó Mária népdalai színesítettek. Lehet-e ennél szebb ajánlása egy verseskötetnek?

Romániai Magyar Szó, 1996. május 9.

Erdélyi Dekameron

Erdélyi Dekameron 1996. Kortárs romániai magyar írók.
Válogatás a romániai magyar rövidprózából (1990–1994).
Székelyudvarhely, 1996

A székelyudvarhelyi Ablak kiadó újabb antológiát jelentetett meg, amely jelenkori szerzők rövidprózai munkáit tartalmazza: Erdélyi Dekameron 1996 — kortárs romániai magyar írók. A kötet válogatás az 1990–1994 között szépirodalmi lapokban megjelent anyagból. Majla Sándor szerkesztő így indokolja a kötet létjogosultságát: „...amint a vers vidékén a Fagyöngy-évkönyvvel bebizonyosodott, szükséges rövidprózából is megjelentetni egy évkönyvet az adott év termésének — a szerkesztő, részben szubjektív rostája szerinti — legjobbjaival...”, hogy az olvasóhoz „kellőképpen” eljussanak az írások.

Tény, hogy az olvasóközönség is másképpen tekint kötetben megjelenő gyűjteményre, válogatásra, amely adott időszak — jelen esetben öt év — rövidprózáját, illetve a Fagyöngy-évkönyv egy-egy év verstermését mutatja be. Az irodalmi lapok szerkesztői természetesen már azzal, hogy közlésre érdemesítenek vagy visszautasítanak kéziratokat, válogatást végeznek. Majla Sándor az ily módon megjelent, tehát az első „szűrőre” átjutott anyagból válogatott. Hogy mennyire reprezentatív a kötet anyaga? A szerkesztő szerint is, „mint minden gyűjtemény, az Erdélyi Dekameron is a maga módján kitűnő, de ugyanakkor esetleges is...” Kitűnő, mert az olvasónak rálátást enged, kik jelenkori próza-irodalmunk alkotói, még ha Majla Sándor „szubjektív rostája szerint” is — persze, az adott időszakban közöltek véve alapul, vállalva ezzel azt a kockázatot is, hogy romániai magyar irodalmunkban már klasszikusnak számító alkotókon kívül olyan fiatalabb szerzők is helyet kaptak, akiknek fejlődését, pályájuk módosulását sem kritikus, sem olvasó nem láthatja előre. Ezért is esetleges a válogatás. A kötet nem „csak” az utókornak készült, hanem a jelenkori olvasónak.

A(z újra) megjelent anyag metszet, keresztmetszet, szerzőket és műveket tekintve egyaránt, viszont épp ezért értékítélet is. A szerzők egy-egy írással képviseltetik magukat, s még csak nem is azzal, amit ők maguk tartanak alkotásaik közül a legjobbnak, legérdekesebbnek, értékesebbnek. A mű immár „elszakad” szerzőjétől, s bár őt képviseli, külön életet él. A rövidprózán belüli műfaji és témabeli sokféleséget illusztrálják. Találunk itt visszaemlékezést, jegyzetet, naplórészletet, novellát; múlt, jelen (és néha a jövő) tárul elénk a benső énen átmosva vagy a krónikás tárgyyszerűségével megjelenítve. Hogy az írások mennyire példaértékűek szerzőik (eddig) stílusát tekintve, az nem lehetett válogatási szempont (mint ahogy Majla Sándor nem is tárja az olvasó elé, milyen meggondolás, szempont szerint kerültek egymás mellé szerzők és írások; az olvasónak a címbeli Dekameron szóval kapcsolatos elvárásai mind a számszerűség, mind a Boccaccio-féle témák tekintetében csalódást okoznak. Vagy éppen ezért lett Erdélyi Dekameron, mert csak ennyit és ezeket meséljük/mesélnénk egymásnak?).

Néhány szerzőt inkább vers- vagy regényíróként, kritikusként ismerünk, mint a novella, elbeszélés mestereként. Ha a szerkesztő évkönyvsorozat első kötetének képzelte az Erdélyi Dekamerront, akkor „bocsánatos bűn” a válogatás szempontjainak (számunkra) ismeretlen volta és az értékítélet (a beválogatással való kiemelés, illetve mások hiánya) esetlegessége. Mindenképpen értékelendő, hogy az utóbbi öt évet és nem csupán az utolsó esztendőket vette alapul időegységként.

Természetesen az olvasónak joga van kétségeit, kételyeit mindezzel szembeállítani. Joggal hiányolhatja egy-egy szerző kimaradását, valamint azt, hogy ismert alkotók nem az „ismert hangon” szólítanak meg...

Mégis: „csak legyen jó írás és legyen olvasó...” ahogy Majla Sándor írja. Mert ez a kötet is alkotók és művek felénk irányuló (újabb) megszólítása.

Romániai Magyar Szó, 1996. július 2.

Ambrus Lajos új könyve. A tündéraszony könnye

Ambrus Lajos: A tündéraszony könnye.

Mesék, mondák, történetek.

Székelyudvarhely, 1996

Ízes-zamatos népnyelv, könnyed mesélés jellemző Ambrus Lajos kötetbe gyűjtött történeteire (*Ambrus Lajos: A tündéraszony könnye*. Ablak Kiadó, Székelyudvarhely, 1996; szerkesztette Ráduly János). A kisebb-nagyobb olvasónak egyaránt rokonszenvesek lehetnek az agyafúrtan gondolkodó, furfangos hősök: Ész Mózsai, a házasodó Elek vagy Panna Balázs. A falu hétköznapi esetei, furcsaságai is természetes módon helyet kaptak a kötetben (*Az ideges kecske, A repülő bíró, A bátas biba*), mint ahogyan egy falusi mesemondó repertoárjához hozzátartoznak az ilyen és ehhez hasonló anekdoták.

Félig mesebeli, félig hétköznapi emberek azok, akikről a történetek szólnak; éhséggel és szegénységgel küszködnek, erdőre járnak, szántanak vagy éppen a legyeket csapkodják napszámra lábuk szárán. Kisebb-nagyobb hibáik, gyarlóságaik teszik igazán élővé, hús-vér alakokká az elhízott papot, a nyulászó nagykereki büszke Balázst, a szalonnát lopó Csendes Mózsit, az asszony száját tűrő Balázst.

A kötet alcíme (*Mesék, mondák, történetek*) sejteti, hogy a valóság és mesevilág találkozásáról, egymásba áttűnéséről olvashatunk. Nem népmeséket, népmondákat tartalmaz a könyv, hanem valóságos történetek mesébe való áthajlását, gyalogos boszorkányokról, vagy éppen boszorkányt patkoló kovácslegényről. Az ismert helyi mondák is — mint a tündéraszonyról, az ördöggel utat építtető Rapsónéről, a Firtos úrnőjét irigylő Tartod királynőjéről szóló — az írói képzelet szerinti újrafogalmazások. A nagy erejű legény meg a gyémánthintón fellegekben járó Rapsóné mesei tulajdonságai mégis jól megférnek a mindennapok logikájával, azzal a góbés, fejüket keresztben vakaró

gondolkodással, amely segít még az ördögöt is újra meg újra becsapni (*Egy csapásra betet, Rapsóné útja, Durumó meg a szántó-vető ember*).

A könyv gazdagon illusztrált, Molnos Zoltán 15 színes alkotását láthatjuk benne. Ugyancsak ő tervezte a kötet borítóját is. Az illusztrációk, a művésztől megszokott módon, tömörek, képileg sűrítik egy-egy történet lényegét, néha kissé groteszk módon. Gyöngéd szépséget, lírai finomságot és kaján mosolyt, meglepett vagy bamba vigyort ugyanúgy helyénvalónak érzünk a szöveghangulatból ihletődött, „hangulattelitett” képeken. Nem a megszokott, andalítóan problémamentes, csábosan derűs mosolyú képek ezek. Egyszerűek, mint maga az élet, amely szépet s jót, bűt és bajt ugyanazzal a kézzel hint szét. Mégsem meghökentők. Sokszínű és sokhangulatú képek.

Könyvespolcunkon helyet kér az új könyv a maga sajátos, Korond környéki (népi) ízével és humorával.

Udvarhelyi Híradó, 1996. szeptember 17.

Lőrincz György újabb kötete. Tükör — feketében

Lőrincz György: Feketében.
Riportok, jegyzetek.
Székelyudvarhely, 1996

Lőrincz György újabb kötete (*Feketében*. Riportok, jegyzetek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1996) mindenkit érdeklő, mégis „kényes” témákkal foglalkozik. A kitaszítottság érzése, a csökkentértékűség, a megbélyegzettség mindannyiunk kimondatlan, ám a tudatalattiban mégiscsak jelenlévő gondja. Sorsokat meghatározó, titkolt események, családi problémák, múlt, jelen (és jövő) gondjai: közösségbe való beilleszkedés, mellőzöttség, egyéni tragédiák, amelyek egy-egy közösség, a (mindenkori) társadalom tűrőképességének fokát jellemzik, a szerző általunk eddig ismert írásainak őszinte, tényfeltáró hangján egyén és többség (közösség) viszonyára világítanak rá.

Lőrincz György kitűnő érzékkel választja meg riportjai témáit, alanyait; az általunk deviánsnak vélt esetek is minket, közösségi magatartásunkat jellemzik. A már eleve hátrányos helyzetű, a szülői szeretet és gondoskodás védelméből kidobott, gyermekotthonok gondozására bízott gyerekek élete, nevelése, az általuk nem egészen (vagy nem jól) ismert közösségi viszonyokhoz alkalmazkodó fiatalok élete megannyi kérdőjel, a mindenkori társadalmak, társadalmi rendszerek soha meg nem oldott gondja. A legjobb nevelők, közösségek sem pótolhatják azt a veszteséget, amelyet a szülői felelőtlenség okoz (*Egyedül?*).

Vagy az egyedül maradó, önmagukat (sokszor) már fenntartani sem képes idős emberek kitaszítottság-érzése: akiknek munkájára, tudására senki sem tart számot, akiktől megtagadtatott életük utolsó szakaszának minden fénye, öröme, akik feleslegesnek érzik magukat és tehernek az életet... Nem csak az anyagi biztonság, de a velük való törődés is megszűnik, és (milyen kegyetlen szó: sokszor akarattal) éppen a társadalom, a

rendszer hibájából! Kárpótolható-e (intézményesen, öregotthonokban) az a mérhetetlen veszteség, amelynek eredményeképpen az emberhez méltó élet lehetősége is (véggépp) elveszett? Megrázó vallomások, dúlt sorsok, reményvesztett életek tárulnak fel minden megkeseredettségükben a riporter kérdései nyomán az olvasó előtt (*Feketében*). És mit teszünk, mit tehetünk, hogy az idő ne ismétlje meg újabb kegyetlenségeit?

A történelem sodrától partra nem vetett, család és kötelesség, ég és föld között lebegő, mások által fanatikusnak tartott, lényegében csak reménykedő, önmaguk hitét erősítő, vagy az események veszteseként mártírságukat vállaló emberek kissé hasonlóak Mikszáth időből kiesett/kieső hőseihez, azzal a különbséggel, hogy Lőrincz György riportalanyai mindenkor egyén és közösség viszonyát tekintve, azt figyelembe véve nézték önmagukat (*Rejtekhely — a Hegedűs-féle Oroszhegy környéki összeesküvők, Az áruló*).

Lassan már feledésbe merülő esetek, események titkainak fátylát bontogatja a szerző. Hogy milyen céllal? Csupán azért, hogy megörökítse emléküket? Inkább visszahozni a köztudatba ezeket az eseményeket, e sorsok példáit, hiszen ez esetben a múltidézés nem lehet öncélú, pusztá számba vevés, „leltározás” — a fájó, feledni kívánt dolgok burkának újbóli fölszaggatása új fájdalokat okoz.

Maguk a riportok is jórészt régebbiek, kivéve a Hegedűs-féle összeesküvésről és a Bajcsy-Zsilinszkyék árulójává vált Mikulich Tiborról szólót. Viszont a témák, az okok, a következmények időszerűségükből, sajnos, nem veszítettek.

Közösségszolgálatuk és egyéni példájuk okán kaptak helyet a kötetben a Szentegyházán gyermekfilharmóniát létrehozó Haáz Sándorral és a székelyudvarhelyi szellemi életben jelentős szerepet betöltött Hermann Gusztávval való beszélgetések. A közért tenni, alkotni csak azok képesek, akiknek mindennapjait nem az apró gondok állandó jelenléte határozza meg, hanem őrhelynek tekintik azt a helyet, ahol biztosan állva, szemükkel befoghatják

a látóhatár legtávolabbi pontjáig terjedő szülőföldet. Ezáltal magasodnak fölénk.

A székelyudvarhelyi Biró Gábor által készített, komor borítólappal megjelent kötet nem „szórakoztató, könnyű” olvasmány. Lelkiismeretünkre apellál. Nem csak az őrködőkére — mindenkiére.

És hogy miért feketén szomorú ez a könyv? Mert az élet is ilyen (volt) körülöttünk. És mert Lőrincz György jól tartja elénk a tükröt...

Udvarhelyi Híradó, 1996. szeptember 19.

Könyvjelző, 1997. január-február

Ne nézze senki csak a maga hasznát...

Balázi Dénes: Ne nézze senki csak a maga hasznát...
Szövetkezeti mozgalom a Kis- és Nagy-Homoród mentén.
Székelyudvarhely, 1995

Hatalmas anyaggyűjtő munkára támaszkodva vállalkozott a szerző a Kis- és Nagy-Homoród menti szövetkezeti mozgalom történetének megírására. Előzményként vázolja a szövetkezetek történeti típusait, a mozgalom elterjedését az Osztrák—Magyar Monarchiában, illetve Székelyföldön és Romániában a múlt század végétől kezdődően.

A század elejétől Udvarhely megyében is egymás után alakultak meg a szövetkezetek. A két Homoród mentén is fogyasztási szövetkezetek, gazdakörök, tejszövetkezetek jöttek létre, segélypénztárak, majd hitel- és gépszövetkezetek (az első Udvarhely megyei fogyasztási szövetkezet is a Nagy-Homoród menti Szentpálon alakult).

A gazdaköri tanfolyamok (ezüstkalászos gazdatanfolyam), tudománynépszerűsítő előadások hatékonyságának lemérhető, kézzelfogható eredménye az anyagi gyarapodás volt. A szakszerűen épített istállók, a gyümölcsfa-telepítések, a legelőjavítás korszerűbb gazdálkodási módra való áttérést jelentettek. Az iskolaszövetkezetek létesítését az oktatásügyi törvény is előírta. A tanítóképzők és gazdasági iskolák tantervében kötelező tananyagként szerepelt, ennek oktatását segítették a megjelent könyvek.

Huszonnégy település gazdakörének, fogyasztási szövetkezetének adatait dolgozta fel Balázi Dénes, alakulásuktól a második világháborút követő időszakig. Gazdag mellékletanyag (fényképek, térképek, kimutatók, táblázatok, eredeti dokumentumok fénymásolatai — a szövegek közötti táblázatokon kívül 58 melléklet) teszi szemléletessé mindazt, amiről a jól dokumentált kötetben olvashatunk.

Könyvesház, 1996. október

Hópehely-menyasszony

Ráduly János: Az árnyékok lakodalma.

Gyermekversek.

Székeludvarhely, 1995

Több kötetnyi népmese közzététele után, fordítás (Mihai Eminescu: *Az Estcsillag*, 1993) és rovásírásos emlékek tanulmányozása (*Rovásíró őseink*. Adalékok rovásírásunk ismeretéhez, 1995) mellett a kibédi Ráduly János nem lett hűtlen a gyermekirodalomhoz. Népmesegyűjteményei sorát gazdagítja a Sepsi-szentgyörgyön megjelent, *A király táncos lovai* című kötete, amely tréfás székely meséket tartalmaz (itteni bemutatója a nyáron volt). A székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat kiadónál pedig gyermekverskötete jelent meg *Az árnyékok lakodalma* címmel (Gyermekversek, 1995).

A szerzőtől természetesen nem idegen a gyermekek világa, hiszen az eddig megjelent tizennégy kötetnyi munkájából nyolc kimondottan gyermekolvasói számára készült. Az árnyékok lakodalma azért (is) újdonság, mert eddig nem volt szerencsénk a szerző verseivel megismerkedni. A kis kötet (52 oldal) illusztrációit és borítólapját Miklósi Dénes készítette. Versbe szedett mesét egyáltalán, hosszabbnak nevezhető verset pedig alig-alig találunk a kötetben. Rövid, pár mondatnyi terjedelmű szövegek, hagyományos és újdonságként ható témákkal. Az évszakokkal kapcsolatos négy fejezetre tagolódik a kötet anyaga: *Tavaszfény*, *Nyári ég*, *Őszi kikericis*, *Hópehely-menyasszony*. Megtalálhatjuk a lehetőleg újszerűen megírt ismert témákat: hóolvadás, tavasz jötte, virág, Hófehérke, medvebocs, mókus, ló, vakáció, zápor stb. De szó van vitatkozó rügyekről, tévét néző csibékről, kalapba költözött kutyáról, suhanc fókáról, hópehely-menyasszonyról is.

A versek kivétel nélkül mind hangsúlyos ritmusúak. Strófa-képzésük változatos. Találunk szétvágott felező tizenkettest, gyakori a nyolcas és hetes sor, ill. ezek változata, feldarabolása (pl. 4/4/4/3; 4/4/3; 4/3 stb.). Vagy hosszú-rövid sorok vál-

takozása. Közeli és távolabbi rímek felelgetnek, néha felgyorsítják a rövidebb sorok pergését.

Bár a legtöbb vers leíró jellegű, a párbeszéddek és az ötletes szerzői kommentár hangulatossá, élénkké teszi a versszövegeket. Akárcsak a szokatlanságukkal ható szótársítások (ökörnyálkatona, hópehely-menyasszony, segítségért szirénázó liba, árnyék-kölykek, napfény-fiú stb.).

Udvarhelyi Híradó, 1996. október 31.

Tankó Gyula könyve. **A gyimesi csángók szokásairól**

Tankó Gyula: Gyimesi szokásvilág I. (Monográfia)
Székelyudvarhely, 1996

Néprajzzal foglalkozni, főleg a miénkkel és különösen nálunk, nem volt mindig hálás feladat. A múlthoz, a történelemhez kapcsolódó szokásrendszer témái tabuvá váltak egy időben, a kéziratokat a kiadói fiókokban felejtették, vagy egyszerűen nem engedélyezték a megjelenésüket. Aztán nemcsak a külföldi, hanem még a hazai kutatókat is nyíltan akadályozták a gyűjtésben, különösképpen a csángóknál.

Sokan úgy vélik, hogy néprajzzal, népköltéssel foglalkozni egy letűnt világ kutatását jelenti. Bizonyos értelemben igen, amikor a már csak emlékezés szintjén élő állapotok (még fellelhető) nyomait kutatjuk. Hogy miért kell ezt megtenni? Ez értékmérés, sokszor a tizenkettedik órában. De mit tehetünk, ha nekünk még olyan sok bepótolnivalónk van ezen a téren? A szóbeli átöröklődés, a közösség kollektív memóriája két-három nemzedék után kirostálja a továbbítandó tudásanyagból mindazt, ami már nem élő-működő, és csak a nagyon fontos tények, események emlékezete nem fakul. Az írásbeli meg újabban a hang- és videoszalagon való rögzítés fontossága szembeszökő, ha azokkal a népekkel, népcsoportokkal hasonlítjuk össze magunkat, amelyek múltjuk emlékei nélkül szinte gyökértelesen érzik magukat a jelenben. Mi nem vagyunk olyan gazdagok, és nem lehetünk annyira pazarlók, hogy ne vegyük számba a közelmúlt, a jelen ünnepeinek, hétköznapijainak szokásait, a hozzájuk kapcsolódó hiedelmeket, népköltészeti anyagot. Ezért dolgoztak néprajzosaink akkor is, amikor a közlési lehetőségek minimálisak voltak, és ezért kapcsolódnak be most is hozzáértő fiatalok ebbe a (látványos eredményeket ritkán hozó) munkába.

Néprajzosoknak közhely, hogy egy nép, népcsoport hagyományait, kultúráját az úgynevezett peremvidékek őrzik meg a

legtovább, vagyis az a földrajzi övezet, ahol az illető közösség más nyelvvel, kultúrával érintkezik. A másság ismeretében fontossá válik az önazonosság tudata, még akkor is, ha az nem ki-
mondva, önkéntelenül történik. A (moldvai és gyimesi) csángók ezért (is) vannak különleges helyzetben. Nyelvük archaikusabb, a magyar nyelv régebbi állapotát tükrözi, hiszen a XIX. század eleji nyelvújítás hatása már nem érte el őket. Ennek történelmi okai vannak, a tömbmagyarsággal való (nyelvi) kapcsolatuk szinte teljesen megszakadt. Szokásaikban is hagyományőrzőbbek, ez azonban inkább gazdasági okokra vezethető vissza; életvitelüket a polgárosodás nem befolyásolta, vagy csak alig, amely ellenben a mi vidékünkön már a század elejétől erőteljesen hatott.

Tankó Gyula: *Gyimesi szokásvilág* (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1996) című munkája nyilván a teljesség igénye nélkül foglalkozik a Tatros völgye településeinek (Gyimesfelsőlok, Gyimesközéplak, Gyimesbükk) szokásaival.

Bevezetőként összefoglalja a legfontosabbakat: a települések létrejöttét, a történelmi visszapillantást, a gazdasági fejlődést. Kiemelten foglalkozik a táncsal: a tánc alkalmával, a helyi táncokkal. Jó néhány táncszót („ujjuijtást” — bekiáltást) is közöl.

A közösségbe való beilleszkedésnek, a teljes jogú taggá válásnak ideje a leánykodás, legénykedés. A szerző kitér az ismerkedés, udvarlás alkalmaira, módjára, majd a lakodalmi szokásokkal folytatja.

Az ünnepekhez kötődő hagyományoknál megemlíti a húsvéti tojásírást — felsorolva a minták neveit is, majd a pünkösdi búcsújárást, a karácsonyi maszkurázást.

A könyv utolsó fejezete a hiedelmekkel foglalkozik. A varázslás (rontás — „fermekálás”), a szerelmi praktikák mind fontos, de titkos cselekedetek voltak, ezért az erre vonatkozó anyag nehezen gyűjthető. Helyet kaptak a könyvben az állatokkal kapcsolatos hiedelmek és az időjósásra vonatkozó megfigyelések is. Az előbbiekhöz hasonlóan ismereteinkkel nem mindig magyarázhatóak az összegyűjtött babonás hiedelmek sem. Legtöbb esetben az ok-okozati viszony vagy elhalványult már (például:

szürkületkor a buba ne aludjon, mert nyugós lesz az éjjele), vagy csupán a tiltás erősségét, kötelező voltát hangsúlyozzák a kapcsolatba hozott dologgal (például: ha levered a fecske fészket, leszárad a kezed).

Az emberi élet főbb állomásait szerkezeti elvként követő munkában végül a temetkezési szokásokról olvashatunk. A halál előjeléhez, a haldokláshoz fűződő hiedelmekről és a virrasztás, siratás, torozás szokásairól.

Sajnálatos dolog, hogy a könyvben még fehér-fekete képek sincsenek a leírt hagyományokról. És ha máshol nem, a bevezető részben helyet kellett volna kapjon a gyimesi csángó népviselet (akár rövid) bemutatása is.

A kiadvány hátsó borítójának szövegében Nagy Olga ismert hazai néprajzkutató fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy „a szerző nem kívülről érkezett kutató, hanem egy olyan elkötelezett értelmiségi, aki ezt a földet úgyszólván hazájának tekinti”, hiszen gyimesközéploki tanárként már három évtizede él együtt azokkal, akiknek szokásvilágáról ír.

Udvarhelyi Híradó, 1996. november 12.

Murádin László: Anyanyelvünk ösvényein. Kell-e őrizni az anyanyelvet?

Murádin László: Anyanyelvünk ösvényein.
Nyelvművelő írások. Székelyudvarhely, 1996

Kapásból rávágna bárki: igen, persze, sőt! Na nem, nem éppen ilyen egyszerű a dolog. Ha őrizzük, és ha csak őrizzük, az sem használna neki, pár század múlva korszerűtlennek, állott szagúnak tartanak utódaink. A nyelvnek élni és tündökölni kell, ez pedig csak használata által lehetséges.

El nem vehetik tőlünk, tehát nem kell lopástól féltünk. A sok millió szürkeállományba kódolt nyelvi ismeretet lehetetlen kitörölni. Amit meg átvettek a mienkből, az nyelvi, kulturális hatások eredménye (szomszéd népek, ill. magyar műveltségzavak: csárdás, gulyás, paprika, pálinka stb.). Miképpen mi is sokat kölcsönöztünk az iráni, alán, török, görög, szláv, latin, olasz, német, román stb., legújabbán pedig az angol nyelvből. De megrontani — azt lehet. Ezért kell óvni-védeni káros hatásoktól, mint féltett növényt. Igaz, ha leszáradnak az alsó ágak, legfelül újra nőnek.

És kitől kell félteni? Nem kell ellenségképet alkotni és túlzott tisztogatók sem lehetünk. Mert ha egyszerűen kisépernők csak az utóbbi pár száz év kölcsönszavait, akkor talán el sem tudnánk kezdeni a következő mondatot.

Mi magyarok nyelvügyben elnézőek vagyunk. A finn és a német nyelv inkább új szót alkot (főleg összetétellel és képzéssel — innen a hosszú szavak), minthogy idegen eredetűt átvegyen. Mi át vesszük, néha némi hangalaki módosítással (pl. latinból: schola — iskola, szlávból: malina — málna, alánból: ahszin — asszony, olaszból: pallio — pálya, románból: urdă — orda stb.). Persze nem nyakló nélkül. Pár évvel ezelőtt ki tudta nálunk, hogy mi a lízing, ki a szponzor vagy médiamedezser? Ma már alig tudnók magyarul mondani. És itt a gond. Mert ezek a szavak (és társaik: abonament, alimentára, blokk, remorka stb.) kiszorítják magyar megfelelőiket. A nyelvészek felhívják a figyelmet, ja-

vasolnak, magyaráznak vagy tiltanak — de a nyelv nem (csak) a nyelvészeké, hanem a mienk, mindannyiunké, akik naponta használjuk. Tehát rajtunk múlik. Őrizni — magunk ellen?

A nyelvművelés olyan, mint egy gépnél az olajozás, karbantartás, apróbb javítások — elősegítik, és egyben biztosítják a folyamatos működését. Murádin László újabb könyve (*Anyanyelvünk ősvényein*. Nyelvművelő írások. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1996) a nagyközönségnek szól, nem szakmabelieknek írt „száraz” szakszöveg. A szerző szerint „az olvasó inkább ízelítőt kap a szavak életéről, múltjáról, eredetéről, a nyelvben betöltött szerepükről, értékükről, a jelentés sokféleségéről”. Minél több kézben fordul meg ez a könyv és a hasonló kiadványok, annál olajozottabban fog működni mindannyiunk nyelvhasználata, csikordulások nélkül.

Az előszó áttekintést nyújt e század második felének erdélyi nyelvműveléséről, az első cikkek a követendő nyelvi eszmék, irodalmi nyelv és köznyelv, nyelvjárások viszonyaival foglalkoznak. Terjedelmes fejezetben olvashatunk a kölcsönszavak nemzetközivé váló csoportjáról, a műveltségszókról (sakk, kártyajáték, porcelán, pénznemek) meg egy-egy szócsalád kialakulásáról, népetimológiai szóképzésről.

A nyelvtörténetben gyakori jelenség, hogy szinonim, egymással azonos jelentésű vagy csupán jelentésárnyalatokban különböző szavakhoz idővel más-más érzelmi-hangulati vagy jelentésbeli tartalom fűződik, ami aztán azt eredményezi, hogy ezek a szavak (sertés — disznó, ürge — pacák — alak — pasas, nosztalgia — honvágy, mecénás — szponzor stb.) már nem lesznek felcserélhetőek bármilyen szövegkörnyezetben, tehát már nem közeli szinonimák. Ennek oka az újabb (másodlagos vagy pejoratív) jelentésgazdagodásuk. Természetesen a beszélőnek ismernie kell ezeket az árnyalatokat, különbségeket ahhoz, hogy mondanóját szabatosan és ugyanakkor lehetőleg árnyaltan öntesse nyelvi formába a néha nagyon is gazdag szinonimasorból válogatva. És hogy egy-egy szó, szókapcsolat ne lógjon ki hangulatilag a szövegkörnyezetből (*Melyiket válasszam* című fejezet).

Szavaink titkaiból fed föl jó néhányat a szerző, nyelvtörténeti ismeretekre támaszkodva, példák sokaságát sorolva. Talán hihetetlenül hangzik, hogy a kalamajka ukrán táncnév és ekként is került a magyarba, a cifra valamikor nullát jelentett, a szekál, szekíroz az eredeti olaszban szárít, aszal és bosszant jelentésű, a tragacs pedig targonca, talicska jelentéssel került át a németből.

Egy hangalakhoz több, egymással néha még kapcsolatban sem levő jelentés társulhat — ez a jelentésgazdagodás. Ennek el-
lentéte is gyakori. Persze folyamatszerű jelenségekről van szó. De néhány emberöltő alatt teljesen elhomályosulhat, akár el is tűnhet egy-egy szó eredeti jelentése. A deli (vitéz), kacér (eretnek, illetve buja, parázna), pasas (utas, utazó), portéka (kenyérdarab, alamizsna), együgyű (egyszerű) alapjelentése nemcsak a használatból kopott ki, hanem ismereteinkből is.

Külön fejezet foglalkozik az egy szótőből eredő származékszavakkal (*Szavak elágazásai*) és az állandó szókapcsolatokkal (*Szólások, képes kifejezések*).

Érdekes téma, s ez alól Murádin László sem kivétel — a nevek eredetével, jelentésével foglalkozni. Ki ne lenne rá kíváncsi, hogy honnan ered a neve, hogyan vált a szó család- vagy utónévvé? Hiszen a nevek „beszélő nevek”, jelentésük volt-van, még akkor is, ha egyike-másika már elhomályosult vagy nem deríthető még fel teljes bizonyossággal. Az utónév (keresztnev) az illető személlyel kapcsolatos tulajdonságot nevezett meg. Lehetett ez a felnövekvő számára kívánt tulajdonság, vagy pedig már létező, esetleg időközben megváltozó — valamilyen külső vagy jellembeli vonás alapján. Ugyanis az egyént nem mindig egyetlen név kísérte végig életén. Ez a természeti népeknél egész a mai napig megfigyelhető. A magyar névanyag jelentős része más nyelvekből való átvétel és természetes módon nem hangzásuk miatt váltak gyakorivá. Családneveink (vezetékeveink) feltehetően már a XIII-XIV. századtól léteztek, eredendően az ugyanolyan nevűek megkülönböztetésére szolgáltak és egyszerű jelzőkből váltak névvé (Kovács, Lovász, Kis, Nagy, Kopasz stb.), később öröklődtek is. Az apa, ritkábban az anya személyneve

természetes módon válhatott vezetéknevé (pl. Antal, Mátyás, Pál, Péter stb.). Ezért gyakori a Péter Fia Mózes — Péterfi Mózes típusú névadás (Antalfi, Istvánfi, Lászlófi, Mihályfi, Pálfi stb., kivéve a millenniumi magyarkodó, erőltetett névadást, mint Békeffy). Ugyanez megfigyelhető a románban (Alungulesei), az oroszban pedig ma is használatos az apai név: Alekszandr Szergejevics Puskin.

Az utolsó terjedelmes rész a földrajzi nevekkel foglalkozik. Köztudott, hogy számos földrajzi név személynévből keletkezett. Ennek a típusaira bő példát találunk a könyvben. Csak néhány példa vidékünk településneveiből, amelyeket tárgyal a szerző: Kányád, Korond, Küsmöd, Medesér, Udvarhely, Parajd, Zetelaka és a két Homoród-mente csaknem minden faluja. Ha Kukutyintól Nárityenig nem is, de Hencidától Boncidáig bejárhatjuk a szerzővel a magyar nyelvterületet.

Udvarhelyi Híradó, 1996. november 26.

Ráduly János versei elé. Fény és gondolat

Ráduly János: Fény és gondolat.

Versek.

Székelyudvarhely, 1996

Ráduly Jánost úgy ismertük, mint a Kis-Küküllő menti, főképp a kibédi folklór (népmese, ballada, találós kérdés) ismerőjét és gyűjtőjét, aki mesét és gyerekverseket ír, fordít és újabban rovásirásos emlékeinket kutatja.

Legújabb, tizenötödik kötetében új műfajjal mutatkozik be olvasói előtt: *Fény és gondolat*. Versek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1996.

A kis kötet első ciklusa (*Hőse a te hűségednek*) szerelmes verseket tartalmaz. A hangvétel egyszerű, de egyszerűségükben is jelképpé, a szerelem, ragaszkodás, hűség, vagyis a sors, az életünk jelképévé váló hasonlatok, metaforák, betűcérnára fűzött gondolatgyöngyök uralják a szövegeket: a kedvest jégvirággá lehet rajzolni, mosolyából fátylat kötnek, vagy épp rímmé válnak szemei — Ő maga válik költeménnyé. Gyakori a kétsoros strófaképzés, az ismétlés, még a balladás hangú sorismétlés is.

A *Fény és gondolat* ciklusban szülőföld, anyanyelv, remény, élet, halál vagy kevésbé fontos sorskérdések meg apróbb gondolatok tisztultak verssé, a *Maradásra int a szó* című ciklusban hasonló témák „rövidültek” (sokszor egymondatos) verssé, kérdéssé. *Aforisztikusan* cím alatt néhány verses aforizmat olvashatunk.

Bizton állíthatjuk, hogy a szerző eddigi pályája, munkássága „melléktermékeként” az egyén számára legfontosabb gondok/kérdések öltöttek formát; tudatot, lelkiismeretet gyötrő gondolatok öltöztek szavakba. Egyszerűen, mindennapi nyelvhasználatunknak könnyen elérhető módon — közérthetően és költőien.

Ezeket a verseket egyenként, szünetekkel érdemes olvasni, tehát nem folyamatosan — hogy odaképzelhessük a sorok köré

mindazt, ami megnyugtat vagy a szellemi izgalom állapotába hoz. Bűvös körünk szűrőjén jusson el hozzánk mindaz, amit alapként használva képzeletünk tovább építhet.

Udvarhelyi Híradó, 1996. december 17.

Könyvesház, 1996. december, 4. szám

Helyismereti tanulmányok. Kápolnásfalú monográfiája

Balázs Irén: Kápolnásfalú.

Monográfia.

Csíkszereda, 1996

Az utóbbi időben mondhatni egymás után jelentek meg a környékről szóló helyismereti munkák. Egy év alatt csak Udvarhelyről kettő (azelőtt a Haáz Rezső Múzeumról, a Tudományos Könyvtárról s a Jézus-kápolnáról külön-külön); Lövete, Oroszhegy, Farkaslaka, iskolai évfordulók kapcsán Nagyalambfalva, Korond, Máréfalva leírása is megjelent. Azelőtt Nagyalambfalvi évkönyv készült; az Udvarhelyi Híradó Kalendárium és az Ivói Kalendárium másodszer kaphatóak, rövid időn belül. Balázi Dénesnek a Homoród-mente szövetkezeti mozgalmáról írt dolgozata pályadíjat is nyert. Megjelenés előtt állnak a bögözi műemlék templomról (Jékely Zsombor), a sóvidéki népszokásokról (Barabás László) és a székely rovásírásról (Ferenczi Géza) készült munkák.

Balázs Irén: *Kápolnásfalú* (monográfia; Alutus Könyvkiadó, 1996) című, frissen megjelent munkája gazdagítja a sort. Egy olyan falú történetét, illetve egy olyan faluközösség életét kívánja felvázolni, amely, már földrajzi fekvésénél fogva is az utóbbi évtizedek rendszerváltásainak tulajdoníthatóan, jelentős átalakulásokat szenvedett.

Szenvedett, mert természetes fejlődési irányát részben megtorpanásra kényszerítette, részben más irányba próbálta terelni az állami igazgatás politikai-gazdasági parancsuralma.

A földrajzi környezet és az éghajlati viszonyok eleve meghatározták, hogy a gazdálkodás mellett a fakitermelésnek, félkész vagy késztermékké való feldolgozásnak, majd értékesítésének meghatározó szerepe legyen a község életében. Az erre vonatkozó szabályokat, amelyek nemzedékek alatt alakultak ki, még sikerült felgyűjteni a szerzőnek. Külön foglalkozik a falú építé-

szetével, gazdálkodásával, használati tárgyakkal. A háziiparról szóló rész viszont sajnálatosan rövid, szinte csak említésszerűen tárgyalja ezt a sok ágú, sok arcú tevékenységet, amely nemcsak a legszükségesebb használati tárgyak, eszközök létrejöttét, hanem az ezekkel kapcsolatos díszítőművészet fejlődését és fennmaradását is biztosította.

Az elemi iskoláról szóló rész, minden vázlatossága ellenére is, azt bizonyítja, hogy Balázs Irén a számára elérhető forrásokat átnézve az eddigi legteljesebb képet állította össze a falu életében talán legjelentősebb intézményről.

A szerző által „kis néprajzi tanulmány”-nak nevezett munka furcsa módon néhány olyan alapvetőnek nevezhető hibát mutat, amelyek elkerülése nagyban emelte volna e kiadvány néprajz-szociológiai értékét. Elsősorban a szerkesztés hiányosságaira gondolok. Mivel a szerkesztő neve sehol nincs feltüntetve, joggal gondolhatjuk, hogy a könyvnek nem is volt szerkesztője, esetleg a szerkesztést a szerző végezte. Valószínűleg innen adódnak az aránytalanságok is.

A lakodalom több oldalnyi bemutatásához képest a *Babona és Népi hiedelmek* alcímek után csupán egy-egy példa került; a *Történetek, anekdoták* után hét; szóláshasonlat csupán három! Bármely falusi ember — úgy értem kápolnásfalusi — ha nem is százával, de tízesével tudna ezekre példát.

Itt emlékeztetnék, hogy az alcímként szereplő monográfia szó jelentése: valamely önálló, egységes tudományos kérdést minden szempontból, kimerítően feldolgozó, nagyobb szakmunka (A magyar nyelv értelmező szótára, V. k. Bp. 1987, 21. p.). A tulajdonképpeni tájszóknál megelégszik a szerző tíz példával, holott a könyv szövegéből, különösen a fakitermeléssel kapcsolatos résznél ennél jóval több idézhető.

A szerkesztésnél elkerülhető lett volna, hogy ne a község építészete és gazdálkodása között tárgyalja az iskola történetét, ne a *Prózái népköltészet* fejezetcím alatt szerepeljenek a népdalok, énekes gyermekjátékok, népballadák. A *Szólásmondások* cím alatt is szóláshasonlatokat és közmondásokat találunk, bár ezek formai-

lag el vannak különítve; adatközlő nem minden esetben szerepel az egyes alfejezetek után. A felhasznált könyvészetben kapott helyet a szómagyarázat (cséphadaró), illetve a fenyőfélék latin neve. Ezeket külön kellett volna tárgyalni. Viszont könyvészetként ha csak az egyházi anyakönyvek és egy — már elveszett — monográfia szolgált, az nem éppen emeli a kiadott munka tudományos értékét, hiszen bármelyik közkönyvtárban található olyan könyv, amely felhasználható lett volna. Ha ilyeneket mégiscsak ismer a szerző, megjegyzésben lehetett volna közölni, hogy ezek adatait nem kívánta vagy nem tartotta érdemesnek felhasználni. Mindez a könyv lektorára, Molnár Istvánra sem vet jó fényt.

Gyaníthatóan a kiadás előtti kényszerű terjedelemcsökkentés után maradtak a szövegben olyan félreérthető, értelemzavaró megfogalmazások, mint „A nagyházban, vagy elsőházban van a vetett ágy (3., 4. kép), a család ünnepi ruhája, egy, a gerendához erősített rúdon függ, a lábbelikkel együtt és a disznókötség vagy esetleg vendég számára van fenntartva”. És: „A nagyobb lakóházon kívül majdnem minden háznál külön sütőházat, nyári konyhát találunk, benne kupola alakú építményt: kemencét és katlant is. A kemencét kenyérsütésre használják. Nyáron itt laknak.” (14. p.) Még a szöveggörnyezet idézésével sem egyértelmű.

Viszont nem tudom mivel magyarázni az ilyen ellentmondásokat: „Az épületek kivétel nélkül kőlapra, fából készülnek, melyet régebb zsindelemmel és deszkával, kb. 1946. óta cseréppel fednek be. A házak 50%-a már a '20-as évektől kezdve cseréppel fedett volt.” (13. old). Tizenegy sorral tovább: „A régi házakat zsindelemmel, deszkával fedték, míg napjainkban cseréppel”. Most már hogy van? És miért az ismétlés? A község földterületének kiszámításába is hiba csúszott. Ezeket bár egy hibajegyzékben helyesbíteni lehetett volna, ha már a végső szövegváltozatba bekerültek.

A szerző nemcsak az adatok szintjén, hanem önmagával is ellentmondásba kerül. Az önmagát néprajzosnak nevező Balázs Irén részéről érthetetlen a következő érzelmi kifakadás: „Sajnos

néhány háznál stilizált, »modernkedő« kapukat találunk, ezért a faragók első és legfontosabb teendője lenne alaposan megfigyelni néhány múlt századi remek alkotást (amelyből egyre kevesebb van), nem pedig önkényes fantáziálással, vagy valamely tőlünk idegen táj motívumrendszerének utánzásával feledésbe meríteni az eredetit. Általában a virágos indaszárak az uralkodók, míg a régi kapukon a tulipán foglalta a fő helyet” (15. oldal). A néprajz nem tekinthető semmiképpen sem azelőtt valahány évtizednyi-évszázadnyi állapotok szinkronmetszetének, amely ha nem is maradt éppen úgy, állapotának feltétlen visszaállítására kellene törekedni. A tulipánmotívum valamikori elterjedése is keleti, törökös (tehát valamennyire idegen) hatásnak tulajdonítható. Jó pár oldallal tovább pedig ezt olvashatjuk: „A kápolnásfalvi aszszonyok lelkében és képzeletében még benne él az őseik esztétikai öröksége: a népművészeti körön csupán fel kell villantani a valódit, az eredeti népi motívumkincs parányi részét, és máris szárnyra kap a képzelet, és összehozza, kibővíti a különbnélkülönb alap- és díszítőmintákat” (ruháatról: 30 old.). Na most már fantáziáljunk vagy ne engedjük megse szárnyra kapni a képzeletet, ha alkotunk? Szerencsére az alkotók ezt nemigen szokták tőlünk megkérdezni. Hiszen egy motívumkincs továbbélése, fennmaradása, egyáltalán a népi alkotás folyamata mindig a létezőn, az általánoson alapul, viszont ez sosem szolgál másolást jelent, hanem az általános (hagyományos) és egyéni (képzelet) harmonikus egybeolvadását. Ezt lehet serkenteni, irányítani, de megakadályozni semmiképp. Bele kell nyugodnunk, hogy régebb is voltak, ma is vannak kevésbé ízléses vagy éppen ízléstelen, giccses, az eredeti formavilágot, motívumokat rosszul, esetleg éppen megcsúfolva felhasználó gyári, bolti, kisipari termékek. Rajtunk múlik, hogy környezetünkben ne engedjük a kettőt összevegyülni. Mert az ízlés is hamar változik, és ezt nem génjeinkben örököljük. A „fogyasztó”, a műélvező ízlésétől függ, hogy erre van-e igénye vagy másra...

Talán ezért is fogalmaz sarkítva a szerző, amikor a bútorkészítést, famegmunkálást tárgyalja: „Ezekből a mesterembe-

rekből egyre kevesebben vannak, mert az apák nem adják át fiaiknak a mesterséget” (28. oldal).

Nemzeti kultúránkat, annak értékeit nem hasonlíthatjuk stafétabothoz, amelyet törvényszerűen át kell adnunk másnak. El kell fogadni, hogy vannak olyanok is, akik ezt nem igénylik, nem értékelik. Erőszakkal senkit sem lehet boldogítani. Ha a lehetséges befogadó elutasítja, akkor csak sajnálhatjuk, hogy milyen témérdek gazdagságtól zárta el önmagát. Hogy ennek máshol működnek az intézményesített átadási formái (pl. már az oktatásban is: helyismeret, népzene, tánc, kismesterségek stb.). Az új, alternatív programok, tantervek itt nálunk is már sok mindent lehetővé tesznek.

A könyv lírai hangú bevezetésében maga a szerző ad választ a vívódásaiból fakadó kérdésekre, amikor megfogalmazza: „egy népcsoportnak múltbéli ismerete tartja fenn a lelkét, testét, megmaradását, megtartó erejét” és „Ismerjék meg elődeink múltját, hogy jobban becsüljék a jelent”.

A mi feladatunkat nagyon világosan kijelöli: „Rajtunk múlik, hogy ismerjük, becsüljük és szellemi folytonosságát biztosítsuk, a művelődési hagyományok hordozóiként tovább éltsük és az utánunk jövőknek is továbbadjuk”. Balázs Irén a maga részéről meg is tette, ami rá hárult, hiszen egy falumonográfia összeállításához jó pár évnyi gyűjtőmunkára volt szükség.

Udvarhelyi Híradó, 1997. január 9.

Vofkori László újabb könyve

Vofkori László:
Erdély társadalom- és gazdaságföldrajza.
Nyíregyháza, 1994

Vofkori László Székelyudvarhely és egész Erdély földrajzával foglalkozó szakemberként szerzett tekintélyt magának. *Erdély társadalom- és gazdaságföldrajza* (Stúdium kiadó, Nyíregyháza, 1994) című munkája után idén újabb könyvet jelentetett meg Erdélyről.

A könyv első fejezete Erdély közigazgatási földrajzának összefoglalása. Köztudott, hogy a különböző korokban Erdély nem állandó nagyságú földterületet jelentett, a háborúk, győztes és vesztes csaták következményeként nőtt vagy csökkent a nagysága. A Részek (Partium) és a Bánság pedig nem szorosan Erdélyhez tartozó területek.

Először vármegyékre, székekre, majd tartományokra, járásokra, végül megyékre osztották. A magyar államiság létrejötté és megszilárdulása után Magyarországhoz tartozott, különleges státussal: a trónörökös kormányozta! Volt önálló ország is, 1541 után, a töröktől függő, de Báthori, majd Bocskai fejedelem kormányzása alatt, Bethlen Gábor és a két Rákóczi György idejében pedig önálló, külpolitikailag is független fejedelemség. Később, 1690 és 1867 között nagyfejedelemségként a Habsburg-birodalom része.

Erdély fontosabb történeti tájegységeinek (Részek, Máramaros, Szatmár és Szilágy vidéke, Körösvidék, Székelyföld, a Szászok Földje, Fogaras vidéke, Bánság és Csángóföld) közigazgatási jellemzése után folytatódik a történeti áttekintés a közelmúlttól (a megyerendszer felszámolása 1950-ben, átalakítások és összevonások 1952-ben, 1956-ban és 1960-ban, megyésítés 1968-ban) az 1972-ben kidolgozott „szisztematizálási” tervig. Az is megtudható, hogy melyik részhez melyik időben pontosan mi tartozott. A megyék kialakulásáról külön fejezet szól.

Nyilvánvalóan a sokszori átszervezéseket 1944 után a gazdasági megfontolások leple alatt nemzetiségpolitikai okok mozgatták. Az egyes térségek kialakult gazdasági, kereskedelmi, közlekedési viszonyaitól eltekintve sok esetben az új adminisztratív központok létesítésével a cél az volt: megváltoztatni a nemzeti arányokat. Enyhébb módon az új megyehatárok megvonásával egy-egy magyar falu lakosságát a községen belül elszigetelték. A radikálisabb és elterjedtebb (mert könnyebben megoldható) módszer, megoldás az állami pénzen történő népvándorlás volt.

A demográfiai előzmények vázolója után rátér a szerző Erdély etnikai térképének megrajzolására, egyfajta számbavételre és a nemzetiségek összehasonlító vizsgálatára a tömbmagyarság és a szórvány viszonyában. A lehetőséget erre az 1992-es népszámlálás adatai adták. Következzen néhány példa: a legnagyobb magyar lakosságú városok Erdélyben: Marosvásárhely (83.681 magyar lakos), majd Kolozsvár (74.483), Nagyvárad (73.272), Szatmárnémeti (38.926), aztán Csíkszereda, Brassó, Arad.

A magyar lakosság arányát tekintve: 1. Székelyudvarhely (97,7% magyar ajkú), 2. Kézdivásárhely (91,7%), 3. Gyergyószentmiklós (83,3%), 4. Csíkszereda (82,9%), 5. Sepsiszentgyörgy (74,7%).

A 16 erdélyi megye közül ötben (Brassó, Hunyad, Temes, Fehér, Beszterce-Naszód) a magyarság részaránya tíz százalék alatt van. Mégis Erdélyben a lakosság egyötödét a magyarság teszi ki (20,76%). A németeket (szászokat, svábokat) sikerült kitelepíteni, „eladni” — részarányuk csupán 1,41 százalék. A 7.722.615 erdélyi közül csupán 2,63 százalék vallotta magát cigánynak.

Táblázatok, térképre vitt mutatók segítenek az összehasonlításban. Az összlakosság, ezen belül a román, magyar, német, cigány és más nemzetiségűek számadatait találjuk megyénként, városonként és községenként, majd mindezek százalékos megoszlását.

Még egy érdekes észrevétel: a 16 erdélyi megye 117 városának és 987 községközpontjának román és magyar neveit olvasgatva feltűnő módon sokkal több a magyarról románosított településnév, mint ennek fordítottja. Ez is éppen olyan tény, mint a magyar népesség csökkenő számadatai az alacsony szaporulatnak, az elvándorlásnak, elöregedésnek és beolvadásnak tulajdoníthatóan.

Udvarhelyi Híradó, 1997. január 30.

Téged kereslek

Beke Sándor: Téged kereslek.

Versek.

Székelyudvarhely, 1996

Beke Sándor harmadik kötete „csak” három hosszabb verset tartalmaz. Mire az olvasónak ideje lenne (rá)csodálkozni, már bele is szokott, a szöveggel ismerkedve, a tördelés okozta különös szövegritmusba, ahol a kötőszó, de akár a névelő is külön sort képez. Ez valamiféle különös szaggatottságot eredményez, a szöveg megtörik, de nem törik szét, a külön soroknak külön hangsúlyt sugall a szöveggép. Megakadályozhatatlanul feltörő, önkéntelenül is elmotyogott, súlyosan elénkbe hulló szavakból és különös képzettársításokból építkező szövegek, kezdve a *Pogány lidércek* (1987) önvallomásával „A / nagy / SEMMI / kellős közepén”... A lírai Én köré szerveződő világmindenségbe kivetített fájdalom, megtorpanás eredményeképpen, a cigarettaszünetnyi csontváz-szerelmeknek, jégvirágos törpeálmoknak, szöszmötölő kételyeknek (B. S. szókapcsolatai) tulajdoníthatóan a lélek is egyedül maradhat gondtalan szerelem nélkül, mint „a szülőföld a kozmosz koromsötét kráterében”.

A *Védtelen évek* (1989) a „hatalmas / boldog / boldogtalan / emberiségnek” ajánlott furcsán-szerelmes vers: önsajnálát és a túlélés vágya („erőnk / legyen / átélni / mindent / magunkat / másokat”) vegyül benne. A jelszavak temetésével „fejünk / fölé / terebélyesedik / a / csönd”.

A *Téged kereslek* című (1991) egyetlen lélegzetvételnyi sóhajkiáltásra komponált poéma. A „kereslek” gyöngysorrrá gyűlő formula ismétlődése egyszerű, követelésé jajduló felsorolássá nő, dagad gyermekkori emléktől a jelenig, porszemnyi egyéntől a világmindenségig. A sorakozó képek radarként fogják be ismerős szövegek rezonanciáit, a bódulatba hajló, költői mindenségletározás gyors felpörgése imádságos Isten-keressévé lassul.

Különös hangulatú, a mindenséget át- és egybefogni vágyó versek. Lehetővé teszik/tehetik „átélni / a / föleszmélést / ismeretlen / magunkra” vagy bár azt az illúziót, hogy „énekelve / lenge táncot járnak / a csillagok felettünk”.

Könyvjelző, 1997. január-február

Verseskötet Székelykeresztúrról. Az első éj

Szente B. Levente: Az első éj.
Székelykeresztúr, 1996

Hogy mennyire nem könyvéhes, kultúrszomjas a mi kis vilá-
gunk, arra a sok közül egy friss példával szolgálhatnék. Kevés
eseményű kisvárosban él egy fiatal költő. Huszonéves. A világot
nem akarja minden nap megváltani. Csak néha. Amikor ír, ami-
kor álmodozik, amikor a világ nagy gondjait megvitatják. Kötet-
nyi írással tarisznyájában a hetedik hegyen túlra elmegy, hogy ki-
adhassa. Ígéret van. Aztán rájön, hogy pénz nélkül lehet ugyan
írni, de kiadni valamit már sokkal bajosabb. Majd a Nagy Lehe-
tőség ringatja álmait jó darabig. A kötet meg elvékonyodik, mint
napon a jégvirág. De meglesz.

A szerző neve: Szente B. Levente, a kisvárosé: Székely-
keresztúr. Húsz vers „fért bele” ebbe az első bemutatkozó kö-
tetbe. Címét az egyik legérdekesebb vers adta: *Az első éj*. A fül-
szöveg, elő- és utószó gyanánt, nem is a szerzőről szól. Egy jól
megválasztott Nietzsche-idézet. Az igazi bemutatkozás az első
vers, a *Keresztképem* című képvers.

Felismerés, széppé varázsolt csend, hangtalan csókok, a ma-
gány pillanatképei, csendes létezés, az Én és Te és Szerelem egy-
bemosódó határú, áttűnési tudatállapotai, a bennünk nyüsztő
kétely olykor szelíden, máskor kedves erőszakkal, kárörömmel
figyeli az olvasót a sorok közül.

Belegyalogolhatunk az éjszakába és a hajnalokba, a parkok
rózsatövei közé, vagy az Ezüstoffenyő teraszán vitázzunk; úgy tű-
nik, nehéz csomagunkat pillanatra lábunkhoz engedjük, persze
tudva, hogy mindez annyira a mienk, nélküle egészen másak len-
nénk. De hát már el se hagyhatjuk, készakarva sem; furcsa képek
mögött tegnapok és holnapok lassítanak, máskor írógép kopog
vagy kávérendelünk, egyszóval mindenkinek része van mind-
ebből: kételyből, szerelemből, felismerésből.

És mint a jó föld az esőt, beisszuk mi is a kultúrát, a verset, ha el nem olvassuk, hát másképp költözik belénk. Egy ritmus, egy füttyös dallam, egy hétköznapi metafora ágára fészkel bennünk.

A kiadvány a székelykeresztúri Sziget Ifjúsági és Tanácsadó Iroda gondozásában jelent meg (ezért vásárolják főleg fiatalok?), a helyi Küküllő nyomdában készült. Már (még) kapható Székelyudvarhelyen is. Az utolsó példányokat valószínűleg Keresztúron fogják eladni, belépőként a nemsokára megrendezendő Sheer Khan rockbulin (az együttes szövegírója ugyan csak Szente B. Levente).

Udvarhelyi Híradó, 1997. február 13.

Gyermekversek. Népszerű könyvek

Mészely József: Duruzsoló.
Gyermekversek.
Sepsiszentgyörgy, 1996

A bestsellerek után az eladhatósági listán valószínűleg a gyerekkönyvek következnek nálunk, megelőzve az egyre dráguló szakkönyveket, lexikonokat, enciklopédiákat, szótárakat. Hogy ez így van, annak több oka is van: a nagyszülők, szülők hagyományos(abb) értékrendjében az írott szó, főképpen illusztrációkkal, még nem került a divatos (drágább) játékok mögé; bármennyire érdekesek is a rajzfilmek, a számítógépes játékok, a jó rajz és a jó vers nem körözhető le egykönnyen.

A gyerekkönyvek bármilyen ünnepi alkalomra ajándékozhatók, és még nem is olyan drágák. Persze ez attól is függ, hogy Barbie-babákhoz, távvezérlésű autókhoz vagy kukoricalapi-kisasszonykához, türelemmel gyűjtött színes kavicsokhoz viszonyítjuk-e.

Külföldi és hazai kiadású gyerekkönyvből aránylag nagy a kínálat könyvesboltjainkban. A Corvina (Tomba László) üzlet antikvárium részén évtizedekkel ezelőtti kiadásúakat is találni, ami azt bizonyítja, hogy ami érték, azt megőrizzük. Pár évvel ezelőtt ritka volt a színes (általában külföldi) könyv — a mieink szerények voltak fehér-fekete rajzaikkal, egyre szürkülő lapjaikkal. S hogy nem történt robbanás a hazai könyvkiadásban, annak főleg anyagi okai vannak.

Mészely József: *Duruzsoló* (Gyermekversek. Bon Ami Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 1996) című kötete a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium anyagi támogatásával jelent meg. A színes (fóliázott) borítólapon Müller Kati rajzai. A szövegközi rajzok már nem színesek. Sajnos. Mert ezek a hangulatos rajzok igazán megérdemelték volna, hogy sokszínűen pompázzanak, ha már minden oldalra bőven jutott belőlük. De fájdalom! Éppen

az olvasó, pontosabban a vásárló érdekében nem színesek. Egyszerűen azért, hogy a könyv a nagyközönségnek még elérhető áron kerüljön forgalomba. A rajzokat készítő Müller Kati meg a versek szerzője bizonyára fájdalommal mondtak le erről a lehetőségről. Talán már a kiadó eleve erre kényszerült, hiszen a pályázatok pénze sem mindent elborító, végtelen takaró. Gyermekverskötet nem szokott vastag lenni, 20-30 vers is elég; ez a könyv a versek számát tekintve meg is haladja az átlagos terjedelmet. De a minőség sokkal fontosabb a terjedeleminél. Hangulatával, kedvességével, fordulatos történeteivel, az újszerű, tréfás szókapcsolataival lopja magát szívünkbe, emlékezetünkbe egyegy könyv, vers. Ezzel már röviden jellemeztem is az általunk jónak tartott gyermekverset.

Mészely József verseiben a ritmus csak néha döccen, főleg akkor érezzük, ha a beszélt nyelv megszokott ritmusa ellen vét (*Bobóc, Volt egy törpe, Mikulás* stb.). Rossz rímű verset keveset találunk (*Ecsellő, Ködpárta; Meghívó*), pongyola rímelést már inkább (rokolya — harisnya, becsuk — kacajuk, vacogok — várok, füttyörészik — keringőzik, hiába — tócsa, délidőben — értem, őszben — kékben, halacsákra — tóba stb.). De bizonyára — már csupán témájukért is — emlékezetessé válnak kis olvasóik számára a helységneveket megverselő *Útravaló*, a hónapsoroló *Az év fái* meg a képtelenségeket tartalmazó *Áprilisi galibák* vagy a *Szamárfül* című tréfás versek, akárcsak a nyelvi-formai lelemény-nyel megalkotott *Sajtos mese* és *Hajnali mondóka*.

Udvarhelyi Híradó, 1997. március 20.

Levelek Nagyváradról

Salamon Juliska: Levelek Nagyváradról 1935–1944.

Zsidó családi sors.

Bukarest, 1996

Nem magas művészi öntudattal írt, mívesen csiszolt és műgonddal összeállított leveleskönyvet tart kezében az olvasó. A könyv egy zsidó családanya csaknem évtizedes levéltermésének ránk maradt része. Ami a második világháború dúlása és a gettókból visszatért családok szétszórt családi emlékeinek összekeverése után előkerült. Tehát nem levélregény; hiányzik is belőle a francia eleganciával elrejtett utalások sok tüskéje, a szlávos lelkiiségre jellemző monologizálás, a műfaj megkövetelte könnyed csevegés meg a súlyos kritika. Nem az irodalmi minták követésének akrobatikája, hanem az őszinteség, egyszerűség és életközelség teszi olvasmányossá.

Salamon Juliska, a hétgyerekes zsidó családanya Nagyváradról figyelte és irányította a világban szétszóródó gyermekei sorsát. A ritka látogatásoktól eltekintve az érintkezés egyetlen formája a levelezés volt. Ezért minden kapott levél külön élmény: „ki-mondhatatlan öröm” és „a gyönyörűségek szuperlatívusza” lehet. Különösen, ahogy a zsidó vallásúak számára egyre elérhetlenebbé válik egy rendes, a képzettségüknek megfelelő állandó munkahely megtartása vagy megszerzése Váradon vagy Bukarestben egyaránt; ahogy egyre bizonytalanabbá válik családjaik sorsa, amikor a Palesztinába való kivándorlást latolgatják; ahogy anyagi biztonságuk morzsákká törpül és még a hírektől is megfosztják őket (1939 áprilisában: „a rádiókat lepecsételték, így hát csak találgatjuk a saját sorsunk esélyeit”).

A harmincas évek elején még egy-egy apróság is betűt kíván, aztán mind fontosabbá válik a levelek sorsa. A létbizonytalanságban „minden zsidó úgy érzi magát, mintha útra készen volna” (1939 jan.). A levelek már nem csak „boldog szenzációt” jelentenek, annál jóval többet. „A leveled... olyan érték

nekünk, napokra felvillanyoz” — írja egyik lányának, Dongócskának, más helyen pedig: „olyan édesek és napsugarasak a leveleid, hogy mindig erőt meríték belőle”. A negyvenes évek elején vallja: „Csodálatos, mennyi értéket tud adni az ember életének egy ilyen levél”.

A levelek állandó témája: a mindennapok apró dolgai-gondjai. Kedélyesen, jó humorral, túlságos bizakodás nélkül, mégis derűlátón ír örömről, borúról, bosszúságról. Gyakorlatias teremtés, józan ítélőképességgel. És éppen ezek az apróságok teszik kordokumentummá levelezését. Bepillantthatunk egy polgári család mindennapjaiba, tanúi lehetünk a háború előszele okozta hangulatváltásnak és az anya-teremtette derűs sziget kis örömeinek — amikor már „a tankok diktálják a tempót”.

Irodalmi műveltsége felerősíti alkatának líraiságát. A szép iránti természetes érzés, a leíró részek arányosságának megőrzése feledhetetlen színfoltokkal gazdagítja a levelet. Ennyi líraiság közben néha az életnek éppen legprózaibb igazságai fogalmazódnak meg: „Be nehéz tud lenni ez a gyönyörű élet” (1941. febr. 13.) és „Az élet mindennél becsesebb”. „Hősök nincsenek, csak maszlaggal elkábított szerencsétlen áldozatok” — írja a háborúról.

Az egymást követő levelek — az ő szavával — néha részletesek, szellemesek, humorosak, máskor rövidek, súlyosak vagy aranyosak, édesek, napsugarasak. Legtöbbször kedvesek, vidámak és csodásak. Aggodalommal és bizakodással a sorok mögött.

Apró tükörcserepek, amelyek családtagjai sorsát világítják meg egy korfordulós időszakban. Bár a szerzőt több családtagjával együtt elpusztították (deportálták), dokumentum értékű korképét, leveleit most már könyv alakban vehetjük kézbe. Minden levél meggyőző erővel bizonyítja a szerző megállapítását: „egyszerű kövecskékből válik az élet sok színben sziporkázó mozaikká”.

Könyvjelző, 1997. március-április

Francia tavasz

Szakács István Péter: Francia tavasz.

Novellák.

Marosvásárhely, 1996

Szakács István Péter írásait olvasva jogosan felmerül a kérdés, még akkor is, ha pusztán kíváncsiságból fakad: mi köze ezeknek az írásoknak a Városhoz? Az általunk (is) megélt mindennapok valósága bekerült-e ebbe az eléggé lírai prózába?

Feltűnő, hogy a legtöbb írásban szó van a városról. Hogy melyikről? Mert sosincs megnevezve, egyszerűen A VÁROSként szerepel. Ha valaki azt várná, hogy — bár burkoltan is, de — felleli Székelyudvarhely ismerős helyeit, ismert(ebb) alakjait, akkor csalódní fog. Szakács István Péterről elmondható, hogy ő inkább (élet)helyzeteket írt meg. Nem a környezet aprólékos leírása a cél — bár szövegeiben a környezetrajz szemléletes, hangsúlyteremtő, még ha néhol szűkszavú is.

Feltehető, hogy az írói képzeletet ugyanannak a városnak (városunknak) különböző arcai ihlették. És hogy milyen? Fallal körülvett, nyomasztó légkörű, ahonnan csak szökni lehet (*A vakok városa*), vagy a hatalom elleni konspirálást a maga besúgóival lehetetlenné tevő (*Balthazár*); az érdeklődésre már számot sem tartó (*Csatornák*); előző életek színhelye, ahová még vissza lehet látogatni (*Indián nyár*); egymásra zsúfolt, piszkosszürke épülettömbök, gubbasztó madarak vonatfütytös kisvárosa (*Erdélyi tél*). És kiismerhetetlen, mert „örökösen változó”: „Pedig első látásra azt hinné az ember, hogy ugyanazokon a helyeken fordul meg újból és újból, olyannyira hasonlítanak egymáshoz...” Állandó csupán a lírai Énben „fészkelő nyugtalanság, hogy egyszer majd megfosztanak tőle” (*Misszionáriusok*).

A képzelet is innen rugaszkodik (el), amikor sejtelmes-rejtelmes, a köznapi logika számára furcsa történeteinek színhelyeit megépíti (*Varázslat, Játék a kulccsal, Hexapolis*).

Szakács István Péter prózája — még ha nem is nélkülözi a történetet, cselekményességet — nagyon lírai. Képzelet szülte helyek, helyzetek és (az ezekből is fakadó) hangulatiság az uralgó. A novellák nem az izgalmasra komponált sztorik kedvéért születtek. Ezek a képzelet kalandjainak tanúi. Belső kényszer hozta létre, a kissé megfoghatatlan — a teremtés, az alkotás kényszere. Természetszerűen (a szerzőn kívül) csak az olvasóban élnek.

Az ihlető valóság és a novellák teremtett világa közötti „arányokat” megváltoztató szűrő, lencse az alkotó lélek. A csak általa ismert, megélt helyzetek, hangulatok teremtik az alapot az alkotás-újraalkotás elidegeníthetetlen jogához. Aki mindezt nem érti-érzi, az kormányozhatatlan léghajó utasaként, saját élményanyaga kedvező(tlen) szelétől hajtva tud(hat) ismerkedni, azonosulni a szerző által teremtett régi-új világgal. Vagy csak átsuhan rajta anélkül, hogy a fontosabb látnivalók szeme elé kerülnének. Mert „egymásra csúsznak a képek az emlékezet süllyedő fekete dobozában” (*Erdélyi tél*) és „az emlékezés tele van ravasz csapdákkal” (*Kísérleti adás*).

És az emlékezet, a képzelet, a teremtés jelentősége mindannyiunk számára elsőrendű, mert „az ember utolsó pillanatig hisz a szavak varázsában” (*Indián nyár*). Tettértékük mibennünk rejtezik, a szó mágiája még mindig a mienk. És különösképpen az alkotóé.

Alteregó, 1997. április

Gelu Păteanu magyar verseiről. Hit és sóvárgás

Gelu Păteanu: *Levelek a Fekete Madonnához.*

Versek.

Székelyudvarhely, 1997

Gelu Păteanu (1925–1995) majdnem hatvan kötetnyit fordított románra a magyar irodalomból. Klasszikusokat és kortársakat. Hatalmas vállalkozás az övé! Vagy lehet-e eredményesen szolgálni egy nemzetet (népet) másként, mint azt más népeknek bemutatni? A magyar irodalom önjelölt követe volt ő a románok felé. Műveket: gondolatokat, eszméket, eszményeket tolmácsolt, hit és sóvárgás csíráit hintve szét más nyelven hangzó soraival új meg új emberekbe.

Posztumusz kötetként jelent meg a magyar nyelven írt versciklusa (Gelu Păteanu: *Levelek a Fekete Madonnához.* Ablak kiadó, Székelyudvarhely 1997., 75 p. A borítólapon látható fényképet Bán Péter készítette.). A ciklus 69 verse külön-külön nem visel címet. Az egyes szövegek terjedelme a sokszor csak sóhajnyi négysorostól a szonettig terjed. Variációk egy témára — mondhatja az olvasó a *Levelek* elolvasása után. Különös téma ez: 63-64 évesen szerelmi versciklust írni, és még csak nem is felhőtlen, beteljesült nagy szerelemről, mert amolyan lopott szerelem volt ez, amely nem járt a viszony törvényesítésének boldog tudatával sem... Mindez hozzájárult ahhoz, hogy az önmarcangolás, a képtelenség, a bizonytalanság érzése felerősödött, a nyugodt rímek előtti sorokban hatalmas életakarát birkózik a közelgő halál rémével. A könnyed jambusok sem tudják elringatni benne a néhol határtalanul áradó fájdalmat.

Ha a szövegben előforduló fogalmak gyakoriságát nézzük, lehangoló tényként állapíthatjuk meg, hogy többször van szó álomról, mint vágyról, a magány szó említése megegyezik a szerelmi vallomások számával, és ha az élet említése kerül is élre a statisztikában (30), sokszor negatív értelemben, a halál, az elmú-

lás gondolatával társulva. Sokatmondó a csökkenő sorrendben sorakozó fogalmak élet- és szerelemellenessége a lista élén: halál (27), szenvedés (20), fájdalom (18), lélek (17); csak ezt követi a szerelem (10), Madonna (10), álom (9), ének (9), emlékezés (7), fekete (6), múlt (6), hit (6), játék (6) stb.

Olyan szerelemdal, amelyben több az aggodás, a fájdalom, mint a szerelem jogának követelése. Ha nem ismertem volna a Madonnát, azt mondanám: csupán költői fogás ez — szerelmes verset írni a Halálhoz. Hogy mégis miért Fekete Madonna a Levelek címzettje, a szövegek tanúsága szerint az mégsem csak a fekete hajjal kapcsolatos... „Önkezünkkel megölt szerelemről” szól itt „gyilkos ének”. A néma Halál árnyékában „élet nincs, ha nem fájsz bennem Te”. A szerző számára sem egyértelműen elragadó érzés ez a szerelem: „Hasító kín bennem a léted, méreg” — írja. Hogy mit jelent mégis, azt az írás mesterségének értője, a nyugodt szépségű mondatok alkotója így fogalmazza meg: „úgy fájsz Madonnám, mint avatott / érző értőnek a vers szépsége”.

Egyszerre szabadság és kínpad, rettegés, sejtelen ez az érzelem, amely nélkül létezni mégsem érdemes. Az örömben is benne van a szenvedés: „fájsz: a boldogságban jobban”. Halál-madonnám — szólítja egy helyütt.

A szövegek 1988 júniusa és 1989 januárja között keletkeztek, Etéden. A kötetben időrendi sorrendben következnek egymás után. Apró gondolatok, mívés sorok teszik az olvasó számára érdekessé; maga a ciklus a fontos, nem egy-egy darabja külön.

Legtöbb benne a négysoros (35), a nyolcsoros (15), különböző felosztásban; 11 szonett, 4 háromszakaszos (12 soros) és egyetlen hatsoros. Több a kevés sorú vers, mint a hosszabb, formailag kötött (szonett), de a négysorosok is remekbe írt fájdalomkönyvek. Egy szerelem apró gyöngyei.

Nem hagyományos versciklus, tehát egy szerelem története (időrendben) a Gelu Păteanu verskötete. Inkább egy szerelem versbeli körülménye, nyugtalan léptekkel, közeli függönyhúzást sejtetve. Mint amikor tudjuk: a darab tovább tart(ana), mint az előadás ideje.

Udvarhelyi Híradó, 1997. április 22.

Fagyöngy

Fagyöngy 1997.
Székelyudvarhely, 1998

A székelyudvarhelyi Ablak Kiadó antológiásorozata újabb „állomásához” érkezett. A *Fagyöngy* versgyűjtemény sorrendben a negyedik, az Erdélyi Dekameron című rövidpróza-válogatás pedig a második. Míg az előző kötetekről elmondható, hogy (többé-kevésbé) benne voltak mindazok, akik (akkor) számítottak, most már megkockáztatható az a kijelentés is: aki belekerült, az (már) számít...

Mit is tett Majla Sándor, a kötetek szerkesztője? Egyszerűen kiszolgálta — újból — a kényelmes olvasót, kezébe adva a lapokban közlő szerzők reprezentatív írásait? Az irodalmi élet egy (általa ilyennek látott) területi metszetét mutatja fel újra? Évi egy alkalommal Székelyudvarhelyre „költözteti” az Irodalmat? Is-is. De lássuk sorra.

A határainkon belül élő, magyarul olvasók többsége nem olvas jelenkori magyar irodalmat. Mert: nem tud róla, nem érdekli, nem tudja, hol olvashatná, nem vásárol magyar nyelvű hazai irodalmi lapot; vagy nem érti/nem akarja érteni, lebecsüli, esztétikai, erkölcsi, világnézeti stb. elvárásai folytán kifogásolja a most(anában) született írásokat, ezért „lemondott” róluk; vagy megrekedt a csillogó autókon közlekedő, olaszos modorú álomlovagok és a delejes tekintetű, hosszú combú, barna bőrrű delnők álomvilágába emelő színes füzetek meg a szuperhősös kalandregények (általa irodalminak vélt) szintjén. Az előbbi sor hosszan bővíthető.

Akkor meg minek az antológia? A hírujságok olvasóit könyv-olvasókká tenni? A kötetek kordokumentumok. Még akkor is, ha egyetlen szerkesztő értékítéletének tulajdoníthatóan jöttek létre. Ha meg azt nézzük, mennyire „reprezentatív” alkotások a beválogatott írások, akkor figyelembe kell vennünk, hogy a hazai magyar nyelvű irodalmi lapok (*Helikon*, *Látó*) vers- és prózaanya-

gát nézte át Majla Sándor. Tehát az övé úgymond másodszeri válogatás. Természetszerűen eleve kirekesztettek azok, akik az említett lapokban nem közöltek.

Az is vitatható, mennyire jellemzik szerzőiket a kötetek írásai. Mert ahhoz a szerkesztőnek olvasnia kellett volna minden szerző minden írását, akár megjelent valahol, akár nem. Tudjuk, sokan írásaik java részét külföldi lapokban közlik. Ami a hazai olvasóhoz alig jut el. Viszont a válogatás törzsanyaga még a kisebb városi közkönyvtárak legtöbbszörében is hozzáférhető.

A hazai magyar irodalmi élet egy-egy évi metszetének hitelességét illetően ugyancsak kételyeink lehetnek. A mindent számon tartó szerkesztői szem természetesen nem létezik. Mert nem létezhet. Megint az előbbi gondolathoz jutunk: mindent számon kellene tartani, ami papírra került, bárki írta is, és amikor ez sikerült, akkor összeállítani a köteteket. Addig az évek is meghoznák értékítéleteiket. És milyen jól ki lehetne mutatni stílusok törzsfajlását, alkotói pályák gerincén az egymást követő csigolyákat! De akkor már minek, miért antológiával? Torz gondolat.

Majla Sándor vállalta a (divatos szóval:) rizikófaktort, egyedül. Ez így is értendő: egyedül vállalta, meg úgy is: egyedül ő. Az olvasó, a kritikus, az alkotó vitázhat vele, hogy miért ezt és nem azt, illetve miért őt és őt miért nem? Az objektivitás lehetőségének forrása: úgy próbált közelíteni a megjelent írásokhoz, mint bármely olvasó (ld. hozzáférhetőség). Hogy vannak olyan szövegek, amelyek nem is a vizsgált időszakból valók, vagy nem is (itt vagy ott) jelentek meg?

Székyudvarhely az irodalmi élet felségvizeihez tartozik (sok ismert vagy kevésbé ismert szerző származik a környékről), még ha Kolozsvárhoz és Marosvásárhelyhez képest hullámvölgyben van is. Az irodalom köztársaságában még nem dűl a demokrácia, az esélyegyenlőségesdi, az esélyeket tekintve vannak szélek, végek és központ(ok), így hát vannak vidékiek is. Akik (esetleg) központlakókká tehetők. Ha csak nem zsenik, alkalmazkodniuk kell a mások által diktált divathoz/tempóhoz, más zászlója alatt

kell lovagkodniuk az egy igaz ügyért, míg megérik a beavatás idejét. Ha megérik. És ha szerencsésen döntenek a pennaforogató zsebcseljeit illetően, mert ki tudhatja, melyik válik be jobban. A *Fagyöngy* és az *Erdélyi Dekameron* nem az uralkodóvá tett kritika, ízlés megnyugtató rábólintása mellett született. Elképzelhetően vannak, akik úgy tesznek, mintha tudomásul se vennék létezését, újjászületéseit. Ennek ellenére mégis az egyetlen próbálkozás tájainkon, amely megpróbálja átfogni egy-egy év irodalmi termését. A Fagyöngynek egy nagy fa életnedvei táplálják lassú növekedését, hogy terméseit meghozhassa.

Alteregó, 1997. május

Tanulmány a rovásírásról

Ferenczi Géza: Székely rovásírásos emlékek.

Tanulmány.

Székelyudvarhely, 1997

Számos, a hatvanas évektől megjelenő cikk, tanulmány után kötetben vehetjük kézbe Ferenczi Géza történész összefoglaló tanulmányát rovásírásos emlékeinkről (*Székely rovásírásos emlékek*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 1997; 62. p., ill.).

Az írás kialakulása, a különböző írásrendszerek létrejötte nem csak történészek és írásszakértők, paleográfusok, de mások számára is izgalmas téma. Magyar (főként erdélyi magyar, székely) vonatkozásban kiemelkedő szerepe van a rovásírásos emlékek tanulmányozásának. A ma ismert leletanyag tanúsága szerint ez az írásrendszer hatalmas területen, Közép-Ázsiától, Szibériától Európa közepéig volt ismert, persze nem egységes rendszerként. Viszont az egymástól nagy távolságra elkerült leletek és betűjeleink nagyfokú hasonlósága, illetve egyezése egy keletről nyugati irányba terjedő hatást enged feltételezni, és ez kapcsolatban van a magyarok meg a velük együtt vándorló más (türk) nyelvű törzsek, népcsoportok (pl. besenyők, kunok) kárpát-medencei megjelenésével.

Az általunk székelynek nevezett rovásírás szövegemlékei bizonyítják, hogy sose volt egységes ez a rendszer, talán éppen a latin betűs írás elterjedése miatti háttérbe kerülésének tulajdoníthatóan. Ezért (is) fontos minden szöveg vonalhú rajzának ismerete, a keletkezés korának lehetőleg pontos meghatározása, hiszen mindenik egy-egy láncszem lehet valamelyik más szöveg értelmezése (feloldása) útján.

Ebben tesz nagy szolgálatot Ferenczi Géza tanulmánya. Külön fejezetben tárgyalja a kései rovásírásos emlékeket (16 sz. közepe — 19 sz. eleje), az újabban fölfedezett korai jellegű (i. sz. 6–9. századból származó avar rovásjelek, majd a Firtos vári, gyergyóditrói, dályai, vargyasi, kibédi) rovás emlékeket. A gyanús,

hamis vagy tévesen székely rovásírásnak tartott szövegek fejezte után a szerző következtetéseit találjuk. A jegyzeteket és a felhasznált irodalom több oldalnyi jegyzetét kevésbé ismert rovás- emlékek ábrái követik.

A szerző bevallott szándéka elősegíteni rovásírási emlékeink összegyűjtését és egységes kiadását, ezért esik szó a hamisítványokról vagy az éppen nem létező „szövegekről” meg a korábban már számba vett anyagról. Kiegészítései, észrevételei, pontosításai és a hatásokra, másolatokra való utalások sokasága a téma és a részletkérdések alapos ismeretét bizonyítják. Így a tanulmány sikeresen hozzájárulhat a már meglevő kétségek- kérdések tisztázásához és majd az összefoglaló mű, a szerző által javasolt gyűjteményes kötet létrejöttéhez.

1997. július

„Zsidózó” székelyek sorsa

Kovács András:
Mondjatok káddist egy székely faluért.
Csíkszereda, 1997

Szenterzsébet és Bözödújfalu, ez az egymáshoz közeli két falu kezdő- és végpont az erdélyi vallástörténet egyik furcsa fejezetében. Az egyik bölcsője, a másik koporsója a székely szombatoságnak. Bözödújfalu neve nemcsak az utolsó zsidózók, hanem — néhány évvel ezelőtt — a falurombolás okán vált (újból) ismertté.

Kortárs feljegyzés szerint Eőssi András addig olvasta a Bibliát Szenterzsébeten, amíg „kitalálta” a szombatos vallást (XVII. sz. eleje). Bár tudatában volt újításának (a reformáció korában történt), mégsem tekinthető „kész” vallásnak, teljesen újnak ekkor. Szenterzsébeten kap földbirtokot Péchi Simon, akit a szombatoság elleni vádiratok prófétának is neveznek. Tehát ő a tanító, persze Eőssi követőjeként. Eőssi nagy szerepe, hogy a Bibliából az Ószövetség előírásait tekintik mérvadónak. 1618-ban már országgyűlési határozat foglalkozik velük, későbbi határozat szerint akár fő- és jószágvesztésre is ítélték a „judaizálásban megátalkodott emberek”. Péchi a fejedelem kancellárja, portai ügyek intézője, Erdély nyolc legnagyobb („nagyságos”) urának egyike. (Tekintélye és vagyona is hozzájárult, hogy Szenterzsébet a környék egyik iskolaközpontjává lett abban az időben.) Több nyelvet ismert, fordított, kommentárokat írt — de ez már kegyvesztettsége, börtönévei és kényszerű szenterzsébeti tartózkodása alatt történt. Utolsó munkáinak egyike Mózes öt könyvének (Tóra, a Törvény) fordítása és kommentárja. Héber nyelvtudása lehetővé tette, hogy — a fordítások félreértelmezhetőségét, tévedéseit kizárva — eredetiben olvassa a Biblia és más szakmunkák, kommentárok szövegeit. A szombatosokat már a valódi zsidókkal azonosítja. Mert aki megtartja a Törvényt, annak joga van magát Izrael kiválasztott népe részének tekinteni.

Kovács András *Mondjatok káddist egy székely faluért* (Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1997; 159 p. + ill.) című könyve a szombatos vallás történetének végigkövetése. Különös tekintettel a bözödújfalusi székely zsidózókra, a szerző falujabeliekre. Előző két kötetében (*Vallomás a székely szombatosok perében*, Bukarest, 1981 és *Útfélen fejfa*, Budapest—Bukarest, 1995) levéltári adatok, felkutatott tények és saját emlékei, élményei tükrében mutatja faluja múltját. Egy olyan faluét, amely — már alig van. Csupán néhány család. A többiek minden év augusztusának első hétvégén találkoznak. És amely falu a nemzetiségi és vallási türelem példajaként említhető.

Ha a székely szombatoságra gondolunk, bizony már csak a káddis (jelentése szerint „szent ima”; Istent dicsőítő ima, amelynek lényege: Legyen az Ő nagy neve áldott mindörökké. Elismerik benne Isten dicsőségét és igazságosságát. Pl. az árva káddist mondva a gyülekezet előtt dicséri az isteni ítélet igazságos voltát; ld. dr. József Károly: Zsidó hitéleti kislexikon, Bp., 1987, 98-99. p.) marad. Viszont az ítélet beteljesedésének eszközeként nagyon is földi okokat és célokat, emberi indulatokat találunk...

A tordai országgyűlés óta a vallásszabadság hazájának tekintett Erdélyben a bevett vallások közé számít még a szentháromság-tagadás (antitrinitárius — más néven unitárius vallás) is 1571-től. De a legmerészebb hajtást már szektának tekintik, pedig épp a hit tisztasága miatt követik az ótestamentumi, mózesi törvények szigorúbb előírásait. Az 1638-as törvénykezés ki nem mondott céljai: az unitáriusok lázadóinak megfélemlítése és a perbefogottak (köztük Péchi Simon, aki a portai kapcsolatainak köszönhetően akár a következő erdélyi fejedelem is lehetett volna) vagyonának megszerzése. A szombatoság visszaszorul, csak már titokban létezik, utolsónak Bözödújfaluban marad meg. Milyen vallás ez, amit nyíltan vállalni nem lehet? A keresztények zsidóknak tartják őket, de az igazi zsidók már nem. Pedig 1868-ban, az emancipációs törvény tervezetét érvényes törvénynek véelve, kérték: tekintsék őket zsidóknak. Körülmetéltették magukat, zsidó neveket vettek fel, pajeszt növeltek, imaszíjakat

használtak és megtartották nyíltan a zsidó ünnepeket. A második világháborúban zsidó voltuk miatt akarták deportálni, Ráduly plébános és néhány falubeli közbenjárására sikerült kiszabadulniuk a marosvásárhelyi gyűjtőtáborból. A kommunista rendszer kezdetétől zsidókként Izraelbe telepedtek. Ma már nincsenek zsidózók, székely szombatosok (a környékbeli szombatosok, hetednapos adventisták alig tudnak róluk; vallásuk a múlt századi Egyesült Államokban jött létre, onnan terjedt el, nem helyi képződmény, nincs egyenes ági kapcsolata a Péchi-féle vallással).

Mi maradt utánuk? Kézírtos (és egyetlen nyomtatott) zoltáros könyvek. Konok hitük emléke. A Dávid-kereszt a bözödújfalusi emlékhely falán. Bözödi György tanulmánya (*Székely emberek, zsidó istenek*) és egy ismert irodalmi feldolgozás, Kemény Zsigmond *Rajongók* című regénye. Hivatalos iratok, jelentések meg néhány tanulmány. A többit „elvitte a víz”, ellepte a tó, mint a zsidó temető sírköveit a faluval együtt.

És ki mondja el a káddist? Nagyon találónak érzem a szomszéd falusi Bözödi György Otthon így szoktam szólni című, jó fél évszázaddal ezelőtt írt versének néhány sorát: „Jó teremtőm, tudod-e, hogy itt vannak a kövek, / itt vannak a füvek, erdők, egy külön kis világ / egészen itt van a hegyek karimája között?... a földnek, fának, bogárnak is / szava van és beszél és sír és kacag, ám de hogyan / hallanák hangját, ha innen a segélykiáltás sem / hallatszik messze?... Tudod-e, hogy tehozzád fordulnak, / tőled várják sorsuk jobbra fordulását? / Jó Teremtőm, tudsz-e valamit róluk?”

Kovács András adatgyűjtő munkájának eredménye, a három könyv is figyelmeztet: ha *mi* nem tudunk róluk, nem várhatjuk el, hogy *idegen* emberek emlékezzenek rájuk, tiszteljék hitüket és kirtartásukat.

1997. augusztus

Tanulmányok a balladás Kibédről

Ráduly János: Vetettem gyöngyöt.
Népköltészeti tanulmányok, közlések.
Székelyudvarhely, 1997

Már Seprődi óta Kibéd azok közé a kisszámú, népköltészetileg jól feltárt erdélyi települések közé tartozik, amelyekről (szak)folyóiratok, kötetek tanulmányai közölték a néprajzos kutakodás, gyűjtés újabb eredményeit. A kibédi mesék, balladák, találós kérdések sorra jelentek meg több kötetben. Ráduly János fáradhatatlan és figyelmes gyűjtőnek bizonyult. Az életmód megváltozásának tulajdoníthatóan már nem „élő” alkotások felkutatása, lejegyzése mellett olyan témákra is kiterjedt a figyelme, amelyek már a szokásvilággal, helytörténettel, szociológiával határosak; így gyűlt köteté a szolgaságra emlékezőkkel készített beszélgetések anyaga is.

Az újabban rovásírás-kutatóként és költőként is bemutatkozó gyűjtő figyelme újból a kibédi folklór felé fordult. A folyóiratokban, évkönyvekben közölt tanulmányait gyűjtötte össze; az anyagot Nagy Olga szerkesztette köteté. Közel három évtized írásait vehetjük kézbe. A húsz tanulmány a sok kötetnyi, eddig közölt kibédi gyűjtés mellett adaléknak tűnhet; többségében a szerző által kedvelt műfajokkal (mese, ballada) foglalkoznak.

A kötetbe gyűjtött tanulmányok erénye, hogy egy település népköltészetének jelenkori állapotát körvonalazzák, a műfaji sokszínűség tükrében. Térben és időben is messzire mutatnak a hivatkozott témák, források, párhuzamok: a ráolvasásoktól, archaikus népi imáktól, Szent István király és Kinizsi Pál mondbeli alakjától az Oidipusz-mesék és Markalf-történetek kibédi előfordulásáig, a jelen század első felében még dívó szolgaságig. Kimondottan helyi vonatkozású a múlt század második felében Kosa Márton daloskönyvébe feljegyzett anyagnak és a Csombord várával kapcsolatos mondák keletkezésének, fenn-

maradásának vizsgálata. És egy érdekes téma: az 1873-as kolera-járvány emlékei hogyan őrződtek meg a népi tudatban.

A megőrzés, áthagyományozódás mikéntjéről felmérések adatai tanúskodnak. Ehhez több száz adatközlő végigkérdezésére volt szükség. Ráduly János nemcsak a visszahozhatatlan állapotokra utal, hanem a népköltészeti alkotásoknak egy jelenkori (székely) falu életében, a változások folyamatában betöltött szerepét is feltérképezi; több helyen foglalkozik a cigány lakosság-
nak a megtartásban, megőrzésben oly fontossá vált szerepével is.

És a kutató mindezt nem pusztá tényként rögzíti — hiszen e munkákból lehetetlen volna kilúgozni a gyűjtő választott falujához, témáihoz, adatközlőihez fűződő érzelmeit.

Könyvjelző, 1997/6. szám

Dokumentum értékű könyv. Széki asszonysorsok

Kocsis Rózsi: Remények és kétségek között.

Egy asszony életútja.

Székelyudvarhely, 1997

A paraszti önéletírások általában múltbeli állapotok utólagos rögzítései, ezért dokumentum értékűek. Az egyéni sors változása mellett egy-egy közösség, gazdasági, társadalmi állapot változását is megörökítik. Az idő múlása óhatatlanul változásokat eredményez; úgy érezzük, valami visszahozhatatlanul eltűnt, végérvényesen elveszett.

A hagyományos paraszti kultúra gyors átalakulásának korát éljük. Még itt Kelet-Európában is csupán a tizenkettedik órában láthatjuk, tapasztalhatjuk mindazt, ami nyugatabbra rég eltűnt; megőrzését csak természetellenes módon lehetne megkísérelni. A néprajzi szempontból érdekes, hagyományőrzőnek tekintett Szék évtizedekkel ezelőtti világába kalauzol Kocsis Rózsi *Remények és kétségek között. Egy asszony életútja* (sajtó alá rendezte és az előszót írta Nagy Olga; Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1997; 184. p.) című visszaemlékezése. A község életének rendjét még nem bontotta meg a polgárosodás; a szolgák, cselédek hazatérnek, hogy megtakarított pénzüikkel most már önállóként éljék szüleik megszokott életét. Nagy Olga a hagyományosság csapdájának tekinti, nevezi azt a kényszerhelyzetet, amelyet a szerző saját sorsával példáz: hagyományörzés, közösségi értékrend és szegénység közötti őrlődést. A vagyontól, módtól való függőség szó szerint sorsdöntő, életet formáló tényező. Áttörhetetlen társadalmi válaszfal.

A szerző első kötete (*Megszépült szegénység*. Bukarest, 1988) a gyermekkorra való emlékezés. Jelen kötet a legszebb fiatal évek története, a lánnyá cseperedéstől az első gyerek születéséig. Az olyannyira vágyott szerelem is kétarcú érzés. A háború végének gazdasági helyzete, a nyomor sokszor érdekházassággá alacso-

nyítja a párválasztást. Mindennek árnyoldalát is látjuk, főleg Kali néni (ld. Győri Klára: *Kiszáradt az én örömöm zöld fája*. Buk. 1975) tréfával fűszerezett történeteiből.

A remény mellett mindig ott van a kétség is: mi legyen, hogyan legyen? Egy fiatal számára beláthatatlannak tűnnek a következmények. Ezért nehéz végleges döntés(eke)t hozni. A „falu szája”, a sokszor rosszindulatú véleményalkotás nagyobb úr, mint az igazi érzés.

Leginkább az asszonyok élete mondható nehéznek és igazságtalannak. A lánykodás rövid esztendei után a kemény munka és a kényszerű engedelmesség következik. A szerelem törekeny szirmú virágát néhányan az erkölcsi szabályok felrúgásával próbálják visszaszerezni. A tiltott kapcsolatok kockázata nagy. Visszont az egyetlen kitérés lehetőségnek tűnik az olyan (haszonelvű) világban, ahol a gyöngéd érzelmek kinyilvánítása fölöslegesnek, lebecsülendőnek számít.

Elképzelhetően Nagy Olga stiláris javításokat is végzett az eredeti szövegen. Pergő cselekményű, a szóbeli elbeszélésre jellemző rövid történetek sorozataként olvasmányos munkát vehet kézbe az olvasó. Érzelgősség ritkán, nosztalgizálás is csak módjával tapasztalható. A köznapi nyelvhasználat, a természetesség jellemzi a széki Kocsis Rózsi élettörténetének második kötetét.

Udvarhelyi Híradó, 1997. augusztus 26.

Könyvajánlat gyermekeknek. Kányádi Sándor új kötete

Kányádi Sándor:
Talpas történetek és A kíváncsi Hold.
Csíkszereda, 1997

Már megszokhattuk, hogy a szerző legtöbb gyermekkötetében vegyesen találunk verset és prózát. Így a most kiadottban is. *Talpas történetek* címen tizenhét részes meseregényből ismerhetjük meg ember és medve barátkozását.

Az antropomorfizált (emberhez hasonló) állatszereplők erdei történetéből kiderül: annyira jól ismerik a mi világunkat, hogy a jó mellett még a rosszat is tőlünk tanulják... És ahogy lenni szokott, újfent az emberi beavatkozás (az Ambrus medvének ajánlékozott tükör) hoz nagy változásokat az erdőlakók életébe. Mert egy közönséges tükörről kiderül, újranezhető benne mindaz, aminek tanúja volt. Emiatt aztán a Mindenlátó Szem és Mindenhalló Fül kémjének tartják a medvékkel való barátságra érdemesített egyetlen embert is. Egy kis találékonyság, mackóhumor, apró felfedezések meg őszinteség — aztán minden rendbe jön, hőseink eljutnak a Lépesméz ünnepére is, ahol a csorduló méz mellett olyan látványosságok is vannak, mint a bukfencverseny. Még medvekirálynak is meg akarják választani az emberkét. Végül egy kis emberi segítséggel létrejön Barlangi Ambrus borbélyműhelye, vagyis az Erdei Szórtelenítő Szövetkezet. Talán már a medvegyetem is beindult azóta...

A kíváncsi Hold eget-földet rengető történetként indul, mivel maga a Telehold került veszélybe. Egy szép holdvilágos éjjel fogta magát és megszökött helyéről. Sárba pottyánása után patakban fürdött, amíg labda helyett ki nem fogták... Aztán diófához kötve őrizték, kutyaólba gurulva rejtőzött. Egy tüsszentésnyi húléssel mégis megszapta a kalandot, estére régi helyére került vissza.

A szövegek utalásai (Mindenlátó Szem és Mindenhalló Fül; elcsórt kutyalánc) és egy évszám (1969) jelzik: a kötet anyaga azok közé a szövegek közé tartozik, amelyek Péternek voltak írva, hogy Pál értsen belőlük, a *Szivárvány* elődjének (*Haşa Sólymai*) hátoldalán sorozatban közölt jelképes történetekhez, allegóriákhoz hasonlóan. A sorok közé rejtett üzenetre vonatkoztatva 1990 után maga a költő nevezte „korszerűtlen” verseknek egyes munkáit. Mára már ezek „igazi” gyermektörténetek.

A könyv tizenhat színes, szövegközi rajzát és a borítót Csillag István készítette.

Udvarhelyi Híradó, 1997. december 18.

Könyvajánlat gyerekeknek. A kukorékoló róka

Ambrus Lajos: A kukorékoló róka.

Mesék, mondák, történetek.

Székelyudvarhely, 1998

Vidékünk könyvtermésének idei első fecskéje Ambrus Lajos új könyve: *A kukorékoló róka*. Mesék, mondák, történetek. Ablak Kiadó, Székelyudvarhely, 1998. Szerkesztette Ráduly János, a borító és illusztrációk Molnos Zoltán munkái. Hogy ez gyors munka volt, bizonyítja egy apró tény is: a február első napjaiban könyvárusi forgalomba került kiadványban Molnos Zoltán huszonkét színes illusztrációja mind idei keltezésű.

A korondi szerző faluja és környéke ismertebb meséit és (elképzelhetően) közszájon forgó történeteit, anekdotáit fogalmazta újra. Igaz ugyan, hogy a Firtos mondáját „megkoronDIASította”, Árpád és Balambon (számunkra eddig ismeretlen) története egy természeti, pontosabban helynévmagyarázó monda idillizált változata, az igazságos Mátyásról szóló történeteket sem így ismerjük. Harakály Pandi személye pedig — a szerző szerint — azonos a múlt század végén a korondi hegyben élt Harakály Józssival, aki a Bibliát olvasva jósolt. A téma tudományos igényű feldolgozását néhány évvel ezelőtt Bíró A. Zoltán és Gagy József, a csíkszeredai Kulturális Antropológiai Munkacsoport tagjai végezték el. *A Krisztus képe* című írás alapja több országban ismert vallásos legenda.

A mesék újrászövegezése szerkezeti szempontból sikerültebb (*A tölgy meg a kisebbik fiú; Üssed, vágjad, botocskám; Széna vagy szalma?*), ámbar itt is inkább egy-két, többnyire szélesebb körben ismert motívum összekapcsolását találjuk és nem a teljes történetet (*A fonák asszony; A kukorékoló róka; A gyalog király; A vakfi leány; János, a király katonája; Igazság meg hamisság*). Sőt, a motívumok illesztése, összekapcsolása sem sikerült zökkenőmentesen.

Máshol anekdotává lesz a megkezdett mese (*A kukorékoló róka*) vagy összevegyül a kettő (*A mókás fazekas; A kívánós bika*).

Külön csoportba sorolhatnánk az anekdotákból kis történetekké kerekített-kitoldott írásokat (*A kereszt és a seprő, A nagyvérű ló; Demeter; A székeres lidérc; A kisbíró meg a telegráncs*). Ezek adnák meg savát-borsát a kötetnek, helyi jellegzetességként. Néhai furfangos vagy éppen bugyuta szereplők sikere, kudarcá önkéntelenül is nevetést fakaszt az olvasóból. Az írói szemléletmód pedig hű tükre a külső szemlélő, a közönség nézőpontjának — akkor kacaghatunk a legfelszabadultabban, ha nem vagyunk a történet részesei.

Molnos Zoltán illusztrációin a hősök — ha nem is hasonlítanak Korond és környéke sajátos embertípusaihoz — hatalmasra tágult szeme jelzi, hogy azért belelátanak ők a világba, még az is, aki kárvallottként, túlságosan is megnyúlt képpel, esetleg lógó orral.

A megkomponálás módjára jellemző, hogy nem egy-egy jellemző helyzet képi ábrázolásai, hanem egy képre kerülnek a történet főbb szereplői, eszközeikkel együtt. Vagyis az illusztráció az egész történet képi sűrítménye. Így történhet meg, mint a borítólapon is, hogy egy helyen és egyszerre kukorékol a kakas meg a róka.

Udvarhelyi Híradó, 1998. február 12.

Könyvjelző, 1998/1. szám

Könyvajánlat gyerekeknek. Népek meséi

Bán Péter: Hetedhét nép meséi.
Bolgár, csuvas, kazah, lett, litván, mordvin, orosz mesék.
Kolozsvár, 1998

Ez már a második kötet meseválogatás Bán Péter műfordításaiából. A fordító nevét gyermeklapokból, (más) gyűjteményekből régóta ismerjük; úgy tűnik, végre megérte az önálló kötet(ek) idejét is. A kiadvány ötvenhárom hosszabb-rövidebb mesét tartalmaz. Ebből négy bolgár, kettő csuvas, négy kazah, tizenöt lett, tizenkilenc litván, négy mordvin és öt orosz. Az orosz és (Nagy Lászlónak köszönhetően) bolgáron kívül a többi nép irodalma, népköltészete alig vagy egyáltalán nem hozzáférhető. Ezért is értékelendő a műfordító és a kiadó ilyen irányú törekvése.

A történetek és szereplőik félig-meddig ismerősek. A gyáva nyúl, ravasz róka, buta medve, okos leány, furfangos béres, talpraesett bojtár, a kapzsi gazdag máshol is mesehős. A hálás állatok, a többieket megtréfáló róka, a madárrá változtatott fivérek, az ördöggel cimboráló katona története is több nép meséjében megtalálható. A három kívánságról, a fecsegő feleségről meg az együgyű, ostobaságával kárt okozó (béres)legényről szóló mesék szerte a világon ismertek. Természetesen a hasonlóság nem jelent azonosságot. Mert... „mégsem azonosak. Egy kicsit másként élnek — küzdenek — győznek — buknak el vagy nevettek meg, minket — a táj, az illető nép szokásai szerint. Éppen ez a másság adja meg a mesék sava-borsát” — írja Fodor Sándor, a könyv lektora, a címlap verzóján közölt szövegben. Bibliofil szemmel nézve a könyvet, több kifogásunk is lehet. A jó papírú, színes borító újságpapírra nyomott oldalakat takar. Nem is az ötvenhárom mese tűnik soknak egy helyen, hanem az illusztráció nélküli oldalak száma.

S jóllehet még a legrövidebb meséhez is tartozik legalább egy-egy kis ábra vagy jelenet, a százhetvennégy számozott oldal közül csupán hat (!) teljes oldalon láthatunk illusztrációt. Azt is fehér-feketén. Igaz, csupán nyolcezer ötszáz lej a könyv ára, de a Magyar Köztársaság Művelődési és Közoktatási Minisztériumának támogatásával jelent meg.

Megerőlt volna másképpen tervezni a szövegek könyvalakját. Úgy, hogy bármely gyereknek (határainkon túl is) kedvenc mesekönyve lehessen: jó minőségű, vastagabb papíron, ha nem is nagyobb betűvel, de nagyobb sorközzel és több, színes képpel, akár kevesebb mesével. Elképzelhetően a fordítónak, Forró Ágnes illusztrátornak és a meseolvasónak is ez a véleménye.

(Bán Péten: *Hetedhét nép meséi*. Bolgár, csuvas, kazah, lett, litván, mordvin, orosz mesék, Kolozsvár, 1998. Tinivár kiadó. 174. p.)

Udvarhelyi Híradó, 1998. február 24.

Könyvjelző, 1998/1. szám

Fontos helytörténeti kiadvány. Régi udvarhelyi nyomdák

M. Hubbes Éva:
Székelyudvarhely egykori nyomdái és kiadványaik.
Tanulmány.
Székelyudvarhely, 1998

Hosszú ideig tartó, aprólékos munkát igénylő helytörténeti kiadvány került ki a nyomdából az elmúlt napokban városunkban. Témája is a nyomdával, kiadással kapcsolatos. M. Hubbes Éva: *Székelyudvarhely egykori nyomdái és kiadványaik* című kötete az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál jelent meg, a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával.

Székelyudvarhely 1990 után nyomdái „nagyhatalommá” vált hazánkban. Tizenvalahány nyomdájának tulajdoníthatóan nemcsak a város és környéke igényeit tudja rövid határidős megrendelések esetén is kielégíteni, hanem messzibb vidékek lap- és könyvkiadói is (főként a fővárosiak) végeztetnek itt bérmunkát. Ez elsősorban a minőségnek és a nagy kapacitásnak köszönhető.

Molnárné Hubbes Éva a Tudományos Könyvtár munkatársaként kezdte összeállítani ezt a bibliográfiát, amelyet nyugalmába vonulása után véglegesített. A 90 oldalas munka bevezető tanulmánya (a kiadvány terjedelmének egyharmada) a szerző kutatásai eredményeként, létrejöttük időrendjében mutatja be városunk egykori nyomdáit és tevékenységüket. Az adat-szerűen bizonyítható legrégebb nyomda 1868-ban indult be, tulajdonosa Becsek Dániel volt. 1896-ban fia vette át a nyomdát, amely később (1918–1940 között) részvénytársaságként működött. Dr. Jodál Gábor ifjú (aki a részvénytársaság igazgatótanácsi tagja volt) 1940-ben kifizette a részvényeseket, magánvállalkozássá alakítva működtette 1944-ig a város első nyomdáját. Sorrendben a második Betegh Pál nyomdája volt, amely 1894-ben jött létre. A tulajdonos társakat is vett maga mellé; 1909-től „Vilám-motoros könyvnyomtató és könyvkötő intézet” néven,

1923–1944 között pedig Globus néven működött, Csíky Albert tulajdonaként. A Minerva nyomdát (1925–1940) Petőfi névre átkeresztelve működtették új tulajdonosai 1943-ig. A Globus volt nyomdása, Kovács Bencze Imre 1936-ban hozott létre új nyomdát. Az 1944 utáni átszervezés, majd államosítás után egyetlen nyomdává „olvasztották” össze ezeket, 1989-ig ez volt a város egyetlen nyomdája (jogutóda a Typoker Exim Kft.).

A szerző kutatási területe a kezdetektől az 1944-es rendszerváltásig terjedt időben. Minden nyomda esetében százalékos részarányt találunk a kiadványtípusokra vonatkozóan: lapkiadás, alkalmi kiadványok, iskolai kiadványok, tudományos, szépirodalmi, egyházi és helyismereti témájú könyvek.

A kiadványok jegyzéke tartalmazza az összes addig felkutatott kiadványt, megjelölve lelőhelyüket is. A jegyzéket lapozva azonnal feltűnik, hogy milyen fontos szerepük van a város könyvtárainak, illetve más, környékbeli könyvtáraknak és gyűjteményeknek. Természetes módon itt őrződnek meg legnagyobb számban a helyi kiadványok. A jelenlegi nyomdák, kiadók megbizonyosodhatnak: ha kiadványaik mind eljutnak az udvarhelyi könyvtárakba, akár századok múlva is hozzáférhetőek lesznek bárkinek.

Néhány Udvarhelyen kiadott könyv csak vidékünkől távol, például a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtárban vagy a budapesti Széchenyi Könyvtárban lelhető fel, más kiadványokról esetleg csak közvetett adatok (utalások) vannak.

A jegyzék száraznak tűnő adatai ugyanakkor a város szellemi életének is adatai, bizonyítékai. Átfogó képet kapunk a lapkiadásról is: mikor jelentek meg, hol nyomták, kik szerkesztették a kiadványokat. Áttekinthetjük a helyi szerzők irodalmi, tudományos munkásságát. Nemcsak a helyismerettel foglalkozók, hanem más kutatók is felhasználhatják a helyi bibliográfia irodalom- és tudománytörténeti vonatkozásait.

Udvarhelyi Híradó, 1998. június 25.

Sütő András új könyve. Hargitai vadászkalandok

Sütő András: Hargitai vadászkalandok.

Igaz mesék, csodás történetek.

Csíkszereda, 1998

Nemrég került a könyvárusok standjaira Sütő András új könyve: *Hargitai vadászkalandok*. Igaz mesék, csodás történetek. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. A fedőlap és a 14 színes illusztráció Csillag István munkája. Belelapozva a másfél száz oldalas könyvbe, a képek stílusa győz meg arról, hogy — az első olvasásra megtévesztő cím ellenére — az ifjabb nemzedéknek szánt kiadványt tart kezében az olvasó. És nem mesébe hajló „igaz” vadászkalandokat.

Kinek is szól ez a könyv? Kétségtől a fiataloknak, bár sem a szövegek összeválogatásának arányai, sem a megcélzott korosztály szempontjából nem egységes. Az első írásban (*Róka Marci és Lúdlilla*) a legnyilvánvalóbb az a didaktikus célzat, amely a többi történetben is mindegyre föllelhető. Más szövegek társaságában akár politikai tanítómesének is olvasható, kételyfenntartónak a toleranciáról, együttéléstről, a kivétel erősíti a szabályt alapon. Mert igazán csak a mesékben léphet védszövetségre a róka a lúddal.

A *Tapsifülesből Tapsifületlen* meg a *Tapsifületlen a nyúlbírónál* című történetek ugyancsak példázatszerű „mesék”. Sorsszerű az, hogy addig kell ijedeznie a nyúlnek, amíg csak él? Próbáljuk nekik elmagyarázni úgy, hogy elfogadják! Önkéntelen a párhuzam, egyszerű mesei hármasszabállyal hamar magunkra ismerünk: ahogy az állatok közül a nyúlnek, úgy az emberek közül... na vajon kinek kell állandóan ijedeznie, félnie, céltáblaként élnie? Ha nem kapunk eredményt, annál jobb nekünk, akár a kisgyerekeknek, aki vagy szánja a főhőst, vagy jót nevet félelmein.

Csaknem legendás, széltében-hosszában ismert a medvét megkötöző atyafi története (*Volt egyszer egy édesszájú medve*)... Csak most a medve szempontjából nézve azt látjuk, nem elég a zaj,

bűz, terjeszkedés — az ember hiába tesz jót egy állattal, az is rosszra fordul hamarosan. Ugyanerről van szó a *Fácánkronikában*: csak a saját fegyverével, furfanggal lehet legyőzni az emberi rosszindulatot, amely vadászszenvedély néven furcsa mohósággal, a gyilkolás sportos örömeivel tölti el az emberfiát.

A könyv terjedelmének jó kétharmad részét képezi a *Hargitai vadászkalandok*. A történet sorozat nem csak témája, de keletzése (Sikaszo, 1998) szerint is vidékünkhez kötődik. Bár ez már nem kisgyerekeknek való, mint az előző rész történetei, inkább serdülőknak. Ember- és állattípusok, szárba szökkenő kamaszszerelem, az olvasóval való összekacsintás, az erdő-mező vadjáról békén élni kívánó suhanc részéről — mindez az olvasónak az előző mesék megértésétől eléggé eltérő értelmi-érzelmi szintjét feltételezi, hogy a szerzőtől megszokott, alig rejtett célzások, eszmékre-elvekre való utalások ne falra hányt borsóként peregjenek le nagy szemű gyermekkobakokról.

Úz Bence és Ábel kései kisöccse Medve Mihály unokája, Mihályka. A góbéság ábeles (öntörvényű) igazságtevésbe csap át (őz- és fajdkakaslövés megakadályozása), a cselekmény tamásis fantasztikumba hajlik. Mihályka lázalmában az állatbíróági tárgyalást is megéli. Aztán minden jóra fordul (betegség és szerelem is), ahogy Mihálykának az Amáliával való viszonya új fordulatot vesz.

A helyzet- és jellemkomikum, a beszélő nevek (Medve Mihály, Lóvadász, Disznófősját, Négykézláb), a történet fonalát irányító tréfás elmélkedések, huncutkodó odakacsintás az olvasónak — ha nem is vérbő humorral, de a csaknem párhuzamos szerelmi és vadásztörténet szükséges kellékei. A tizenkét fejezetnyi történés során a suhanc főhős mellett mások is részei a kalandoknak (emberveszítéses utazás, vérmedve támadása stb.), de igazából vele történnek megrendítő dolgok. „Gyémánt-ritkaságú” pillanatainak felderítője ugyanis női nevű: Amália. Így hát a történet is jó, ha a vége felé is jó. Már csak azt kell majd megvárni, hogy egy vonzalomból kipattant gyermekkori szerelem körül megérjenek a körülmények is.

Udvarhelyi Híradó, 1998. június 30.

Újabb könyv a Sóvidékről. A népi vallásosság vizsgálata

Madar Ilona: A Sóvidék vallásosságáról.
Marosvásárhely, 1998

A marosvásárhelyi Mentor Kiadónál jelent meg Madar Ilo-nának *A Sóvidék vallásosságáról* című kötete. A vallási életre, az ünnepek és mindennapok vallási szokásaira, az egyházi élet szervezésére meg az erkölcsi életre vonatkozó gyűjtőmunka forrása — az irattári anyag mellett — az idősebb nemzedék visszaemlé-kezése, megfigyelése.

Vallási megoszlás szempontjából a vidék sokszínű. Atyha, Korond és Szováta többségében katolikus, a többi falu református. Számottevő unitárius közösség Korondon található. Más vallások részaránya elenyészően kevés.

A szerző foglalkozik az egyházi élet szervezésével, az egyházfenntartás anyagi vonatkozásaival. Kitér a templomépítések történetére, az egyházközségek vagyoni helyzetére, a szertartások rendjére is. Összegyűjtötte a katolikus és református iskolák-ra vonatkozó adatokat, a tanítók javadalmazásától az órarendig terjedően.

A népi vallásosság körébe tartoznak a világ teremtésével, természetfeletti erők megnyilvánulásával kapcsolatos magyarázatok is. A transzcendens személyek — sátán, ördög — más-más szerepet töltenek be a katolikusok és protestánsok képzeletvilágában. Legtöbb anyagot az emberi élet fordulóra — születés, házasság, halál — vonatkozóan lehet gyűjteni. Érdekes módon keveredik a vallásos tanítás a szokások, hiedelmek rendszerével (a helyi viszonyok, körülmények hatására). A szokás hatalma megőrizte és a vallási tételekkel összebékítette még az olyan pogány eredetű hagyományt is, mint a halotti tor, ami az étel- és italáldozattal kapcsolatos. A keresztelő, konfirmálás, bérmálás, esküvő és temetés egyházi szertartásai kiegészülnek a népi szokásokkal, ezek a zárt, hagyományőrző faluközösségek polgáro-

sodásával az utóbbi évtizedekben nagyon megváltoztak, átalakultak az egész vidéken.

Külön fejezet foglalkozik az erkölcsi szabályok feltérképezésével, a vétségek megállapításával. A büntetés mindig a helyi szokásjogtól függ, ebben a tekintetben azonban nagy különbségek figyelhetők meg a többségében katolikus, illetve protestáns településeken. A vétségek megállapítását, a büntetések kiszabását és végrehajtását régtől fogva igyekezett az egyház kiszajátítani, nyilvánosan gyakorolni. Ezáltal próbálta ellenőrzése alá vonni nem csak a lelki, de az erkölcsi élet irányítását is. Mára a paráznaság bűnének nyilvános megállapítása, illetve az egyház megkövetése (a közösség előtti bocsánatkérés, fogadalomtétel) ismeretlen gyakorlat, ám a század elején még történt olyan eset a környéken, hogy a paráznaság bűnébe már harmadszor eső személyt kiebrudalták a faluból.

A magyarországi szerző már három évtizede foglalkozik néprajzi gyűjtéssel, ezen belül hiedelemkutatással, vallási néprajzzal. A Sóvidékkel kapcsolatosan már korábban is közölt, 1988-ban az Ethnográfiaiban jelent meg tanulmánya a parajdi sóbányászat-ról és sókereskedésről.

Udvarhelyi Híradó, 1998. november 10.

Kristó Tibor: Égő Éden. Szerepversek, nyilvános előadás nélkül

*Kristó Tibor: Égő Éden.
Csíkszereda, 1998*

A verskötet érdekes olvasmány azoknak is, akik a szerző korábbi írásait, köteteit (*Felhagyott ösvények*, 1993; *Muzsikus Manó*, 1995; *Kései leltár*, 1995) nem ismerik, és nem tudhatták, hogy versein kívül egy néprajzi tanulmánykötete is megjelent *Csíki néprajzi gyűjtések* címmel, 1995-ben. Kristó Pegazusa többnyire ismerős tájakon bandukol, az Olt völgyétől Küsmöd patakáig, Csík-szentimrétől, a költő szülőfalujától Kőrispatakig, aztán rénszarvassá válva épp a tundrákig nyargal...

Időben is hosszú a bejárt út, a múltba süllyedő csodaszampótól a gyermekkorig, a férfipróbáló jelenig. Az emlékezés verseinek is nevezhetnénk a kötet anyagának jó részét. Tájak, tárgyak, események, személyek vetülnek a nem fakuló vászonra sűrű egymásutánban. Gyermekkori csodacsűr, elkóborolt nap, pajtások és későbbi barátok, vadak a csíki télben; mindez a virágoktól a Tejútig irányítja a tekintetet.

Az öt ciklust a Nagy Cet-Vers előzi meg. Arról a Nagy Versről van szó, amely — biztos állítható — minden költő álma; amelyért meg kell küzdenie a szerzőnek, „kicsi ceruzával kicsi papíron”, de aztán mindenki odafigyelne erre a Nagy Cet-Versre... Az alkotás kínja, a (világ)teremtés gyönyöre feszül benne.

Az első ciklus, a *Napkereső* a legterjedelmesebb. A felnőtt visszapillantó tükrében a gyermekkor eseményei, tárgyai különös fontosságot kapnak. Néhol tetten érhető a múltba néző távcső lenséjének torzítása is; ha azt valamire ráirányítja, a többi részlet elmosódottá válik. A többségében szabadverset tartalmazó rész után egy szonettkoszorú következik *Felcsíki elégj(m)ák* címmel. A nyugodt halász nézelődései alcímet is viselhetné, ha nem válna néhol fájdalmassá, rezignálttá ez a szemlélődés. A végkicsengés

sem reménykeltő: „ha nem építesz házat készíts szonettet / bár erre sincs kellő kereslet” — olvashatjuk a mesterszonettben.

A következő két rész már címével is felhívja a figyelmet: *A kényó kimarad* és *Égő Éden*. A kötet hátsó borítóján Mihálykó Éva szerepverseknek nevezi Kristó Tibor írásait, szerepvállalást említ. E két rész bizonyítja leginkább ezt a megállapítást. Számunkra ismerős és ismeretlen szerepek mezét ölti magára a lírai Én; kötél-táncosként játszik, de érzi a mélységeket, amelyek nem mindig mérhetőek; ám a félelmet a szójátékok sem szelídíthetik meg. Rettegés, csalódás, düh és sértődöttség súlyos szavakban, könnyed rímjátékok, zsoldáros vagy igriceskedő hang — mind kellékei e sokszor kényszerű szerepeknek.

Az utolsó ciklus az előbbiekhöz képest hangváltást hoz, térben és időben is messzire mutatót. *Hű Ilj dalai (finnugor apokrif)* címet visel. Fura módon szonettformát alkalmaz a szerző, persze nem shakespeare-i vagy petrarca-i változatát (hoztam volna én szonettet / de abból csak hangsúlyos lett — a költő szerint). Nem találunk itt több szótagra terjedő csengő-bongó rímet, váltást az első nyolc sor után; szabadon használja a tizennégy soros formát. Gyakran alkalmaz rimbokrot. Lappok, finnek földjére jut el a vándorló hős, a lett Ilj. Csodaszampó-ügyben jár kísérőjével, Jinnel, aztán csodarénjükkal hazatérnek. Ennyi az északi kaland: bepillantás a kalevalai hangulatba.

Sok irányú elágazás, mutató a Pallas-Akadémia Könyvkiadónál megjelent kötet témában, hangulatban egyaránt. Bár inkább csak bepillantás, mint szerepek teljes át- vagy megélése. Nem is összefoglalás, összegzés, inkább a lehetőségek felvillantása, amelyeken — mint kitaposatlan ösvényeken — elindulhat az olvasó is, önmagának felfedezni, esetleg birtokba venni mindazt, mire a költő, ujjá helyett, verssorokkal mutatott.

Udvarhelyi Híradó, 1998. december 15.

Földre írt történelem

Bözödi György: Földre írt történelem.

Válogatott írások. Csíkszereda, 1998

A könyv hátsó borítójára került ismertető szövegben Czine Mihály író, irodalomtörténész, Bözödi jó ismerője a következőket írja: „Móricz, mikor végre megajándékozhatta magát egy hosszabb erdélyi úttal, Bözödit kérte meg, hogy legyen kísérője. Tudta: Bözödi György az erdélyi társadalom és a Székelyföld legjobb ismerője”.

A verssel, prózával jelentkező fiatal Bözödi érdeklődése széleskörű volt. Első megjelent műve, a *Székely emberek — zsidó istenek* (1935, Kv.) című riportja (a válogatáskötet élén áll) a bözödújfalusi szombatosokról szól. Az 1938-ban Kolozsváron kiadott szociográfiai tanulmánya, a *Székely bánja* már összegző írás, jelezve, hogy a társadalomtudományok legalább annyira fontosak számára, mint az irodalom. Irodalmárként és történészként ismerték; *Romlás* című regényét (1940, Bp.) újabb követte: *Nyugtalan pásztorok* (1941, Bp.). Bágyi János bözödi mesemondótól lejegyzett meséi *A tréfás farkas* címen jelentek meg (1942, Bp.). Ezt követte: *Székelyek* (1943, Bp.), *Repedt csupor* (elb., 1944, Bp.), *Erdély szabadságharca 1948-49* (1945, Kv.), *Rebi néni fel-támadása* (elb., 1945, Kv.), *Eladó temető* (1945, Sepsiszentgyörgy), *Haza felé* (vál. elb. 1958, Marosvásárhely), *Az eszűs gyermek* (Bágyi János meséi, 1958, Buk.). Az ötvenes évek után hosszú kényszerszünet következett, ami nem azt jelentette, mintha nem dolgozott volna, hanem a zaklatások, kéziratelkobzások, Duna-csatornai kényszermunka után a közlési lehetőséget is megvonták tőle. Egyetlen versválogatás jelent még meg 1989. november 25-én Budakeszin bekövetkezett haláláig: *Nap és árnyék*, 1979, Bukarest. Az 1990-es novellaválogatás (*Halott-világítás*) meg az újra kiadott Székely bánja után ez a harmadik Bözödi-könyv, ami az országban megjelent halála után. A Bágyi Jánostól gyűjtött (110 mese) kiadatlan anyagból maga Bözödi állított össze

egy kötetet, *A Nap és a Hold keresése* címmel a budapesti Akadémiai Kiadónál jelent meg 1993-ban. Pedig valamikor népszerű volt a hatalom szemében is, a *Kicsi hajó* című elbeszélése a tankönyvekben is helyet kapott.

Találó, hogy *Földre írt történelem* címet visel az új kötet — olyan szerzőről lévén szó, aki családnevét — Jakab — a föld és a népe iránti ragaszkodás jeleként cserélte fel szülőfalujáéra (1913. március 9-én született Bözödön).

A csíkszeredai Pallas-Akadémia kiadónál megjelent könyv anyagát Nagy Pál irodalomtörténész válogatta, a jegyzetek és az utószó ugyancsak az ő munkája. Az évszámok jelzik, hogy a válogatás kiterjed a szerző egész alkotói munkásságára: első kiadott munkájától (1935) a nyolcvanas évek elejéig.

A legtöbb írás irodalommal, irodalomtörténettel kapcsolatos: tanulmányok Szabédi Lászlóról, az erdélyi színjátszásról, Tolnai Lajosról, Petőfiről, a népiességről, Móriczról, Nyirő Józseféről; emlékezések Móriczra és Kemény Zsigmondra. Néprajzi téma a Kriza Jánosról, a Lajtha László Bözöd környéki gyűjtéséről szóló, de történelmi, vallási, szociográfiai és irodalmi vonatkozások együtt fordulnak elő több írásban.

A cikkek, tanulmányok legtöbbször erdélyi lapokban (*Termés, Pász-tortűz, Erdélyi Helikon, majd Igaz Szó, Utunk*) jelent meg a szerző életében. Kivétel a Lajtha népdalgyűjtéséről és a bözödiekkal készült lemezfelvételekről tudósító írás, *A tölcséres urak* címmel. Ezt a legkésőbbi, feltételezhetően 1983-ban keletkezett visszaemlékezést Nagy Pál közölte Bözödi hagyatékából 1991-ben.

Az eddig nem vagy alig ismert írások kötetben való megjelentetése — az újra kiadott műveihez hasonlóan — nagyban hozzájárul, hogy Bözödi György sokoldalú munkásságát megismerhesse az olvasó. Egy olyan tudósét, aki több évtizeden át szorgalmas adatgyűjtéssel foglalkozott, de már nem érthette meg, hogy megkezdett munkáit befejezze, illetve összegzéseit megfogalmazhassa.

Sok szép cigányleány könyve

Albert Ernő: Sok szép cigányleány.
Sepsiszentgyörgy, 1998

Albert Ernő néprajzkutató gyűjtéséből válogatták azt a 36 cigány népdalt és balladát, amely *Sok szép cigányleány* címmel a Kovászna megyei Népi Alkotások Háza kiadásában megjelent, és január 28-án mutatták be a közönségnek Sepsiszentgyörgyön. A szerző évtizedek óta foglalkozik a cigány kultúra tanulmányozásával és népköltészetük gyűjtésével. Mintegy 300 alkotást rögzített hangszalagra eddig. A kötet anyaga háromszéki adatközlőktől származik.

A cigányok Indiából nyugatra vándorlásáról, európai történetükről keveset tudunk. A roma megnevezés a férfi jelentésű rom szóból származik. Európai ittlétüket a múlt század végétől kutatják. Kezdetben egyiptomi fáraók leszármazottjainak vallották magukat (innen ered az angol Gypsy és a spanyol gitano megnevezés). Nomád életmódjukat nem adták fel, nem tudtak, nem is akartak alkalmazkodni a helyi viselkedési normákhoz. Nem tartották különösebb vétségnek az apróbb lopásokat sem. Származásuk, sajátos szokásaik, mások által nem ismert nyelvük mégis különös, mondhatni mitikus homályt vont köréjük.

A Balkánon a XIV. században jelentek meg. Havasalföldön még 1852-ben is plakát hirdette a Szent Éliás-kolostor tulajdonát képező cigány rabszolgák árverezését. Már 1385-ben I. Dan havasalföldi fejedelem 40 cigány (atsingani) családot adott a vodicei kolostornak. Erdélyből az első adat 1476-ból való: Nagyszeben városának Mátyás királytól engedélyt kellett kérnie, hogy cigány munkásokat fogadjon fel.

A nagy távolságok, a törzsek önállósága, és a mesterségek szerinti elkülönülés (kovács, zenész, medvetáncoltató, bádogos, kosárfonó stb.) eredményeként régóta nem lehet egységes népcsoportnak tekinteni őket. Egységes cigány nyelvről sem beszélhetünk, több fő nyelvjárást különböztetnek meg. A nyelvjárások

kölcsönszavaiból kimutatható, milyen nyelvi környezetben tartózkodtak huzamosabb ideig. A nyelvcsere sem volt ritka, pl. a beás cigányok a románt vették át. Az anyanyelvüket fel nem adó romák többsége is két- vagy többnyelvű. Az írástudatlanság ma sem ritkaság náluk, akárcsak a nomád vagy félnomád életmód. A letelepedés számukra egyben beolvadást is jelentett sok esetben.

Bár az erdélyi cigányság népköltészetét, szokásait kevésbé ismerjük, a néprajzkutatók régebb felfigyeltek arra, hogy a magyar népköltészet archaikusabb rétegének (amely a polgárosodással egyre inkább háttérbe szorul) a cigányság a megőrzője sok helyen. Ezt jól példázzák Ráduly János kibédi balladagyűjtései is. A magyarral rokon dallamokat e gyűjteményben is találni. Szenik Ilona írt összefoglaló zenei elemzést a kötethez, a dallamokat is ő jegyezte le. A bevezető tanulmány Albert Ernő munkája, a fényképfelvételeket Albert Levente készítette.

Udvarhelyi Híradó, 1999. február 4.

Bölöni Domokos új könyve. Dégi Gyurka hangulatos kesergései

Bölöni Domokos: Dégi Gyurka pontozója.

Kisregény.

Marosvásárhely, 1998

Bölöni Domokost mindeddig novellistaként és humoristaként ismerte az olvasó. Megjelent köteteiben (*Hullámok boldogsága*, 1980; *A szárnyas ember*, 1986; *Harangoznak Rossz Pistának*, 1992; *Egek, harmatozgatok!*, 1995) a szerző látásmódjához sajátosan kapcsolódott a népi humor.

Dégi Gyurka pontozója című kisregénye a marosvásárhelyi Impress Kiadónál jelent meg, Kedei Zoltán grafikáival. A nyolcvanas évek elején az Igaz Szó folytatásokban közölte, így a szerző lemérhette a történet szereplőire tett hatást is: „rendre kijávitották a múltat: hogy az sem így volt, ez sem éppen úgy; kiigazították itt is, ott is. Dehát nincs mit tenni, sóhajtottam; ez már így van megírva. (...) A világ beletörődik a fikcióba” — olvashatjuk a hátsó borítón a szerző vallomását.

Mennyire fikció egy életszagú írás? Létező személyekkel megtörtént események képezik a kisregény valóságanyagát. A keret: egy lakodalom leírása, a főszereplő Dégi Gyurka emlékeinek beszövéseivel. Az előkészületek, a nagy nap, és az azt követő fáradt rendezgetések során felvonuló szereplők, a velük kapcsolatos történetekből, illetve munka és mulatozás közben felködlő eseményekből áll össze a sorskép. A szűkebb családdal kiegészítve. Mint ahogy az előhívott film kockái is csupán mozzanatokot idéznek fel egy eseménysorból, Dégi Gyurka életéből is csak részleteket ismer meg az olvasó, nem a teljes egészet. Erre különben a műfaj sem alkalmas. Ezeknek a közelebbi és távolabbi múltba való visszapillantásoknak sincs rendszere, hanem véletlenszerűen következnek egymás után. A főszereplő pillanatnyi hangulata a fonál, amelyhez a kesernyés, szomorkás megvidámabb epizódok kapcsolódnak. A humorban is sok keserű-

ség lapul, még ha nem is tör ki mindig. Sokszor még a legpoénosabb történeteknek is fanyar utóíze van. Ennek ellenkezője is tapasztalható: a szomorúság, bánat sosem válik teljesen uralkodóvá, átsüt rajta a vidámság még a leghetetlenebb pillanatokban is, ha csak egy-egy mondat, jelző erejéig is.

Hangulatos, sodró erejű olvasmány Bölöni műve. Úgy érezzük, mi is részesei vagyunk mindannak, amit olvasunk. Azok számára, akik nem ismerik a paraszti életformát, vonzó olvasmány lehet e kisregény. Hogy így is lehet, lehetett élni. Ám aki benne él(t) az említett létformában, annak igazán élménydús a könyv világa. Mert akkor is tükröt tart a szerző, amikor a legkevésbé számítanak arra a regényhőssé vált személyek. Vagy egyszerűbben: jól megírta — bár Dégi Gyurka nem a lázadó hős típusa, nem a nagy életigazságok, odamondogatások megfogalmazása a regény fő erénye.

Udvarhelyi Híradó, 1999. március 23.

Értelmetlen csodákról

Molnár Vilmos: Az értelmetlen csoda.

Novellák, karcolatok.

Csíkszereda, 1999

Május 3-án, hétfőn este az UFF keretében működő Kontakt irodalmi klub vendége lesz Molnár Vilmos csíkszeredai író. A szerző a Székelyföld folyóirat szerkesztője, a Magyar Írószövetség tagja. Első novelláskötete *Levél Színgapúrból* címmel jelent meg a Mentor Kiadónál 1993-ban. *Az értelmetlen csoda* című újabb prózakötetét az idén adta ki a Pro-Print Könyvkiadó, a Lustra sorozatban.

Molnár Vilmos kötete 13 novellát, karcolatot tartalmaz. Ha azt vizsgáljuk, miről is szólnak, annál a szokványos megállapításnál maradunk: az emberekről. A köznapi emberről, aki férfi vagy nő, aki nálunk, Párizsban vagy Keleten él, élt; moziba vagy kocsmába jár, esetleg a hunok fogságából szabadult. Összegezve: bármely korból mindenféle emberek, mesealakok és lények „megfordulnak” Molnár Vilmos szövegeiben. Hogy mi közük a csodához? Egyszerű ez is: vagy megtörténik velük a csoda, vagy nem. Mert csodák határán élnek, bár többen nem is sejtik ezt. Furcsa dolog a csoda, néha fél életet kell rá várni, máskor egyik pillanatról a másikra megtörténik, szinte észrevétlenül. A kötet címadó írásában pedig különös módon: nincs amit kezdeni vele, mert nem szól bele az ember életébe.

A kötet legtöbb írását akár mesének is lehetne nevezni. Olyan „megtörténhetnének”-történetek, amelyeknek valóságvonatkozását ellenőrizni értelmetlen lenne, hiszen a szerző és olvasó hallgatolagos megegyezése révén válnak élvezhetővé, lehetséges történetekké. A szerző mesél, mi pedig engedjük magunkat általa vezetni, bár sosem tudhatjuk, hová jutunk. Mivel nem is engedi ezt megsejteni, egészen rá kell bízunk magunkat. Ott van például Piskóta, a lény, a *Frász* című írás hőse. Igazi hős, aki félelmében csendesesen meglapul, remeg; aztán kitör, helyesebben ki-

robban belőle valami hatalmas, nehezen megnevezhető erő, indulat, ami lassan elfogy, és marad a kezdetinél vacog-tatóbb félelem. Mintha helyettünk játszaná el kénytelen-kelletlen az ismert szerepet.

Hangulatukban megragadó írásokból áll össze a kötet, akár a Levél Szingapúrból is. Beszélgetések (*Kocsma-szövegek, Majális*), piaci szöveg (*Kofa*), meseaktualizálás (*Link mese*), gyermekkori emlékek (*Regina néni és az atom*), az időt megrövidítő kísérlet (*A tetten ért idő*) és más témák sorjáznak — a világ iránti érdeklődés lenyomataiként. Molnár Vilmos tudja, hogy minden nem érdekelheti az olvasót, ezért hát azt választja kínálni érdemesnek, ami őt foglalkoztatja. Kalauzolására nyugodtan rábízzhatjuk magunkat, csak a csodákban fogunk csalódni.

Udvarbelyi Híradó, 1999. április 29.

Finnországi svéd prózaantológia. Fehér éjszakák

Fehér éjszakák.
Marosvásárhely, 1999

A marosvásárhelyi Mentor Kiadó Minoritates Mundi sorozatának negyedik köteteként jelent meg a finnországi svéd írók novellagyűjteménye. A *Fehér éjszakák* című kötet anyagát Mervel Ferenc fordította, a válogatás az utóbbi két évtized prózaterméséből készült. A borítólap és a szövegek közti illusztrációk Kati Bondestam munkái.

A mai Finnország jó fél évezredig a svéd királyság része volt. 1918-ban vált függetlenné, ekkor vált hivatalos nyelvvé a finn (a svéd is hivatalos nyelv az országban). Az ott élő svédek Finnország lakosságának mindössze 6%-át képezik — kb. 300.000 főnyi közösségről van szó. „A világ legkiváltságosabb kisebbségei közé tartozunk” — állítja a bevezetőben Maria Sandin irodalomtörténész. A svéd nyelv státusát és a nyelvhasználattal kapcsolatos jogokat az alkotmányban is rögzítették.

A finnországi svéd kisebbség irodalma a finn irodalom elismert, élő része (bár alig százéves múltra tekint vissza). Sajátos vonása, hogy túlsúlyba került benne a költészet. A tágabb értelemben vett epika azonban hiányzik irodalmunkból, s a fabuláló meseszöveg sem sajátunk — állapítja meg az irodalomtörténész. Bár a korszakalkotó eredmények tényleg hiányoznak, a kilencvenes évek elején új erőre kapott a próza is.

A kötetben szereplő szerzők közül Tove Jansson (sz. 1914), Bo Carpelan (sz. 1926), Monica Fagerholm (sz. 1961) és Solveig von Schoultz (1907–1996) neve Finnország határain kívül is ismert, műveik több nyelven megjelentek.

Ha az északi ember gondolkodásának, életvitelének sajátosságait keresi az olvasó a szövegekben, inkább a magány, melankólia, a város mindennapi élete az, ami témaként leggyakrabban szerepel. Fanyar komikummal, kevés humorral.

Mindaz, ami egy kisebbségi irodalom szempontjából sorsdöntő — az identitástudat megtartása, hagyományok ápolása — a finnországi svéd prózában alig fellelhető. Érthető okok miatt. És itt nem a beolvadás mértékére kell gondolni.

Udvarhelyi Híradó, 1999. június 3.

Új kiadás az új nemzedéknek. Csipike mindenkié, ő a béke őre

Fodor Sándor: Csipike.
Csíkszereda, 1998

Fodor Sándor számtalan írása közül talán a Csipike-történetek a legismertebbek. A szerző nemzedékeknek vált kedvencévé, az öt történet szereplői pedig közismertek: Csipike mellett Kukucsi, Madár, Sünék, Bagoly doktor és Réz úr. A meseregény a csíkszeredai Pro-Print Könyvkiadónál jelent meg új kiadásban, 190 oldal terjedelemben. Az illusztrációkat Rusz Livia készítette.

Csipike, a törpe olyan szereplő, aki mese és valóság szálait sodorja egybe, a gyermeteknek tartott állattársadalom gondjai is az ő vállára neheznek: ő a béke őre, viszályokat simít el, neki kell törődnie még a kikerics nyílásának időpontjával is... Egyszerűen fontos az ő ügyködése. Barátai és ismerősei néha megkérdőjelezzik napi feladatainak fontosságát, egy alkalommal pedig maga is belátja, hogy tényleg így van ez: Madár az ő figyelmeztetése nélkül is hajnali dalba kezd, Sünék is útra kelnek. Gonosz törpévé, az erdő rémivé lesz, Réz úrnak is köszönhetően.

Persze ez sem tart sokáig, akárcsak óriáskodása. Hamar rájön, hogy barátai nélkül nagyon nehéz lenne. És újra a régi, jóságos Csipike lesz.

A meseregénynek öt része van: *Csipike, a gonosz törpe*; *Csipike és Kukucsi*; *Csipike, a boldog óriás*; *Csipike és Típetupa*; *Csipike és a gonosz Ostoba*. Az olvasó megtapasztalhatja, hogy az erdei nép sem különbözik sokban tőlünk. Örömök és gondok, nézeteltérések és barátságok teszik széppé, vagy éppen nehezítik meg napjaikat. És az is kiderül, hogy egymagában még a jóságos Csipike sem tud megbirkózni minden feladattal. Szerencsére barátai mindig segítőkészek.

A Csipike-történetek a magyar gyermekirodalom klasszikus alkotásai közé sorolhatók. Ezért is fontos, hogy megjelent a meseregény új kiadása, újabb nemzedékek örömeire.

Udvarbelyi Híradó, 1999. június 10.

Vadasd népszokásai

Székely Ferenc: Jeles napok, ünnepek, szokások Vadasdon.
Monográfia. Székelyudvarhely, 1999

Újabb néprajzi monográfia gazdagítja önismeretünket: az Erdőszentgyörgyhöz közeli Vadasd szokásvilágáról van szó (*Jeles napok, ünnepek, szokások Vadasdon*. Monográfia. Székelyudvarhely, 1999; Erdélyi Gondolat Könyvkiadó).

Szerzője a pusztakamarási születésű Székely Ferenc, aki jó ideje vadasdinak vallja magát. Rövid történeti visszatekintés után az első nagy fejezet a kalendáris szokásokat foglalja össze. Sok esetben a közeli Gegecs és a Küsmöd menti Siklód szokásaival hasonlítja össze a vadasdiakat. A jeles napok — Luca, Mikulás, Mátyás, György stb. — mellett kitér a kórusolásra, tolltépő kalákára, pástorfogadásra, kakasbálra, vásárra, szüreti bálra, hiszen a környező településektől eltérően ezek jelentik a helyi sajátosságokat.

A második rész *Az emberélet fordulói* címet viseli, és az egyén életét meghatározó, de a közösség keretében megélt fordulópontokat (keresztelő, sorozás, lakodalom, temetés) vizsgálja. A függelék tartalmazza a század közepétől a kézirat lezártáig a házasságok, temetések, konfirmációk adatait. A felhasznált szakirodalom és jegyzetek után tájszótár, helységnévjegyzék és idegen nyelvű összefoglalók következnek. Illusztrációs anyag készült a sírkövekről; a képmelléklet a sorozás, konfirmáció, lakodalom eseményeit örökítette meg.

A vadasdi monográfia igazolja Keszeg Vilmosnak azt a megállapítását, amelyet az ajánlásban fogalmazott meg: a múlt másága a jelenben születik meg. A szokások egy igény kielégítését szolgálják a közösségi élet keretében, és mindig az aktuális állapotokat tekintjük kiindulópontnak. A néprajzi vizsgálódásnak is figyelembe kell vennie, hogy az egyén „visszapillant”, retrospektív módon értelmezi a változásokat. A monográfia készítésekor a szerző szerencsésen érvényesítette ezt a szempontot.

Udvarhelyi Híradó, 1999. június 29.

Gerendás Lajos munkája: Székelyderzs és erődtemploma

Gerendás Lajos: Székelyderzs és erődtemploma.

Monográfia.

Székelyudvarhely — Budapest, 1999

A székelyudvarhelyi Apsis Alapítvány és a budapesti Unicons Kiadó közösen jelentették meg Gerendás Lajos *Székelyderzs és erődtemploma* című könyvét, amelyet Derzsben és Udvarhelyen mutattak be eddig. A monográfia széleskörű dokumentációs anyag és szakirodalom felhasználásával készült; közli az 1925-ből származó „kastélyszabályzatot”, az erődtemplomban szüzekhellyel rendelkezők névsorát 1868-ból, a hambárok leltárát 1965-ből, és egy 1870-ből származó névsort, amely az unitárius egyház akkori tagjait sorolja fel, a születési idő feltüntetésével (mindezt az egyházi irattárból).

Történelmi visszatekintést olvashatunk az *Ember a tájban* című fejezetben, rövid összefoglalót a vidéken élő nemzetiségekről (székely, cigány, szász, román, zsidó), majd a vidék természet-földrajzi viszonyainak vázolását (*Az embert formáló táj*). Ezek után következik a falu története — a legerjedelmesebb rész. A falu neve előfordul az 1334-es pápai tizedjegyzékben; az első említés viszont 1293-ból való. 1525-ben Ders alakban jegyezték fel a nevét. A szerző bőven idéz a dokumentációs anyagból, így például a XVII. század eleji összeírásokat (lustrákat), püspöki vizsgálatok jegyzőkönyveinek részleteit. A falu történetét az 1989. decemberi eseményekig követi nyomon (ezzel külön rész foglalkozik).

Az erődtemplom a XIII–XIV. század fordulója körül épülhetett, két évszázad múlva átépítették késő gótikus stílusban. Öt bástyát emeltek a templom és harangtorony védelmére. A fontosabb javításokat az összegyűjtött feljegyzések alapján állította időrendi sorrendbe Gerendás Lajos, foglalkozik a műemlék jellegű tárgyakkal, az 1929-ben felfedezett rovásírásos téglával,

majd az 1419-ben Ungi István fia megrendelésére készült freskókkal. A lemeszelt freskókat 1887-ben, a templom újrameszelése alkalmával fedezték fel. Még az évben Huszka József készített rajzot róluk (a leghosszabb, épségben maradt rész öt jelenete a kun vitézt legyőző Szent Lászlót ábrázolja, ez az ismertebb). A torony, harangok, bástyák leírása mellett kitér még a harangozó kötelességére, a pap és kántor javadalmazására is.

Külön fejezet foglalja össze a falu szellemi életét. Az iskola történetére vonatkozó első adat 1708-ból származik, az iskolamestert említve. A múlt század közepén még a tanítói lakásban folyt az oktatás, századunk elején építettek új iskolát; a mostanit pedig a hetvenes évek végén. A kultúrotthon működésével kapcsolatosan szó esik a műkedvelő színjátszásról, kórusmozgalomról, bábjátszásról. A népszokások, népviselet mellett az építészeti jellegzetességekről és a szakrális néprajzról nyújt összefoglalást a szerző. Derzsi sajátosság a jégverés ünnepe: az 1815-ös esztendőben a kétszeri jégverés miatt nem volt gabonatermés, erre istentisztelettel emlékeznek évente június utolsó szombatján.

Gonda Attila és Szilágyi Dániel munkája a *Székegyderzs néprajza* című összefoglalás; utána az egyházi irattárból idézett dokumentumok következnek, és illusztrációs anyag. A vonatkozó könyvészet több oldalnyi anyagot tesz ki, ez persze nemcsak művészettörténeti vonatkozású, hanem a falu mindennapi életével kapcsolatos közléseket is feltünteti.

Udvarbelyi Híradó, 1999. július 8.

Mesék és történetek

Fábián Imre: Bihari népmesék.

Nagyvárad, 1999

Fábián Imrének *Bihari népmesék* címmel a nagyváradí Literátor Könyvkiadónál megjelent mesegyűjteménye már a harmadik, amelyik egy szalontai mesemondó családtól gyűjtött anyagot tartalmaz. Az első, a *Zöldike királyfi* 1989-ben került az olvasó kezébe, nemrég újra kiadták. 1992-ben *A házasulandó fiú* címmel a nagyváradí Enacon Könyvkiadó vállalta a témák szerint csoportosított (tréfás és erotikus) mesék közrebocsátását. Abban is szerepel Sebők Józseftől és feleségétől, Hajkai Gizellától gyűjtött anyag.

Ez újabb kötet bevezetőjében a gyűjtő megmagyarázza, miért nem jelenhettek meg ezek a mesék korábban: „a téma istenes, esetenként frivol jellege miatt nem vállalták a közlést”. Fábián Imre megállapítja: „Célszerűbb lenne egy kötetbe összefoglalni a nagyszalontai mesemondó család teljes repertoárját”. Folklorisztikai szempontból tényleg élményszerű lenne összegyűjtve látni a századunk hetedik és nyolcadik évtizedének fordulóján lejegyzett meseanyagot, ami újabb bizonyíték lenne arra, hogy örök műfaj a mese, és kiváló tanulmányt lehetne írni a témák, motívumok változásáról...

Ez a kötet öt mesét tartalmaz. Mindegyik besorolható a varázsmesék közé, bár egyik tréfás, másik pedig legendamese — a tematikai „vegyítettség” éppen a műfaj életképességét bizonyítja, a motívumok keveredése, a meseszerkezet megalkotása okán. A terjedelmileg nagyobb rész *A gyűjtő naplójából* címet viseli, és olyan történeteket tartalmaz, amelyek semmiképpen sem illenek egy meséskönyvbe. Úgynevezett igaztörténetek, amilyent a gyűjtő tűzével is feljegyezhet, ha jó „mesemondóra”, adatközlőre talál. (Az ilyen történetek fontosságára először Nagy Olga hívta föl a figyelmet Erdélyben, és Fábián Imréhez hasonlóan éppen cigány adatközlőktől gyűjtötte az általa lejegyzettek többségét.)

Az adatközlő családtagjaival kapcsolatosak, és — egyetlen szöveg kivételével — nem mesék; az olvasót ezért lepheti meg, hogy a Bihari népmesék című kötetben olvassa. A könyv szerkesztése során éppen az olvasót nem vették figyelembe (és bár az Egy Nyitott Társadalomért Alapítvány támogatta a kiadást, nem tellett mégsem illusztrációra). Nehéz elképzelni, hogy a kisebb korosztály egy meséskönyvben éppen az adatközlők családi történeteit keresné — még akkor is, ha csattanóra kihegyezett, életszagú sztorikról is van szó. Hogy dokumentum értékűek a gyűjtést, meg az adatközlők és gyűjtő viszonyát illetően, az kétségbevonhatatlan, de mégis jobb lett volna önálló kiadványban megjelentetni az igaztörténeteket, ezzel elkerülve azt is, hogy az ifjabb olvasók amolyan pótlékként fogadják az öt mese után.

Udvarbelyi Híradó, 1999. július 27.

Könyv a székely kulákok sorsáról

Kuláksors. Székely kulákok története.
Csíkszereda, 1999

Kuláksors a címe a Státus Könyvkiadónál (Csíkszereda, 1999) megjelent könyvnek, amely a *Székely kulákok története* alcímet viseli. Negyven visszaemlékezést tartalmaz, amelyet maguk az események szereplői írtak meg, vagy meséltek el másoknak. Több Udvarhely környéki eset megörökítését olvashatjuk a könyvben.

A Székelyföld jelen századi történetének egyik szomorú időszaka az a néhány év a negyvenes évek végén, ötvenes évek elején, amikor a kulákoknak nevezett parasztek módszeres üldözése folyt. A hatalomra jutott kommunista rendszer a nagybirtokosság felosztása után előre megalkotott és kíméletlenül végrehajtott terv szerint vette célba a módosabb parasztréteget — a „zsírospaszteket”. A szovjet kolhozok és szovhozok mintájára Romániában is a kollektív gazdaságok megalakításán munkálkodtak, ennek első lépéseként a munkásosztály „vasöklével” sújtottak le azokra a jómódú parasztcsaládokra, amelyek kuláklistára kerültek. Persze mindezt megideologizálták — hiszen olyanok is felkerültek ezekre a listákra, akiket nem is a földterületük nagysága, hanem a közösségbeli hangadó szerepük miatt zaklattak. A kulákidőszak évei alatt nemcsak anyagilag tetették tönkre ezeket a családokat a sokszor teljesíthetetlen kötelező beadásokkal, hanem lelki terrorral is megtörték őket: diszkriminatív intézkedésekkel megakadályozták a közösségi életben való részvételüket és a tehetséges fiatalok továbbtanulását. A megbélyegzettség sok fiatal sorsát döntő módon érintette, éppen az új rendszer által biztosított lehetőségektől fosztotta meg őket. És rajtuk kívül a középpasztekek gyerekeit is.

A *Hargita Népe* megyei lap 1996-ban hirdette meg Kuláksors pályázatát, amelyre nagyon sok kézirat érkezett, a lap folyamatosan közölte is ezeket (1997 tavaszán 25 pályázót díjaztak). Kristó

Tibor ebből válogatta a kötet anyagát, és Birtók József, a Státus Könyvkiadó igazgatója meg anyagi támogatók (Magyar Kulturális Örökség Minisztériuma, Hargita Népe Alapítvány) segítségével a Szentanú Könyvek sorozatban jelent meg a könyv. Mindennek előzményeként — a hadifogsággal kapcsolatos pályázat meghirdetése után — *Történetek a fogságból* címmel hatvan egykori fogoly emlékezéseit jelentette meg a kiadó.

Bögözi, énlaki, gagyí, homoródszentmártoni, homoródszentpáli, kissolymosi, küsmödi, oklándi, rugonfalvi, székelydályai, székelyudvarhelyi és vargyasi történetek, sorsok tanúivá válhat a környékbeli olvasó. Szemérmes önkítárulkozás, de leggyakrabban a tudatos emlékállítás szándéka, reális történelemszemlélet jellemzi ezeket az írásokat. És nem a felháborodás, a bosszú szomjazása, mint az várható lenne. Inkább rezignált emlékezések — hiszen az elmúlt csaknem fél évszázadnyi idő tompította a fájdalmak élet. Kordokumentum a könyv, azoké a fekete éveké, amikor az új hatalom helyi képviselőiként egykori falusfelek, ismerősök keserítették meg egymás életét.

Udvarhelyi Híradó, 1999. augusztus 3.

Farkas-Wellmann Endre új kötete: A vágy visszakézből

Farkas-Wellmann Endre: A vágy visszakézből.
Kolozsvár, 1999

Úgy tűnik, ifjabb poétáink (szerzőnk szerint süldő váteszek) nem is szerelmeikről, inkább szeretőikről írnak. Farkas-Wellmann Endre esetében ez különösen érvényes. A szerelemre csak következtetni tud az olvasó (ha volt is), hiszen ilyenről alig esik szó. Versbe menekített női között akad „melletlen kicsi” és „sílány hús” is; olyan is van, akiről így tesz említést: „kurvának kevécs volt és szeretőnek gyöngé”.

A portyázó partizánlányok miatt ilyen elnyűttek a szerelmek? Csak a vágyat írjuk és éljük visszakézből — állítja, a kék a tudat (zsáner 1). Mindennek magyarázata talán az, hogy a csillagszemű kedves alternatívájaként két vodka szerepel. Érthető, hogy nem érdemes olyanokra emlékezni, akiknek testétől giccses az ágy — de akkor mi joga kerültek a szövegekbe, ugyan kit érdekel mindez? Múzsza nincsen, csak kurva és/vagy szerető. (Esetleg perverz Hóféhérek vagy szédült madonnák, akik a szerző szerint háromjegyű számsort folytatnak.) Mégsem villoni vagy kocsmaköltészetéről van szó, bár jópofa, de vaskos trágárságok bősége árasztja el a szövegeket. Lásd *A kékharisnya dicsérete* ciklus 21 versében mindezt bővebben.

A lírai Én belső tartományainak javát mintha megette volna valami makacs vírus. A külső, vagyis a világból általa kisajátított, birtokba vett részt fennhéjázó bérlőként használja („vagyhatok albérlő — ott hol más a gazdag”). Sivár ez a részvilág. Tér- és időbeli behatárolását tekintve bárhol lehet, itt vagy máshol, talán egyre megy. Mintha mindenütt lenne és seholy se. Mert lakhatatlan a reggel, hangulata zsebkendőnyi bánat, csók utáni harctér ez. Csupán a történések többszínűek, egy téma variációiként. Kricsmitime, tehát mindig. Távlata: út az elfehéredésig. A többi ember szürkülő háttér („bőven lesz majd ki elfeled”). Huszon-

évesek ráérős világmegváltása engedi meg kijelenteni, hogy az élet nem lóhalál. Szerzőnk érti e világ történéseit, miértjeit, érzi és megéli hangulatait. Az Én és a világ viszonya mégsem felhőtlen, ebben mindkét fél ludas. A disszonancia oka meglepő módon fogalmazódik meg: „csupán önmagam nem értettem soha / de van ez így. nem magyarázom ezt”. Önkéntelenül adódik a kérdés, hogyan van ez; alkotó, költészet és annak világa hazmazainak közös elemei mind helyet kaptak a szövegekben?

A *Hannibál szerelme* című másik ciklus 16 verse az előzőekhez viszonyítva rezignáltabb hangú, mintha időben (nagyon intenzíven) megélt évek választanak el a két ciklust. A szerző önmagát ritkábban teszi a monológok virtuális címzettjévé, bár az önmegszólító formulákról nem mindig egyértelmű, hogy tényleg azok-e. A trágárságok sora is megfogyott. A léthez és költészethez való viszonyulása felelősségteljesebbnek tűnik, a versbe zárt emlékezések szerint mintha aggódna is teremtésért, eltűnő szerelemért. Életszerűbb, már nem blöff ez az alapállás.

Farkas-Wellmann Endre néha megmutatja az utat az olvasónak, milyen szálon közelítsenek e szövegekhez. Mintha megoldásokat, az értelmezések fogódzóit fogalmazná meg („az elme játszik s értelmet nem keres / az üres léten úgylis csak rajtaveszt-het”), erre az irányításra nem csak az ajánlás és utóbeszéd alkalmas. Máshol kétségbe vonja, hogy a szövegek címzettje(i) megértheti(k), beleláthat(nak) a sorokba merevedett kijelentések nem explicitált háttér-információiba: „a többit pedig úgysem értenéd” (*élekttra*).

A nyelvvel való bánás figyelemre méltó. Szokványos és egyénített szókapcsolatok, meghökkentő képek, magabiztosan egymás mellé dobott szavakból fűzött sodró mondatok, amelyek néha a végtelenbe, máskor meg mintha a semmibe mutatnának megtorpanásuk előtt. Bár maga a szerző gyöngye hagyatéknak, összeférceltnek nevezi munkáit (éppen az ajánlásban!), nem tagadhatja, hogy a legkomolyabban kíván élni a nyelv kínálta „meggyőzés” eszközeivel. A megdöbbenő képek, a félbeszakított mondatok a monologizálás hatásos kellékei. A formát te-

kintve szabad versek (szonettől és nem szabályos tercínától, meg egyetlen hangsúlyos verstől eltekintve), illetve rímes jambusok, meg jambus nélküli rímes sorok.

A szövegek létrejötte körül kutakodva, a gyökereket vagy ihletést vizsgálva szövegteremtő elvként kell kiemelni az intertextualitást, amelynek ürügyén klasszikusok és jelenkoriak is részesei Farkas-Wellmann Endre költői világának, még ha nem is olyan mértékben, mint *A lelkiismeret aluljárói* című (Marosvásárhely, 1997) előző verseskönyvében.

Udvarhelyi Híradó, 1999. augusztus 5.

Évfordulós kiadvány. Kibéd és egyháza

Péterfy László: Kibéd és egyháza.
Székelyudvarhely, 1999

Kibéd község első írásos említésének félezer éves évfordulójára emlékezve falutalálkozót szerveznek augusztus 27-29-én. A programban szerepel emléktábla-avatás, kiállítás-megnyitó és bál (28-án), sportdélután és tábortűz (29-én). Meghívottként beszédet mond Csoóri Sándor költő, a Magyarok Világszövetségének elnöke. Erre az alkalomra két helyismereti kiadvány jelent meg: Borbély Emma *Kibéd szellemi öröksége*, valamint Péterfy László *Kibéd és egyháza* című munkája.

Péterfy László nyugdíjas református lelkész adatgyűjtő munkája eredményeként több környékbeli település monográfiáját megírta, így Balavásár, Bonyha, Gyulakuta, Héderfája, Kiskend, Nagykend, Nyárádselye és Siklód kéziratos falutörténete vár kiadásra.

A *Kibéd és egyháza* című falu- és egyháztörténet az Infopress Rt. kiadásában jelent meg, dr. Mátyus András, dr. Mátyus Gyula és Bálint Mózes közreműködésével, magánszemélyek anyagi támogatásával. A könyv hatalmas mennyiségű dokumentumanyagot dolgoz fel, ennek kisebb része nyomtatott, nagyobb része kéziratos, levéltári anyag, illetve a szerző saját gyűjtése. Ha valaki településtörténettel foglalkozik, akkor egy összefoglaló munka elkészítésekor a fellelhető anyag összegyűjtése a hosszadalmas, ennek feldolgozása, végső formába öntése már kevesebb időt vesz igénybe. A szerző abban a szerencsés helyzetben volt, hogy jóval több írásos anyag állt rendelkezésére, mint más környékbeli falvak esetében. Népköltészetét, szokásait, a paraszti gazdálkodást tekintve Kibéd a kutatás számára nem számít fehér foltnak; Seprődi János és Ráduly János nevét kell itt megemlíteni. Péterfy László az iskola, a református egyházközség és az egyházmegye irattárában is búvárkodhatott, olyan anyaghoz jut-

va hozzá, ami máshol nem került feljegyzésre, és nem őrződött meg. A közelmúltra vonatkozóan pedig a visszaemlékezésekre támaszkodhatott.

A történelmi összefoglaló után terjedelmes gazdaságtörténeti rész következik: az ősi gazdálkodástól a század elején fellendülő hagymatermesztésig, erdőgazdálkodásig, illetve a gazdaköri és szövetkezeti mozgalomig. Foglalkozik a táplálkozással, és családtörténettel is. Összefoglalja a népviselet, építkezés, nyelvjárás sajátosságait, vázolja a népszokások és hiedelmek rendszerét.

Az egyháztörténeti rész a terjedelmesebb. A XVI. század közepétől — négy fejezetre tagolva — századunk hatvanas éveig követi figyelemmel a református egyházközség életét. A szervezeti élet, építkezés és gazdálkodás, iskola és nevelés kérdéseire mind-mind kitér, bőven adatolva. Az egyházi ingatlanok, vagyionrészek kezelésével kapcsolatos rész gazdaságtörténeti vonatkozása igen figyelemre méltó. Nemcsak a falu, hanem az egész vidék gazdálkodását jellemzi.

A függelékben közli a lelkészek, kántorok, megyebírók névsorát, múlt és jelen századi közéleti személyiségek életrajzát, valamint a falu helyneveit is. Az évforduló a legmegfelelőbb alkalom volt arra, hogy a két helyismereti munka nyomtatásban megjelenjen.

Udvarhelyi Híradó, 1999. augusztus 24.

Az elhagyott szülőföld szeretete

János Áron: *Elindultam szép hazámból*.
(Emlékeim Udvarhelyről és a világháborúról,
1895–1918).

Székelyudvarhely, 1999

János Áron *Elindultam szép hazámból* (Emlékeim Udvarhelyről és a világháborúról, 1895–1918) címmel megjelent visszaemlékezéseit az Infopress Rt. adta ki, és az eladásból befolyó összeget a Tamási Áron Gimnáziumnak ajánlotta fel.

Dr. János Áron Székelypálfalván született 1895-ben, Udvarhelyen járt középiskolába, majd 1915 májusában, hadiérettségi után került a frontra, az udvarhelyi 82-es ezredhez. A háború után jogot tanult Budapesten, és nemzetközi jogot Franciaországban (Grenoble). A magyar fővárosban élt élete végéig. Visszaemlékezéseit 83 éves korában írta. Berkeley-ben élő fia, dr. János Cs. András a következőt írja az előszóban a kiadással kapcsolatban: „... angol nyelven publikálva az ottani olvasóközönség körében csak mérsékelt érdeklődésre tarthatott volna számot, míg Magyarországon vagy Erdélyben az államszocializmus évei alatt terjesztése többfajta nehézségbe ütközött volna, annak ellenére, hogy a kéziratnak sem politikai, sem nemzeti éle nincsen. Ugyanakkor azonban a szöveg történelmszociológiai szempontból érdekes meglátásokat tartalmaz különösen az Udvarhely környékén élőknek, akik számára élénk színekkel festett képet nyújt a századforduló ottani életének köznapi mozzanatairól. Ugyancsak kortörténelmi és szociológiai értékkel bírnak a kézirat sokszor igen kritikus megjegyzései a frontkatonák életéről, a háború céltalanságáról és az Osztrák–Magyar Monarchia polyglott hadseregéről, melyet elsőkézből ismert meg a többnemzetiségű gyulafehérvári 50-es gyalogezredben szolgálva. Ezért különös öröömre szolgál, hogy ez a kis kötet apám szeretett és soha el nem felejtett szülőföldjén talált kiadóra.”

A környékbeliek és főként a pálfalviak számára legvonzóbb rész a szülőfalujáról szóló. A tényszerű felsorolás líraisággal töltdik fel, a megédesített emlékezés azonban nem csorbítja a tényszerűséget (történelmi visszapillantás, családtörténet, a falu társadalmi-gazdasági élete). A föld, ha nem is tartotta el az embert, adott neki öntudatot — jellemzi a székely falvakat.

Az udvarhelyi gimnáziumi évek bemutatása tömör, tényszerű. Első évben szervitor (szolgadiák) volt, a következő években jeles tanulóként év végi pénzdíjat és a gyulafehérvári püspökség alapítványi ösztöndíját is megkapta. Az élménydús diákeveknek csak néhány fontosabb eseményét emeli ki (zenetanulás, diáklap kiadása, magántanítás, a Pálfalván töltött vakációk). A szigorúság és pontosság mellett tanárai példája volt rá nagy hatással. A bentlakók életének bemutatása dokumentumszerűen tömör és átfogó jellemzés.

Az első világháború kitörése után mondhatni gyermekfejjel került a frontra korosztálya. A rövid kiképzés után, tartalékos tisztként az orosz frontra kerülő „hősből” szürke, hősködés nélküli férfitvé lett. Egyetlen vágya: „mielőbb kiválni ebből az esztelen háborúból és a katonaéletből”. Ez azonban csak két és fél év múlva, az olasz front megjárása után következhetett be. Az emlékezés a háború befejezésével ér véget — a szerző Budapesten telepedett meg, hogy tanulmányait folytathassa; nem-sokára családot alapított.

A magyar fővárosban is összetartott a környékről odakerült jó pár fiatal. Olyan ismert személyek tartoztak a szerző baráti köréhez, mint az operaénekes Palló Imre, meg Csanády György, a székely himnusz szerzője. Tamási Áronhoz a rokonságnál (második unokatestvérek voltak) erősebb barátság fűzte. (Az író nagybátyja, a Gyulafehérváron élő segédpüspök keresztnévéről kapták mindketten sajátjukat.) Pesten élő, volt iskolatársai biztatják gimnáziumi élményei megírására Tamásit. Jegyzeteket is készített tanárokról, volt diáktársakról, ám az ezernél több történetből mégsem született meg a várt munka...

Jogászokra jellemző pontosság, nyelvi szabatoság jellemzi János Áron stílusát. Bár a szerző nem szépíró, mondatai gördülékenyek, jelzői találóak, és jó érzékkel választotta ki azokat az eseményeket a vele történekből, amelyek nemcsak saját, hanem mások sorsát is meghatározták, vagy éppen jelképértékűek. Így a világháború forrataga nem leltárszerű eseményrögztítés; a kisemberek létbizonytalansága, nyomora megélt, és az olvasó számára is átérezhető szörnyűség. (Ennek ellenére mégsem érheti a hatásadász mártírkodás vagy borúlátó panaszkodás vádja.) A műfajra jellemző szubjektívításnak mondhatni ellentmond az emlékezés elfogulatlansága, pártatlan tényyszerűsége. És ez még a szülőfaluról és Udvarhelyről szóló, líraivá oldott részekre is érvényes.

Udvarhelyi Híradó, 1999. augusztus 31.

A szilágysági Kraszna népi elbeszélései. Szóból ért az ember

Mitruly Miklós: Szóból ért az ember.
Népi elbeszélések Krasznról.
Székelyudvarhely, 1999

A szilágysági Kraszna népi elbeszéléseit gyűjtötte kötetbe ré-
gibb és újabb gyűjtései anyagából Mitruly Miklós (*Szóból ért az
ember — népi elbeszélések Krasznról*; Erdélyi Gondolat Könyvki-
adó, 1999), a falu szülötte. Megváltozott a mesemondás jelenté-
se, kevés kivételtől eltekintve inkább a rövidebb, többnyire tré-
fás elbeszélések, anekdoták, viccek mondását és meghallgatását
nevezik így — jellemzi a műfaji arányt a gyűjtő, aki a Babeş-
Bolyai Tudományegyetemen tanított népköltészetet.

A kényesebb ízlésű olvasónak nem ajánlanám a gyűjteményt,
mint ahogy gyerekolvasmányként sem képzelhető el. Ugyanis a
„borsos”, sokszor pikáns történetek kényes részei nincsenek ki-
hagyva, mint ahogyan bizonyos szavak sincsenek kipontozva.
Hogy sértheti némelyek erkölcsét, az elképzelhető, ám ezek a
történetek is szervesen hozzátartoznak annak a közösségnek a
kultúrájához, ahonnan Mitruly Miklós gyűjtötte, ezért nem hiá-
nyozhatnak egy monografikus igényű munkából. A szerelem,
szexualitás, a szerelmi és házastársi viszonyok visszásságai állan-
dó témaként szerepelnek minden közösségi alkalomkor (munka,
multság stb.), amikor mesélgetésre, anekdotázásra kerül sor. És
megjegyzendő, hogy nem hangzanak el bármilyen közönség
előtt, csak olyan alkalmakkor, amikor nincsenek jelen gyerme-
kek, esetleg nők sem. Viszont a szakirodalomban polgárjogot
nyertek, Nagy Olga és Vöő Gabriella közlései nyomán. A mesék
fejezete nem túl terjedelmes. Mitikus, állat- és novellamesék, le-
gendamesék képviselik a műfajt. A tréfák, anekdoták, viccek je-
lentik a számbeli többséget. A történeti mondák (egyetlen kivé-
tellel) Mátyás királyról szólnak, és gyaníthatóan mind olvas-
mányélmények, hiszen közismertek. Az igaztörténetek, akárcsak

az anekdoták többsége, helyi vonatkozásúak. Egyrészt boszorkánysággal, fekete mágiával (rontással) kapcsolatosak, másrészt anekdotikus történetek.

Legterjedelmesebb rész a tréfák, anekdoták, viccek fejezete, ugyanis ezek műfaji szétválasztása szinte lehetetlen. Az egyre gyakrabban megjelenő anekdotagyűjtemények hatása nyilvánvaló, bármely közösség népi elbeszéléseiben könnyen kimutatható. Ezen anekdoták közül több is vándortéma, így a süket asszony, a toronyra felhúzott bika, a vonaton utazó székely vagy a megszólaló tolvaj története. Aránylag nagy számban olvashatunk székely góbékról szóló adomát is. De talán a helyi történetek a legélvezetesebbek. A sztorikon kívül a népnyelv, az egyedi beszédfordulatok adják savát-borsát ezeknek.

Mitruly Miklós azonban nem csak szórakoztató olvasmányt nyújt e gyűjteménnyel; a szerkesztés szakszerűségét, igényességet (jegyzetek, szómagyarázat, mutatók), meg a kötet forrásértékét is ki kell emelni — ilyen jellegű anyag arról a vidékről nem jelent meg eddig könyv alakban.

Udvarhelyi Híradó, 1999. szeptember 14.

Tanulmány a moldvai őszibb csángókról

Ferenczi Géza: A moldvai őszibb csángók.

Tanulmány.

Székelyudvarhely, 1999

Október 20-án, szerda délután a Művelődési Házban mutatják be Ferenczi Géza történész második önálló kötetét, amely az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál jelent meg. A közönségtalálkozót az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány szervezi. A szerző kutatási területe a régészet mellett a székely rovásírás (első kötete rovásírásos emlékeinkről szól), néprajz, művelődéstörténet. *A moldvai őszibb csángók* című könyve előzményének tekinthetők azok a tanulmányok, amelyek szaklapokban, évkönyvekben jelentek meg e témából, valamint a Székely Útkereső Kiadványok sorozatban kiadott tanulmány.

A magyarság és különösen a székelység történetét tekintve különös fontossággal bír a csángókra vonatkozó ismeretanyag, nemcsak történeti, hanem nyelvészeti és néprajzi szempontból is. Nyelvünk archaikusabb, nyelvújítás előtti állapota őrződött meg a csángóknál. Szokásviláguk ismerői azért tartják fontosnak e néprajzi peremvidék kutatását, mert olyan néprajzi vonatkozásokat tanulmányozhatnak, amelyek másutt mára kiszorultak az egyes közösségek hagyományából, vagy (funkcióvesztés folytán) átalakultak.

„Túlságosan kényelmesnek és egyúttal elfogadhatatlannak tartom azt az állásfoglalást, hogy ebben a kérdésben új már nem mondható, a meglévőhöz hozzátenni vagy elvenni belőle semmit se lehet és nem is szabad — még ha igaz is az. Szerintem minden felvetődő érvet és ellenérvet alaposan meg kell vizsgálni” — vallja a szerző, aki a régészet oldaláról közelíti meg a témát. A csángó szó felbukkanásának és az elnevezés értelmezésének vizsgálata után őszibb moldvai csángók eredetével foglalkozik a tanulmány. Az sz-elő nyelvjárású, őszibb és a később kitelepettek mellett elkülöníti a moldvai lakosság közé telepített más (magyar, szász és egyéb) csoportokat is.

A X. század második feléből, illetve a XI. sz. első évtizedeiből származó védelmi vonal (cserépfalú várak) vázolója után a magyarság kelet felé terjeszkedését Ferenczi Géza a mészhabarccsal kötött kőfalú várak láncának bemutatásával bizonyítja: a védelmi rendszer a XII. sz. végén, a XIII. sz. elején keletkezett. Környékbeli, erdélyi régészeti leletek, erődtípusok, és a Kárpát-kanyaron túli települések elhelyezkedése, a helynévanyag vizsgálata képezi azt a bőséges, összehasonlításra szolgáló anyagot, amelyet a szerző felhasznál. *A moldvai ősbibb csángók hajdani s mai településeinek földrajzi elhelyezkedése, a kora középkori Magyarország keleti határvédelme az ehhez fűzhető szerepük* című fejezetben — a besenyők telepítését meg a későbbi Háromszék, Kézdi szék, a Kászon völgye és a Csíki-medence benépesítését figyelembe véve — a szerző a következő megállapításra jut: „a mészhabarccsal kötött kőfalú várak rendszeres hadászati biztosítását ellátó, eredetileg részben (de csak részben) kipcsáki, de már elmagyarosodott népesség a védelmi övezet keskenyítésével, a székelyek betelepítése előtt a Kárpátoktól keletre kerülve éppen a csángók mai déli csoportja szállásterületére” juthatott és jutott is el. A csángók jól elkülöníthető mai északi csoportja a Szamos-völgyi magyarokhoz is köthető. A csángó szó új értelmezése után, a tanulmány végén pedig Ferenc Géza levonja a következtetéseket a területi foglалás szakaszairól, a moldvai csángók két tömbje származásáról stb. A régészet, a művelődés- és építészettörténet sokszor figyelemre se méltatott eredményeinek felhasználása nemcsak a szerző „egyéni, az eddigi hivatalos felfogással és nézettel nem is egyszer szemben álló” elképzelése, véleménye kialakításában kapott fontos szerepel, hanem a kutatásban előrelépést jelentő eredmények elérésében továbbra is jelentős. Saját munkájáról — alkotói szerénységgel — így ír Ferenczi Géza a tanulmány végén: „Szeretném hinni és remélni, hogy írással hozzájárultam a mindenekelőtt ránk, nemzetiségi kutatókra váró hatalmas feladat kicsiny része tisztázásához.”

Udvarhelyi Híradó, 1999. október 19.

Népi költők antológiája

Kicsiny dalaim.
Népi költők antológiája.
Székelyudvarhely, 1999

A népi írásbeliséggel kapcsolatos gyűjtőpályázat eredményeként állt össze az az anyag, amelyből Keszeg Vilmos néprajzos a *Kicsiny dalaim* (Népi költők antológiája) című kötetet szerkesztette. A kiadvány az udvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál jelent meg.

A szerkesztői ajánlás a népi költészetet saját identitással és saját funkcióval rendelkező kultúraként határozza meg, amelynek „helye a folklór és hivatásos költészet között van, mindkettővel érintkezik, ám egyikkel sem kíván azonosulni”.

Újabb változatai az íráskényszernek a láncelevek, nekrológok, köszöntők. A kommunikációs sérültség, a gátlásosság és kényszer eredményezi az önéletírást, a levelet; a megörökítés igénye a sírfeliratot, gazdasági feljegyzéseket; a státusteremtés az emlékes füzeteket, nekrológot, vőfélyverseket, egyéb alkalmi verseket. Legtöbbször a díszítési szándéknak tulajdonítható a festett, szőtt, hímzett szövegek születése. Azok a szerepek is elkülönülnek, hogy ki mikor, kinek írhat vagy éppen nem írhat, esetleg írathat egy szöveget.

A népi költészet megítélését tükrözik azok a megnevezések is, amelyekkel a szövegek alkotóit illették: népi költő, paraszt-költő, versfaragó stb. Alkotásaik a hivatásos költészet és a népi líra közötti „határsávba” tartoznak. A népi vers funkcióját vizsgálva Keszeg Vilmos elkülöníti az alkalmi verset és a magánlírát. Előbbi az egyházi, iskolai, kulturális rendezvények, kalendáris szokások, az emberélet fordulóival kapcsolatos események alkalmi közönségének szánt alkotás. Az utóbbi, bár nem mindig közönségnek szánják, mégsem zárkózik el a nyilvánosságtól, sőt tudatos szerepvállalás is megfigyelhető némelyik szerzőnél. Tartalmi és stilisztikai sajátosságai vizsgálata után a verstípusok:

életkép, episztola, glossza, travesztia, paszkvillus, elbeszélő költemény, ima, emlékvers, elégia, dal, szerepvers, búcsúztató, köszöntő, epitáfium jellemzése következik, kiválasztott példákkal.

Vidékünkről Báró József (1892–1980) városfalvi lelkész, a homoródjánosfalvi Csomor Józsefné Jobb Vilma (1912–1982), az oklándi Fekete Domokos (1907–1974), a városfalvi Gedő András (1909–1991), a homoródszentpáli Hátszegi Dénes (1889–1972), a homoródszentmártoni Molnár Dénesné Székely Julianna (1901–1989), a keresztúri születésű Borsos Mózesné Antal Rozália és a városfalvi Demeter Domokos szerepel a 28 szerzőt bemutató gyűjteményben.

Udvarhelyi Híradó, 1999. november 2.

Papp Attila Oktondi okosok című könyvéről

Papp Attila: Oktondi okosok.
Székelyudvarhely, 1999

Papp Attila *Oktondi okosok* című gyermekverskötete magánszemélyek támogatásával jelent meg az udvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál. A borító és az illusztrációk Ferenczi Béla munkái, a tizenhat verses mese Benedek Elek, Heltai Gáspár, Móra Ferenc történeteinek, illetve német és magyar népmeséknek megverselt változata. Az alcím szerint a szerző kicsiknek és nagyobbaknak szánta a könyvet.

A kisebb olvasókat úgymond nem kényeztetik el verses mesékkel, legalábbis hazai könyvkiadásunkról ez nem állítható. Ezért is figyelmet érdemel a könyv, mert a margittai szerző „feladva” saját témáit, ismert vagy kevésbé ismert történeteket verselt meg. Verstani szempontból nézve a szövegeket, az ugyanazon ritmushoz való ragaszkodás — ami különben nem kötelező érvényű — néha kissé erőltetettnek tűnik, és ez bizony csorbítja a pergő ritmus keltette hatást. Esetenként szokatlan szórendet eredményez: „hagyjatok már sírást-rívást / végre abba, gyerekek” (*Nagyi órái*); „szedvén bőven mormolgatta” (a mezőcsősz — *Oktondi okosok*). Vélhetően „ritmikái” oka van annak is, hogy nyelvtani meg jelentésbeli furcsaságok is találhatók a szövegekben: „ottan épp kupaktanácsban / osztottak bölcs pipaszót”; „ím, urak, önöktől kérdem, mint falunknak bölcseit”; „okos bíró ám mienk” (*Oktondi okosok*); „mi szél fújt el, mondd, ide” (*Szegény ember okos lánya*); kelme az őkelme helyett két szövegben is. A startra kész (*A rókáról és a kakasról*) kifejezést sem érezzük helyénvalónak Heltai Gáspár fabulájának változatában. Egy kis műhelymunkával — úgy véljük — mindez kiküszöbölhető lett volna. Annál is inkább fontos lehet ez a néhány „apróság”, mivel gyermekirodalomról van szó. A kisebbeknek szánt olvasmányokban lehetőleg kerülni kell a nyelvtani-

lag zavaróan ható szerkezeteket. A nyelv törvénye és a közérthetőség követelménye erősebb kell legyen, mint a rímé és a ritmusa.

Jó példák viszont a költői leleményre a *Nagyi órái* című mesében használt nevek: Takk papa, Tikk mama, Bam, Bomm és Bumm, a templomóra fia; Ketyeg meg Ketyege stb. A népnyelv és a módjával használt archaizálás vonzó olvasmánnyá teszik e meséket. Olyan olvasmánnyá, amelyhez szívesen nyúl másodszorra is a kisebb olvasó.

Udvarhelyi Híradó, 1999. november 11.

Tanulmánykötet a székelyföldi többség kisebbségéről

A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi
románság történetéről. Csíkszereda, 1999

A csíkszeredai Pro-Print Könyvkiadónál jelent meg *A többség kisebbsége* című tanulmánykötet, amely — alcíme szerint — a székelyföldi románok történetével foglalkozik. A Múltunk Könyvek sorozat e kiadványának megjelenését a magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Pro Professione Alapítvány támogatta.

A kutatási program vezetője és a könyv társszerkesztője Hermann Gusztáv Mihály, az udvarhelyi Haáz Rezső Múzeum munkatársa volt. A november 11-én, a múzeumban tartott könyvbemutatót az Areopolis Történelmi és Társadalmi Kutatócsoport a Haáz Rezső Múzeummal közösen rendezte.

Az előszó szerint a tanulmányok szerzői „a tömbmagyar területen felszívódott népelem, a Székelyföldön otthonra talált románok történetének néhány vonatkozását” vizsgálták — tehát a teljesség igénye nélkül foglalkoztak a románság természetes asszimilációjával. Egészen pontosan ez azt jelenti, hogy a kutatás nem terjedt ki az egykori Maros- és Aranyosszék területére; a kronológiai határ szélesítése pedig a megkezdett munka folytatását is jelenti majd. Az esettanulmányok három udvarhelyszéki településre: Homoródalmásra, Lövétére és Máréfalvára terjedtek ki. Hermann Gusztáv Mihály tanulmánya (Villa nostra olachalis — Egy hamis oklevél utóéletéről) nem csak a szakemberek számára érdekes. Egy 1301-re keltezett, hamisított oklevél okozta megalapozatlan feltételezések hatását vette számba; a magyar, majd a román történetírás Kemény József hamisítványát — még kellő ellenérvek felsorolása után is — az oláhfalusi „kenészség” létezésének bizonyítékeként kezelte. Több román történész (néha még a forrás hitelességének vitatottságát sem említve) „messzemenő” következtetéseket vont le: Sabin Opre-

anu, aki különben ismerte az oklevél hitelességét kétségbe vonó véleményeket, 1925-ben azt állította, hogy a 14. században Udvarhelyszék népességének legalább 40%-a román volt.

A románok háromszéki betelepülésének néhány kérdése (1614–1850) című tanulmányában Pál Judit a lustrák (lakossági összeírások) adatait elemezve tárgyalja a betelepülések és telepítések okozta társadalmi változásokat, a románok önkéntes beolvadását — bár a román történészek erőszakos asszimilációt emlegetnek. Táblázat összegzi a románok lélekszámának alakulását. Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek az említett időszakra vonatkozó adatait Szőcs János dolgozta fel. Hermann Gusztáv Mihály és Kovács Piroska pedig az udvarhelyszéki betelepülés, a XVIII–XIX. századi egyházi szervezet kialakulása és a hitélet kérdéseivel foglalkoztak, az alsóboldogfalvi, nagygalambfalvi és vargyasi görögkeleti parókiák történetét is belefoglalva. A románok elmagyarosodási folyamatában két, időben jól elkülöníthető szakaszt tárgyalnak: a nyelvi és vallási asszimilációt.

A kötet második része az esettanulmányokat tartalmazza. Ugyancsak Kovács Piroska gyűjtött adatokat Máréfalváról; Mihály János Lövete, Oláh Sándor pedig Homoródalmás esettanulmányát készítette el.

A hosszas, konfliktusmentes beolvadás (a nyelvváltás és életformabeli azonosulás) a helyi gazdasági-társadalmi tényezők összhatásának az eredménye, állapítja meg Oláh Sándor. Az etnikai származástudatot a felekezeti különállás őrizte meg századunk elején; a görög katolikus vallásnak és a hozzá kapcsolódó kulturális hagyományoknak fontos szerepe volt a román eredetű családok önmeghatározásában, szimbolikus összetartozás-tudatában.

A beszélgetések során szó esett a témaválasztás indoklásáról, a tanulmánykötet létrejöttéről, illetve a román nyelvű változat kiadásának lehetőségeiről is. A bemutatón a szerzők közül jelen volt Kovács Piroska, Szőcs János, Oláh Sándor és Hermann Gusztáv Mihály, valamint Burus Endre, a Pro-Print Könyvkiadó igazgatója.

Udvarhelyi Híradó, 1999. november 16.

A humor gyógyírként erősítheti az embert

Bihari találós mesék, találós kérdések, mesetalányok.

Fábián Imre gyűjtése.

Nagyvárad, 1999

A nagyváradai Literator Könyvkiadónál jelent meg a Fábián Imre gyűjtését tartalmazó *Bihari találós mesék, találós kérdések, mesetalányok* bővített kiadása. A kétszáz oldalas könyv nem szokványos olvasmány.

A humor gyógyírként erősítheti az embert — vallja Fábián Imre. Ezt bizonyítja az újrakiadás ténye is: öt évvel ezelőtt — ugyancsak a Literator Könyvkiadónál — jelent meg (ugyanilyen címmel) a hetvenes évek közepétől gyűjtött anyag. „Többszöri kiegészítéssel lassan gyarapodott az anyag. S igen lassan haladtam a feldolgozással, a gyűjtésben mutatkozó hiányosságok pótlásával” — emlékezik az előszóban Fábián Imre; ugyanakkor kiemeli a sok-sok apró örömet, felismerő tapasztalást, amelyben része volt munka közben. A találós kérdések bölcsessége, furfangja, brillírozó nyelvi formája ámulatba ejtette: „Apró, ismétlődő örömeim okán boldognak mondhattam magam. Ritka műélvezetben volt részem.” Faragó József néprajzos irányításával a gyűjtés valóságos mozgalommá terebélyesedett — hatvankét település több száz adatközlőjének és gyűjtőjének nevét találjuk a forrásjegyzékben. A lejegyzett 2117 szöveg többsége találós mese (több, mint 70%), a többi találós kérdés; a mesetalányok aránya elenyésző, alig haladja meg az egy százalékot. Meglepődve tapasztaljuk, hogy azok többsége, amit általában találós kérdésnek nevezünk, formáját tekintve nem is igazi kérdés...

Udvarhelyi Híradó, 1999. december 23.

Tartalom és forma szerencsés találkozása. Kriza János mesegyűjtéséből

Székely népmesék.
Budapest, 2000

Székely népmesék címmel Kriza János gyűjtéséből válogatott a budapesti Magyar Mercurius Kiadó, a Klasszikus Magyar Mesék sorozat első darabjaként. A kötet második kiadását a Nemzeti Kulturális Alap támogatta. Az illusztrációkat Marton Magda készítette.

Az igényes szerkesztésű, gyönyörű kiállítású meséskönyv sokak kedvencévé válhat — már aki megkaphatja ezt a nem éppen olcsó ajándékot. A múlt századi, ízes népnyelv elevenedik meg a szövegekben, egyedi beszédfordulatokkal. Kriza János (1811. június 28., Nagyajta — 1875. március 26., Kolozsvár) berlini egyetemi évei alatt Herder és a Grimm-testvérek munkássága nyomán kezdett a népköltészetre figyelni; először népdalai ihlető forrásaként, a népi formához folyamodva, majd gyűjteni kezdte a népköltészeti alkotásokat. Gyulai Pál biztatására fogott hozzá a múlt század ötvenes éveiben, hogy sajtó alá rendezze, ám csak 1863-ban jelent meg a *Vadrózsák* kötete. Kriza a szövegek tájnyelvi jellegzetességeit megőrizte, ilyen értelemben ez az első modern szempontú népköltészeti kiadás. A székely balladakincs „felfedezése” mellett nagy érdeme a dalok, gúnyversek, mondókák, közmondások és népmesék gyűjtése.

A kötet meséinek többsége ma már általánosan ismert. A jellemző és tetszetős rajzok jól illenek a mesék hangulatához.

Udvarhelyi Híradó, 2000. január 4.

„Kinyalva minden fényes most az altáj” Más világok — egy új verskötetről

Farkas-Wellmann Endre: *Kulipendium*.
Kolozsvár, 2000

Kolozsváron, az Erdélyi Híradó Lap- és Könyvkiadónál Szócs Géza szerkesztésében jelent meg Farkas-Wellmann Endre *Kulipendium* című verskötete. A kiadást a Pro Professione Alapítvány támogatja.

A kötet két ciklust tartalmaz *Kulipendium* és *Carmen könyve* címmel, illetve a kötet címadó verse (*Kulipendium*) külön kiemelve kapott helyet, befejezéséppen. Az ifjú szerző — élete nagy élményeire utalva — néhol ajánlást vagy mottót is feltüntetett a verscímekek mellett; ezek sokoldalú érdeklődésének, volt és való világok iránti mély figyelmének szűkszavú, ám mégis sokatmondó bizonyítékai. Ugyanis megfér egymás mellett József Attila, Csáth Géza, Grigorij Raszputyin és Ganxta Zolee egy-egy gondolata, meg a szeráfokra és Platonra való utalás is. A kötetbe gyűjtött alkotások némelyike kízó létélmény lenyomata. A lírai alaphelyzet új doméniumokat hódított meg a poétika birodalmának, még ha ennek bizarrságától jószándékú olvasók levegő után is kapkodnak: „milyen poétikus a szar” (*zubbony II.*).

De ez talán csak okozat; okként őszintén kitért intimításokat találunk, pl. „az eszme szép csak szerelmem a hitvány” (*érvek nélkül*); „kinyalva minden fényes most az altáj” (*pianissimo, a vágyról*) — a széleskörű földrajzi ismeretek ily szójátékokban konkretizálódnak. A költői hevület és a mindenséget bírni akaró alkotói lendület világunk megváltoztatására, talán önhatalmú átalakítására tesz kísérletet: „mielőtt a kéj leve elönt / napok kérdése domesztikálom önt” (*ringyó-mix*).

Udvarhelyi Híradó, 2000. január 4.

A babatársaság minden tagjáról olvashatunk egy-egy történetet

Éltes Enikő: Tappancs mesék.
Sepsiszentgyörgy, 2000

Tappancs mesék címmel jelent meg Éltes Enikő mesesorozata a sepsiszentgyörgyi Bon Ami Könyvkiadónál. Rendhagyó mesés-könyv: a szerző Jártó-Kocsis Edit rongybabáira írta a szövegeket — a babatársaság mindegyikéről olvashatunk egy-egy történetet.

A gyerekek szívesebben választanak maguknak játszótársul egy mókás rongybohócot, mint egy királynői Barbie-babát — állapítja meg a szerző. Jártó-Kocsis Edit textilből készített játékaik és babái ihlették Éltes Enikőt, hogy a fura, de kedves figurákról meséket írjon. Tappancs, a babák bölcse már kezdettől meglepte Nagyfőnököt. Következő társuk Mazsola volt, aki a kis Loránd kedvence lett. Szép Ciriike a legkisebb, rá még vigyázniuk kell a többieknek, hanem újból előfordulhat, hogy elvesz... A társasághoz tartozik még Ufi, az úrlény, Tibi majom és Ferkó meg Pancsó, az elválaszthatatlan játszótársak; a hosszú csőrű Tüci, a csodamadár meg Bömbi, a táskababa is. Mindegyikükről színes képeket láthatunk a könyvben. A kis, köpcös Nagyfőnök próbálta őket irányítani. Ez talán azzal magyarázható, hogy a rongybabák közül ő készült el elsőnek, és szörnyen unatkozott az elején, amíg egyes-egyedül volt még. Mára már titkárnői is vannak, mint minden igazi főnöknek. Először Sárika, a terebélyes titkárnő került melléje beosztottnak, de Nagyfőnök új, fiatalabb és ügyesebb titkárnőt kért, így került oda Marcsa. Sárikának kalandos élete volt: egyszer már kidobta Nagyfőnök, és egy alkalommal napokra beszorult egy fiókba... Fura nevű babák a többi történet szereplői: Pufi, a meglepetésmadár és Huhu meg Hühü baglyok. Van egy régi ismerős is, a hétfejű Rettenetes. Neki legfontosabb feladata az volt, hogy mások szétszórt játékaikat összeszedje, takarítson utánuk. Egy szép napon azonban megelégelte ezt, és ráncba szedte az egész társaságot...

Udvarhelyi Híradó, 2000. január 11.

Udvarhelyi költő versei eszperantóul

Beke Sándor: Protestantaj magnolioj.

Elektitaj poemoj.

Debrecen, 1999

Protestantaj magnolioj (Tüntető magnóliák) a címe annak az eszperantó nyelvű kötetnek, amely Beke Sándor válogatott verseit tartalmazza.

A fordító, Papp Tibor a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen eszperantó nyelvet tanít, és csaknem húsz éve szerkeszti a *Debrecena Bulteno* című, kéthavonta megjelenő folyóiratot, amelyet 18 országban terjesztenek.

Fordító és szerző kapcsolatfelvétele a véletlennek köszönhető: Papp Tibor egy évvel ezelőtt erdélyi útján, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó farkaslaki standján vásárolt a szerző versköteteiből. Mivel megtetszettek neki, nem sokkal később Beke Sándor beleegyezését kérte, hogy az általa szerkesztett folyóiratban közölhessen a már lefordított versekből, és bemutatthassa a szerzőt is. A kötet kiadásának ötlete későbbről származik. Az anyagot Papp Tibor válogatta a *Madártemető* (1993), *Védtelen évek* (1995), *Téged kereslek* (1995), *Hajnaldik nélkül* (1997) és a *Tüntető magnóliák* (1997) című verskötetektől. Az Eldono de Debrecena Esperanto-Societo (Debrecen) kiadásában megjelent kötet 39 verset tartalmaz.

Az eszperantó nyelv megalkotója, Lazar Ludowik Zamenhof (1859–1917) lengyel orvos Doktoro Esperanto (Reménykedő) címmel jelentette meg nyelvtervezetét 1887-ben; a nemzetközi érintkezés megkönnyítésére kidolgozott több száz mesterséges nyelv közül ez vált a legelterjedtebbé, ugyanis szókincsét a nemzetközi, vagyis több nyelvben ismert szavak alkotják, és csak 16 nyelvtani szabályra épül. A szabályok alól nincs kivétel, ez nagyban megkönnyíti a nyelvtanulást (a mi tájainkon az eszperantó népszerűsége viszont régóta csökkenőben van).

A kötet megvásárolható az udvarhelyi könyvesüzletekben. Mivel a kiadónál megjelenő könyveket Dél-Amerikától Japánig terjesztik, szükség volt arra, hogy a magyar vonatkozású művelődési ismeretekkel nem rendelkező olvasóknak érthetővé tegyék bizonyos utalások, vonatkozások megértését: személy- és helynévanyag, történelmi események kapcsán. A magyarázó jegyzeteket a fordító állította össze.

Megjelenés előtt áll a szerzőnek egy újabb kötete, amely összes gyermekverseinek eszperantó fordításait fogja tartalmazni. Címe a következő lesz: *Glaciŝlor' en mia man'* (Kezemben jégvirág).

Udvarhelyi Híradó, 2000. január 11.

Diákoknak szánt gyűjtemény. Antológia a Nyugat költőelődeiről

A Nyugat költőelődei.
Kolozsvár, 2000

A Remekírók Diákkönyvtára sorozat számára az udvarhelyi Balázs Imre József szerkesztette *A Nyugat költőelődei* című versantológiát. A kolozsvári Polis Könyvkiadó a magyar és a világirodalom több szerzőjét, illetve irodalomtörténeti korszakát, irányzatát bemutatta diákoknak szánt gyűjteményeiben.

A 280 oldalas kötet anyagát Balázs Imre József, a Korunk szerkesztője válogatta; ő írta a bevezetőt és állította össze a jegyzeteket. A korszak stílus- és gondolkodási irányzatainak pluralizmusát mutatja be az antológia versanyaga. A múlt század végét és a századfordulót nem jellemezte egységes világmagyarázat: „sokféle, egymással összeegyeztethetetlen gondolkodási és politikai irányzat létezett egymás mellett” — állapítja meg a szerkesztő. A bevezetőben szó esik az irodalmi életben bekövetkezett jelentős változásokról is, mint a magát eltartó újságíróirodalmár típusának megjelenése, az alkotások háttérének városiassá válása, a versnyelv átalakulása stb. A korszak irodalmi terméséből válogatva legnagyobb terjedelemben Vajda Jánost, Kiss Józsefet, Reviczky Gyulát, Czóbel Minkát és Komjáthy Jenőt mutatja be az antológia, de természetesen szerepelnek benne az olyan, ma kevésbé ismert szerzők is, mint Endrődi Sándor, Ábrányi Emil, Rudnyánszky Gyula, Palágyi Lajos, Ignotus, Heltai Jenő stb. A sorrend — az életrajzi adatok is — a születési dátumok időrendjét követi.

Udvarhelyi Híradó, 2000. január 18.

Az olvasó azt hiheti: valami illetlen tréfát űznek vele

Márkus János: *Éjfél a repülőtéren.*
Sepsiszentgyörgy, 2000

A sepsiszentgyörgyi Médium Könyvkiadónál jelent meg a Barbarossának nevezett Márkus János *Éjfél a repülőtéren* című verskötete, válogatás a szerző 1974–1999 között írott költeményeiből. Az olvasó azt hiheti: valami illetlen tréfát űznek vele, mert például azt olvashatja a címlap hátoldalán, hogy „megjelent a Mikulás bácsi támogatásával”.

Kiállítását tekintve a versválogatás figyelemre méltó könyvnek ígérkezik, tetszetős betűtípussal szedve, nem szokványos papíron; Damokos Csaba illusztrációit pauzpapírra nyomták. Az oldalszámozás sem a megszokott, az ábécé betűit használták e célra. Ám zavarba hozhat, ugyanis jelzésértékűnek tartjuk, milyen betűrendről van szó. Mert kiderül, hogy nem a magyar ábécé — általunk megszokott — sorrendjét követték: hiányzik a dz, dzs, de van q és w. Ha valamelyik szöveg átnyúlik a következő oldalra, az már nem kap betűjelzést.

A jó ideje külföldön, Bécsben élő hangszer-restaurátor és régiségkereskedő Márkus Jánost rótszakállúnak, idegen nyelven Barbarossának nevezik ismerősei. Sokan nem is tudták róla, hogy költői tehetség is moco-rog benne. Verseit nem valamelyik bécsi vagy más külföldi kiadóra bízta, már ez is kedvező megítélésre számíthat a hazai olvasó részéről.

A versek ajánlását olvasva nyilvánvaló, hogy szerzőnk ismeri a honi viszonyokat és szerzőtársait. Ha csak a címeket vesszük figyelembe (tartalomjegyzéket hiába keresünk), betájolhatjuk a témákat és talán a stílust is. Formabontás, ha tetszik, de semmiképpen se szokványos, „költői” szövegek. Vélhetően Barbarossa nem áhítozik költői babérokra; egyszerűen mondani-valója van valakik számára, számunkra, és azt nem e-mailen (villámpostán) juttatja el hozzánk. Hogy nem a maga személye

fontos, hanem a szövegek, azt leírva is megtaláljuk. A költészet, a szó a lényeg: „gazdát cserélhet majd a lant”, írja, illetve: „majd másnál szól tovább a lant” (*Pista szonett* — t oldal). A középkori költők szerénységére emlékeztet a szerző attitűdje.

A formát tekintve a legtöbb szöveg szabad vers, viszont a szerző nem tagadja meg a hagyományokat sem; találunk — elvétve — hangsúlyos ritmust is rímmel, sőt szimultán verselést is, meg szonetteket. A megidézett színhelyek: Udvarhely, Várad, Kolozsvár, Sankt Pauli, Hamburg, Párizs, New York, meg a Soho. Világtutató, mondhatnánk irigykedve. Hogy ő volt itt is, meg ott is járt már. Ez nem hivalkodás szerzőnk esetében; ő otthon érzi magát nemcsak Európában, hanem a világ más részein is.

A szerző szókinccse nemzetközi elemeket ötvöz, rengeteg névvel, szójátékkal, népies szöveggel, tájszavakkal, mint azé, aki messzibbről ír, és nem köteleznek honi illemszabályok. „Földre szállt a vers is.” Hogy a dolgokról megvan a véleménye, azt egyetlen szöveggel példázhatjuk: a / történelem / az a szekér / ami mögött / mindenki / szorgosan / összegyűjti / a lószart / s aztán / a maga módján / trágyázza / vele / saját / kertecskéjét (*Lecke*). „Mert másképpen is lehet”, hangzik a Veress Gerzsonnak ajánlott vers címe.

Miről szólnak a versek? Mindenkinnek másról: szerelemről, örömről, az élet nagy kérdéseiről, vagy — ha úgy tetszik — román koldusról, Jézusról, macákról, hajnalokról, sörözésről, bugyilesésről... És hogy mi a javaslata Barbarossának az élet értelmének kutatásával kapcsolatosan, arra nem kinyilatkoztatásokat kell keresnünk. De megszívleendő ajánlásaival egyetértünk: szabjunk magunknak örömből kalitkát (2., i oldal). Azért magunkon és másokon kívül senkiben se reménykedjünk, mert „Ha van Isten / akkor az külföldön lakik” (v oldal). Eltűnődve a sorok felett, megbizonyosodhatunk, hogy a szerző nem alakoskodó, szerepjátszó játékot űz velünk. Ha néha játék is, a neve élet: „valójában/ csak addig nehéz / amíg tudomásul vesszük / hogy ez a játék / velünk / de nélkülünk is / működik” (*Megint eszembe jut* — gy oldal).

Udvarhelyi Híradó, 2000. február 1.

Könyvajánló kisebbeknek: Bocsoda

Karsai Gizella: Bocsoda.
Debrecen, 2000

Gyönyörűen illusztrált gyerekkönyvet adott ki a debreceni Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. A *Bocsoda* című kötetet Karsai Gizella írta; ám nem derül ki, hogy a hangulatos színes rajzokat ki készítette. A könyv szerkesztője jó érzékkel „gazdálkodott” a szöveggel és az illusztrációs anyaggal: egy-egy oldalnyi szöveg mellé egész oldalas rajz került, a kisebb olvasók örömére.

A nagy formátumú könyv erénye a tervezés és a képszerkesztés. Furcsa módon azonban nem tüntették fel sehol sem, ki rajzolta a képeket. Derűt, vidámságot, játékoságot sugallnak ezek a képek, jól illenek a tréfás állatversek mellé. Az olvasónak esetleg az tűnik fel, hogy a központosítás nem következetes, egy-egy versben se vessző, se mondatot lezáró pont nincsen.

A témák szerint a legkisebb, még olvasni nem tudó korosztálynak ajánlható ez a könyv. Mackókról, halak altatójáról, Pom-pom pókról, lógó orrú elefántról olvashatunk. De a szereplők között van Csiga Zsiga, a komor komondor, a pösze nyuszi, a széles szájú béka, meg pillangó, hattyú és denevér is. Ám csupán a hátsó borító feliratáról derül ki, hogy a könyv versei dalszövegek (a hanganyag pedig CD-n és kazettán is megjelent, a kiadónál megrendelhető). Talán ezzel magyarázható a pontok, vesszők hiánya, az ismétlések sokasága — még ha nem is fogadjuk el, hiszen néhol zavaró. A kiadvány minősítését így határozhatjuk meg olvasói szemmel: szép könyv, szépséghibával.

Udvarhelyi Híradó, 2000. február 3.

A kultúra megújulásáról. Új sorozat indul Kriza Könyvek címen

Változó társadalom.
Kolozsvár, 2000

A Kriza János Néprajzi Társaság új sorozatot indított Kriza Könyvek címen. Nemrég jelent meg a sorozat első darabja, Borbély Éva és Czégényi Dóra szerkesztésében. A *Változó társadalom* című tanulmánygyűjtemény fiatal néprajzkutatók munkáiból készült válogatás.

A kötet anyagát — tizenhét tanulmányt — a Fialat Néprajzkutatók III. Konferenciáján (1998. december 4–6. között) elhangzott előadásokból válogatták. A változatos témák az ifjú kutatók élénk érdeklődését bizonyítják; legtöbb tanulmány a szokás- és hiedelemvilággal, az életmódkutatás tárgykörével kapcsolatos. Mivel külföldi szakemberek is részt vettek a szakmai találkozón, így nemcsak Erdély és Dobrudzsa, hanem Magyarország és Kárpátalja, Muravidék településeinek hagyományos és a mai társadalomról kialakított képét is megismerhetjük. A szerkesztők a kultúra állandó megújulásának tükrözését tartják a kötetben foglalt tanulmányok legfőbb erényének.

Udvarbelyi Híradó, 2000. február 17.

Újramesélt ízes nyelvű, gördülékeny történetek

Dr. Sándor Mihályné Nagy Gabriella:

Gabi néni meséskönyve.

Csíkszereda, 2000

Ha nem is mondhatni, hogy megsokasodtak, de mindenképpen gyarapodnak a gyermekkönyvek polcainkon. A csíkszeredai Státus Kiadónál Nagy Balázs szerkesztésében egy olyan meséskönyv jelent meg, ami vidékünkkel kapcsolatos: az újszékelyi születésű Nagy Gabriella tanítónő által elmondott mesék válogatása.

Dr. Sándor Mihályné Nagy Gabriella 1913-ban született, 1927–31 között Székelyudvarhelyen a Református Tanítóképzőben tanult. Végzősként Kiskapuson kezdett tanítani, majd Székelymuzsnára került. 1935-től az udvarhelyi tanítóképző gyakorló iskolájában románt tanított, ekkor kezdte a mesemondó matiné szervezését. Később Nagyzeréden, Nagyszalontán, Réven és a magyarországi Pályon meg Berettyóújfaluban (1948–70) volt tanító. Az előszóból azt is megtudhatjuk, hogy néprajzi és nyelvészeti gyűjtőmunkát is folytatott, tanulmányait több helyen közölte. Jelenleg Szentendrén él, de kapcsolata a szülőfölddel és a mesével soha nem szakadt meg.

A *Gabi néni meséskönyve* válogatás tizenhat szöveget tartalmaz, a könyvet elemi iskolások rajzaival illusztrálták. Feltehetjük a kérdést: miért olyan fontos, hogy ezek a mesék megjelentek? Mert nemcsak a „szerző” — ha egyáltalán nevezhetjük így azt, aki újrameséli —, hanem a kiadó és az anyagi támogató (az Egyesült Államokban élő Felicitas D. Goodman egyetemi tanár, aki Nagyváradon végezte a tanítóképzőt) is fontosnak, hasznosnak tartotta a kiadást. Hivatkozhatnánk arra: időutazás is, ugyanis még gyermekkorban hallott történetekről van szó, de később megismert mesék is helyet kaptak a válogatásban.

Ízes nyelvű, gördülékeny történetek; érezni rajtuk, hogy sokszor elhangzottak már. Igaz, a könyv szerényebb kiállítású, mint amilyent el tudnánk képzelni; a képek nem színesek, táblája nem vastag kartonból készült, de olvasmányos, így ajánlani lehet felolvasásra kisebbeknek és azoknak is, akik már önállóan barangolnak a betűk országában.

Udvarhelyi Híradó, 2000. február 24.

Magyarok, románok és cigányok együttélése Zabolán

Modele de conviețuire în Ardeal — Zăbala.
Kolozsvár, 2000

A Kriza Könyvek sorozat második darabjaként román nyelvű tanulmánykötetet adott ki a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság. A kiadványt (*Modele de conviețuire în Ardeal — Zăbala*), amely a Kovászna megyei Zabola interetnikus kapcsolatairól, magyarok, románok és cigányok együttéléséről szól, Pozsony Ferenc és Anghel Remus Gabriel szerkesztették.

A tanulmányok szerzői a kolozsvári Babeș–Bolyai Tudományegyetem, a bukaresti egyetemi központ, valamint a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem hallgatói és tanárai, akik 1996–98-ban végeztek terepmunkát Zabolán. Eredményeikről Kolozsváron, Segesváron és Debrecenben tartottak előadásokat. A többnemzetiségű település lakóinak együttélési modelljeit vizsgálva számos olyan megállapítást fogalmaztak meg, amely érvényes Erdély vegyes lakosságú településeire. Az identitástudat, a gazdasági helyzetből fakadó szerepvállalás, a vegyes házasságok és a nyelvi kapcsolatok kérdése terén főként az utóbbi évtizedben észlelhető nagyobb változás.

Figyelemre méltó az a törekvés, ahogyan a Kriza János Néprajzi Társaság népszerűsíti, ismertté teszi a fiatal kutatók munkásságát. Eddigi tíz kiadványuk főként a jelenkor problémáinak szentelt nagyobb teret, természetesen nem mellőzték a múltra vonatkozó kutatások közlését sem. Az pedig természetesennek tűnik, hogy egy ilyen kérdéskört vizsgálva nem csak magyar nyelven kell közzétenni a tanulmányokat. Gesztusértékű a román nyelvű kötet megjelentetése; a szerkesztők szerint az Erdélyről kialakított valós kép két ellentétes, túlzó vélekedést igazíthat ki. Köztudott, hogy a román hírközlés az erdélyi, főként a székelyföldi románok helyzetét dramatizálta, úgy mutatta be (és ez még mindig nem mondható a múlténak), mint

akiket elűznek, elnyomnak stb., egyszóval végveszélyben vannak. Gyakran emlegették, hogy a magyarok legfőbb törekvése elszakítani ezt az országrészt a román nemzetállamtól. Főként a magyarországi magyarok körében él az a felfogás, miszerint az itteni magyarok a tiszta anyanyelv megőrzői. Ízes szólásaiknak, történeteiknek tulajdoníthatóan alakult ki a székely vicc műfaja. Sokan úgy vélik, e történetek derűs, patriarchális világa ma is fellelhető olyan formában, amint e mitizált kép bennük él.

A kötet végén külön fejezetben levő bőséges képanyag mutatja be Zabola középületeit, a falusiak életterét, mindennapjait, illetve azokat a tárgyi emlékeket, amelyek a történelmi emlékezet továbbélését szolgálják.

Udvarhelyi Híradó, 2000. március 9.

Az ötvenedik kötet: Erdélyi magyar szólások gyűjteménye

Vöő Gabriella: Szaván fogjuk.
Erdélyi magyar szólások.
Székelyudvarhely, 1999

Az udvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 50. köteteként olyan szólásgyűjtemény jelent meg *Szaván fogjuk* címmel, amely eddig a legterjedelmesebb Erdély területéről. Vöő Gabriella a Kolozsvári Folklor-Archívum anyagát rendszerezte, kiegészítve néhány jelentősebb gyűjtemény szólásaival.

A Kolozsváron őrzött anyag jórészt társadalmi gyűjtésből származik; a közmondásokat *Igaz ember igazat szól* címmel a Kriterion Könyvkiadó adta ki 1989-ben. A nyelvészeti és néprajzi szempontból egyaránt nagy érdeklődésre számot tartó szólásanyag első alkalommal jelenik meg önálló kötetben; eddig más népköltészeti alkotásokkal együtt közöltek szólásokat számos gyűjteményben. Vöő Gabriella a sajátosan erdélyi szólások képességét, kifejezőerejét, költőiségét és humorát emeli ki a bevezető tanulmányban, és megállapítja: nyelvi élményt jelentenek. „A magyar nyelv színességét, érzékletes kifejezőmódját nemcsak mi, magyarok állítjuk, hanem olyan idegen ajkúak is, akiknek a nyelvismerete kívülről adódó, s többnyelvűségük módot ad az összehasonlításra” — fogalmaz. A beszédmód és gondolkodás-mód között szoros összefüggés van, és „az úgynevezett csavaros észjárásnak és nyelvi kifejezőmódnak ugyanazok a lelki és szellemi sajátosságok a pillérei”.

Az általánosan ismertek mellett is nagy a változatok száma, és szinte felmérhetetlen a helyi szólásoké, amelyeket gyakori esetben csak egy-egy kisebb közösség ismer és használ. Kívülálló számára hiányosnak vagy éppen érthetetlennek tűnnek. Vöő Gabriella kiemeli, hogy a szókapcsolatok szorosan kötődnek a közösségek hagyományos kultúrájához: a közmondásokkal szemben a szólások a nyelv, a nemzeti kultúra ismeretét feltéte-

lezik, és ez a más nyelvre való lefordításukkor egyértelműen kitűnik.

A szólások rendszerezése kulcsszavak kiemelésével történt, szófajokra való tekintet nélkül. Az eligazodást, keresést a szómutató könnyíti meg. A közel négyszáz oldalas könyv fontosságát a hátsó borítón a következőképpen fogalmazta meg Vöő Gabriella: Az olvasó minden bizonnal tanulságos és érdekes dokumentumnak fogja ítélni nyelvünk és kultúránk egyik igen fontos stíluseszközének monografikus feldolgozását.

Udvarhelyi Híradó, 2000. március 21.

Mennyire lehet azonosítani egy sorsot az egész magyar népével?

Gellért Sándor: *A magyar Kalevala énekei.*
Nagyvárad, 2000

A magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyagi támogatásával jelent meg Gellért Sándor *A magyar Kalevala énekei* című verskötete. Kiadta a nagyváradai Literátor Könyvkiadó, szerkesztette Fábán Imre.

Gellért Sándor talán (még) nem annyira közismert, hogy elővagy utószóban ne lett volna jó feltüntetni bár az életrajzi adatait. Az olvasásra csábító kötet cím a szerzőtől származik; a versek saját sorsáról szólnak, és a közös műfaj (sorsének) okán rokoníthatóak a finnek naiv eposzával — bár a költő is elismeri, hogy vitatható, mennyire lehet azonosítani egy sorsot az egész magyar népével... A tények nem változnak, szerinte a probléma a következő: „a világnak, az olvasónak van-e ereje, bátorsága és becsülete ezekkel a tényekkel szembenézni, s e tények transzcendens vetületeit, a szimbólumokat elfogadni. Vagy veszi a piros ceruzát, s keresztülhúzza őket azzal, hogy mindezek nem léteznek”.

A költő Debrecenben született 1916. december 11-én. Dabolcon kezdte iskoláit, a szatmári Református Gimnáziumban végzett. Debrecenben megkezdett egyetemi tanulmányait a háború miatt félbeszakította; a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar szakos tanári képesítést 1951-ben — olvashatjuk a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban. Édesanyja Bözödújfaluból származott; szerzőnk Gellért Gyula családjában nevelkedett. A szatmári polgári iskolában tanított 1945-től, 1948–1977 között pedig Mikolán. 1987. november 14-én hunyt el Szatmáron. A szűkszavú lexikonadatok persze csak említést tesznek költői indulásáról, a második világháborúban való részvételéről — a versekben azonban „visszatér” a doni katasztrófa, fény derül személyes kapcsolataira, érdeklődésére.

Versek mellett prózát, esszét, útijegyzetet írt, finnből és románból fordított, nyelvészkedett, és összeállította Mikola történetét. Ám a terjedelmes életműből nem minden jelenhetett meg; a negyvenes évek végétől a költő elszigetelődött. Azt ugyan lehetne vizsgálni, milyen hatással volt rá mindez, de úgy tűnik, az alkotói lendületet mégsem törte meg.

A népköltészeti ihletés meghatározza írásai hangulatát, stílusát. Aki hallotta Gellért Sándort saját verseit szavalni, annak ismerős a „széles” epikájú, énekmondó stílus. A tények mellett — a hajdani igricek stílusában — saját véleményét is megfogalmazva legtöbbször széles tablót festett az eseményekről. Laczfi nádor, Budai Antal népe, Suomi lányai tűnnek elő, Don-kanyari puskaropogás, máskor kuruc tábortüzek hangulatát idézi. A kurucos, néhol balladás hang népies epikáját még azok közül is keveseknél tapasztalhatjuk, akik közvetlenül a népi alkotásokból ihletődtek.

Sorsokról, életekről, egészen pontosan élethelyzetekről szólnak e versek. Különös ez a sodró lendületű hang, amelynek ereje akkor is „viszi” a verset, amikor úgy érezzük: a téma köznapi, nem a történelem mélypontjainak leszünk tanúivá. A gyöngéd líraisággal frissített epika héroszi magaslatokra emeli még a kocsmában kesergőket is.

Életkép, falurajz és mitológiába hajló, máskor valóságos történetek sorakoznak a kötetben, a költő életének fontosabb színhelyeit (Dabolc, Debrecen, Mikola) idézve.

Udvarhelyi Híradó, 2000. március 23.

Képzletbeli társaként élmény lehet. Murokország bejárása

Barabás László: Kapun belül, kapun kívül.
Népismereti írások. Marosvásárhely, 2000

Barabás László a *Forog az esztendő kereke* című könyvében a Sóvidék kalendarisztikus szokásait dolgozta fel; frissen megjelent kötete, a *Kapun belül, kapun kívül* című, amelyet a marosvásárhelyi Impress Kiadó gondozott, ugyancsak e vidékkel kapcsolatos.

Alcíme szerint a könyv népismereti írásokat tartalmaz, amelyek 1984–97 között a sajtóban jelentek meg. Többségében a Sóvidékkel kapcsolatos témákkal foglalkozik (Szováta, Parajd, Sóvárád, a két Sófalva), illetve Siklód, a Nyárád mente adta a témát.

Az érdeklődés sokoldalúságát példázzák a néprajzos tollára vett témák. Szó esik egy siklói hegedűkészítő jávorfa „muzsikájáról”, a falu reformátusainak eklézsiakövetéséről, az új templom építéséről, a szováta székely kapukról, a korondi taplókészítésről, a pálpataki lakodalomról és az utolsó sóváradi szuszékkészítőről meg a varsági tanyavilágról — hogy csak a szűkebb környéket említsük. De Murokország meg a karácsonyfalvi magyarok és cigányok együttélési gondjai ugyanúgy vonzották a szerzőt.

Bár Barabás László úgy fogalmaz az előszóban, hogy a kötet írásai „magukon viselik a sajtóbeli közlés műfaji és egyéb kötöttségeit, lehetőségeit”, illetve a dokumentumhűség érdekében és erkölcsi megfontolásból nem változtatott rajtuk a kiadvány összeállításakor, ki kell emelni a stílust és a források felhasználási módját. Annak ellenére, hogy sajtóbeli megjelenésre szánta az írásokat, Barabás Lászlónak sikerült megőriznie az olvasmányosság és szakszerűség helyes arányát. Nem túlzok, ha leírom: ilyen éles szemű, a témához nem felsőbbrendűséggel közeledő riporter képzletbeli társaként élmény a Sóvidék vagy Murokország bejárása. A riporter barangolásaiban hűséges társa volt Bálint Zsigmond fényképész, aki a könyvben felhasznált fotókat készítette.

Udvarhelyi Híradó, 2000. április 4.

Székelyek ünneplőben. Színek és formák a népviseletünkben

Gazda Klára — id. Haáz Sándor: Székelyek ünneplőben.
Színek és formák a székelyföldi népviseletben.
Budapest, 2000

Szombaton délben a Művelődési Házban mutatták be Gazda Klára és id. Haáz Sándor *Székelyek ünneplőben (Színek és formák a székelyföldi népviseletben)* című közös munkáját, amely a budapesti Planétás Kiadó Jelenlévő múlt sorozatában jelent meg, és a Pallas-Akadémia könyvesüzletében kapható.

A könyv a mai Hargita, Maros és Kovászna megyéket öleli fel területileg, Magyarózdtól Csíkszentdomokosig, Kovásznától Gyergyóditróig. A bevezető szerint „a könyv vizuális anyaga a XIX. század végi — XX. század eleji hagyományos viselet utolsó hiteles tanúit, rekonstrukcióit és a helyenként napjainkig folyamatosan megőrzött, helyenként pedig (re)konstruált székely ruha jellegzetes típusait tárja szemünk elé”. A 230 oldalas kiadvány a sok szövegekőzi rajzon kívül száznál több színes ábrát tartalmaz — idős Haáz Sándor színezett rajzait. Ezek készítésénél felhasználta Haáz Ferenc Rezső ezzel kapcsolatos anyagát.

A *Székelyföld és lakói* című rövid bevezetésben a század eleji és az utolsó népszámlálás nemzetiségek szerinti adatait is megtaláljuk, majd a múlt századi öltözködéskultúra jellemzése következik, kiegészítve csíkszentdomokosi hozománylevelek alapján a női ruhatár vizsgálatával (1867–1991 között), és Felsőrákos női öltözködésének 1930 utáni alakulásával, táblázatba foglalva. A XIX. század második felétől a ruházatkodásbeli önellátással felhagytak — állapítják meg —, az árutermelésből származó pénzzel boltban vásároltak ruhát. Ám ez nem az egész Székelyföldre érvényes kijelentés, ugyanis pl. a Habsburgok elleni tüntetés jele volt azonban a rangosabbaknál a régi magyaros, zsinóros mente, nadrág viselete. Az első világháború után aztán már gyorsan váltak kizárólagosabbá a polgáris ruhadarabok.

A ruházkodásbeli polgárosodás fordított jelensége is megfigyelhető volt: bár a gyári termék olcsóbb volt, a házi készítésű tartósabb, ezért értékesebbnek számított. Századunk harmincas éveiben az egyházak kezdeményezésére tömegmozgalommá nőtte ki magát (bálokban, búcsúknban, más közösségi alkalmakkor székely ruhát viseltek). Ez is bizonyíték arra a megállapításra, hogy különleges helyzeténél fogva a székely ruha „nagyrészt egyedül sűrítette magába a közösséghez való tartozást kifejező funkciót”.

Tovább a székelyföldi viselet összetevőiként a fejviseletet (női hajviselet, fejrevalók: főkötők, a fátyol), illetve a férfiak haj-, bajusz-, szakállviseletének és fejrevalóiknak (kalaptípusok, hozzá tartozó bokréta stb.) bemutatása következik, az alsóruhák, az ingek szabás- és hímzésmintái, a pendely, száras bugyi, a férfigatya, a közös felsőruhák: suba, bundafélék, ujjasok, lájbik, a szűr és köpönyeg, zekecsuklya, más férfi- (ujjas, harisnya), illetve női ruhák (fersing, rokolya, előruha, blúzok) szabásának és díszítésének alapos jellemzésével. Nem hiányzik a lábbelik, a bocskor, különböző típusú csizmák és az öltözetkiegészítők: nyakravaló, öv, tüsző, nadrágszj tárgyalása sem. Ezek közül néhánynak ma már a megnevezése sem ismert...

Alapos dokumentálódás, bőséges képanyag felhasználásával készült e könyv. Összegző munka, amely nem csak a néprajz iránt érdeklődők figyelmére tart számot.

Udvarbelyi Híradó, 2000. április 4.

Mongol eredetmondák és mítoszok magyar fordításban

Miért jön a nyárra tél?
Budapest, 2000

A budapesti Terebbes Kiadó mongol eredetmondák és mítoszok gyűjteményét jelentette meg magyar fordításban. A *Miért jön a nyárra tél?* című kötet anyagának alapját egy Mongóliában kiadott mítosz- és mondagyűjtemény képezte, amely az eleven szájhagyomány, illetve az utazók által közzétett mítoszkincre épül. Ezt más gyűjtések anyagával egészítették ki.

A bevezetőben a következőt olvashatjuk: a magyar olvasó olyan kötetet tart a kezében, melyben átfogó képet kaphat a mongol gondolkodásmódról, s felfedezhet a mongol mítoszok világában számos, jól ismert magyar népmesei motívumot is, így például Fehérlófia több mesében is előfordul.

A legendák, mondák a környező világ jelenségeire, a kételemekre szolgáló magyarázatok. A mongolok esetében az alapmotívumok a belső-ázsiai vadászok, nomádok örökségében gyökereznek, de ez ősi rétegtől szinte elválaszthatatlanul beépült az idegen mesekincs is: kínai, meg buddhista indiai-tibeti elemek. Utóbbi a buddhizmus elterjedésével vált ismertté a mongolok számára, a két réteg kölcsönösen hatott egymásra. A nomádok pusztáitól idegen élőlények szereplése (elefánt, majom, krokodil) segít elkülöníteni az idegen eredetű szövegeket.

A mongol mítoszok, mondák lejegyzése a XVIII. században kezdődött el, elsősorban az utazók érdeklődésének köszönhetően. A múlt században több olyant is közöltek fordításban, amelyeknek változatai azóta sem bukkantak fel. Századunkban főként orosz kutatók jeleskedtek a gyűjtésben, az utóbbi évtizedekben pedig számos ilyen témájú kiadvány jelent meg.

Az eredetmagyarázó történetek első része a világ keletkezésével kapcsolatos: a föld, az ember, a folyók és hegyek létrejötte, a tűz megismerése; az asztrális mítoszok a Nap, Hold, az

égbolt, a csillagok eredetét tartalmazzák. Gazdag anyagot találunk a könyvben az állatokkal és növényekkel kapcsolatosan (ló, medve, szamár, farkas, kutya, róka, tigris, sas, bagoly stb.). A következő fejezet a különböző nemzetségek, más népek, egy másik pedig a sámánok, démonok eredetével foglalkozik, az utolsó pedig (*Hagyományos műveltség*) a nyelv, az írás létrejöttével, illetve a dohány, liszt, az ehel (kezdő) dallam stb. használatával.

Udvarhelyi Híradó, 2000. április 18.

Dr. Molnos Angéla magyarító könyvecskéje

Dr. Molnos Angéla: Magyarító könyvecske.
Debrecen, 2000

Dr. Molnos Angéla lélekgyógyász, szakíró és -fordító jelenleg Debrecenben él, sokoldalú tevékenységének egyik legfontosabbika a lélektani szaknyelv magyarítása és korszerűsítése.

1994-ben hozta létre A Lélektani Szaknyelv Megújításáért nevű közhasznú alapítványt. A *Magyarító könyvecske* című szójegyzékének már második, bővített kiadása is megjelent, nemrég pedig *Szent és sérthetetlen* címmel adták ki a tiszta magyar nyelv használatáról tartott előadásainak szövegét.

Dr. Molnos Angéla 1923-ban született Budapesten erdélyi szülők gyermekeként. Lélektani és nyelvészeti tanulmányokat végzett olasz és nyugatnémet egyetemeken, bölcsészettől doktorált. Dél-Amerikában (Buenos Aires és Montevideo) tanított, 1963–73 között Kelet-Afrikában végzett társadalom-lélektani kutatásokat. 1996-ig Londonban élt, lélekelemző kezeléssel és szakírással foglalkozott. Debrecenbe költözve a Kossuth Lajos Tudományegyetemen oktatóként vett részt az angol—magyar szakfordítói képzésben.

Nyolc angol és egy német nyelvű szakkönyve jelent meg; számos cikket közölt angol, amerikai, német, spanyol és francia szaklapokban. Költőként is bemutatkozott: *Csodavárás* című kétnyelvű (magyar és angol) verskötete 1992-ben jelent meg.

A *Magyarító könyvecske* összeállításával éppen az volt a célja, hogy megoldási lehetőségeket kínáljon az idegen kifejezések elkerülésére. A kiadvány „mindenki asztalára kívánkozik, akit bánt nyelvünk romlása és aki már elhatározta, hogy a magyar nyelv védelmét saját magával kezdi, ezentúl saját nyelvhasználatát fokozottabban figyeli” — olvashatjuk az ajánló szövegben.

A magyar nyelv állapotát három alaphelyzetben: a nagyvilágban, a Kárpát-medencében és a trianoni határokon belül

vizsgálja. Egyik felismerés: az anyaországban a magyar nyelv elnevezés nem egy, hanem három különböző nyelvnek felel meg. Egyik a latin—magyar, a másik a zagyvanyelv (pidgin Hungarian), harmadik a tiszta magyar nyelv.

A gyakorlati rész a tennivalókat tartalmazza. Meg kell szabadulni a nyelvi babonáktól és tévhitektől, mint amilyenek a következők: felzárkózunk Európához; nincsen magyar megfelelő, vagy az túl hosszú; az angol a tudomány nyelve; a magyar a költészet, és nem a tudomány nyelve; a nyelv csak eszköz...

Udvarhelyi Híradó, 2000. május 2.

Az ezüsthajú tündérlány

Az ezüsthajú tündérlány. Mesék.
Székelyudvarhely, 2000

A fenti címmel jelent meg Szenté B. Levente mesegyűjtése az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál. A kötetet a keresztúri Molnár István Múzeumban mutatták be nemrég. A gyűjtő kb. ötven mese közül válogatta a megjelent kötet anyagát. Eredetileg az anyagot úgy állította össze, hogy mese és monda is legyen, azután Bán Péter műfordító tanácsára különválasztotta. A könyv tizenöt mesét tartalmaz három adatközlőtől.

Eddig tíz adatközlő szövegeit vetette papírra, ezek keresztúriak, illetve környékbeliek: kiskedei, kissolymosi, küsmödi, siklódi származásúak, ám van köztük olyan is, aki Gyulakután, Ivóban, Varságon született. A műfajt tekintve az állat- és tréfás mesék vannak többségben, a tündér- vagy varázsmesék száma alig több húsznál.

A nagyszülei faluja, Bözödújfalú külön világot jelentett számára ilyen szempontból, ez volt a legfőbb indíték, hogy mesegyűjtésbe kezdett. Ismerősei közül a műfordító Bán Péter és a néprajzos Ráduly János biztatása, tanácsa sokat jelentett számára. Bevállása szerint még sok mindent kellene ismernie ahhoz, hogy alapos munkát végezzen. A kezdeti tanácstalanság nem riasztotta vissza. A szövegek jó részét nem volt lehetősége szalagra venni, hanem többször elmeséltette, úgy írta le.

Feltérképezte azt is, honnan hallották adatközlői a meséket. Általában ismert típusok, nagyon kevés, ami nem az (Ráduly János két ilyenre bukkant a szövegek között). Ennek oka az, hogy újrameséltek — a fiatalabb adatközlők mástól, általában családtagoktól hallották, tanulták.

Monda és legenda is lenne egy kisebb kötetre való. Eddig az Iskolai Híradó című keresztúri diáklapban (Orbán Balázs Általános Iskola) közölt, ezért a kötet megjelenése egyértelmű ösztönzést jelent. — Mindenképpen folytatom a munkát — hangsúlyozta a mesegyűjtő.

Udvarhelyi Híradó, 2000. május 2.

Páll Lajos: Három csűrben. A korondi festő és költő gyermekversei

Páll Lajos: Három csűrben.
Csíkszereda, 2000

A korondi festő és költő, Páll Lajos gyermekverseit *Három csűrben* címmel adta ki a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Az illusztrációkat a szerző készítette, akinek előző kötetei is saját munkáival illusztrálva jelentek meg.

A több mint száz oldalas kiadvány közel nyolcvan, többségében rövid verset tartalmaz. A három ciklusba rendezett alkotások legtöbbször Koronddal és környékével, illetve a falusi élettel kapcsolatban. Alig találni köztük olyant, amely távoli vidékekről szólna (pl. *Anakonda*). Az olvasó otthonosan érezheti magát a fazekasságáról híres Korondon. Már a verscímek is jelzik ezt: *Atyha fölött, Gáspár király Korondon*. Szó esik a korondi nagyharangról, az Atyha fölötti ködről, Tószegről, Sóútról, a Huszár utcáról is. Itt a világ közepe — állítja Páll Lajos. Ha nem is így van egészen, de a vidék egyik központja mindenképpen Korond. A költő azonban nem a vásárosok világát idézi meg, hanem azt az időt, amikor még nem egyetlen kirakóvásár volt a falu főutcája. A megkopott bölcső, rokka, borvizes számár, tehenek, bárányok, rucák az árokban, az esztena a csendes mindennapok tartozékai, mindez talán már csupán napfényes emlékeinkben él változatlanul. Vagy elszállt a katibogárral együtt.

Élethelyzetek, apró jellemrajzok, tréfás, néhol gúnyos történetek követik egymást. Elsősorban hangulatiságukkal ragadnak meg ezek a versek, még akkor is, ha ritmus és rím nem mindig következetes, szabályszerű ugyanabban a szövegben. A tárgyi hitelességet az is alátámasztja, hogy maga a fűtőrésztől költő is jelen van a versekben, az ő szemével látunk mindent.

Udvarhelyi Híradó, 2000. május 18.

Kovács András újabb könyve a lerombolt falu eltűnt vallásáról

Kovács András:
Az erdélyi szombatosság nyomában.
Csíkszereda, 2000

A bözödújfalusi születésű Kovács András újabb könyve a múlt vallatása egy eltűnt vallás okán. *Az erdélyi szombatosság nyomában* című kötet a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadónál jelent meg Imreh István ajánlásával.

Bözödújfalú esete Európa-szerte ismert. A falu egy részét víz borítja, az egykori településen néhány család maradt. Lebontott házak alapjai, begyomosodott virágoskertek hirdetik a már letűnt rendszer erőszakpolitikájának „eredményességét”. A főút a tóba torkollik, további része fölött halak suhannak... A szerző több könyvében foglalkozott az ún. zsidózókkal, akiknek kis csoportja Bözödújfaluban maradt meg századunk elejéig: *Vallomás a székely szombatosok perében*, 1981; *Útfélen fejjá*, 1995; *Mondjatok káddist egy székely faluért*, 1997.

A szerző maga is szombatos családból származik. A történelmet és a közelmúltat megidéző, vallató Kovács Andrásról így ír Imreh István: „igazságra törekedő, őszinte, becsületes koronatanúként jelentkezett az erdélyi szombatos perújításban”. Alapos és aprólékos munkával gyűjtötte össze azt az anyagot, amelynek felhasználásával e vallás elterjedését és visszaszorítását bemutatja. A szenterzsébeti Eőssi András, Borsos Tamás (Bethlen Gábor portai követe), az iskolateremtő Péchi Simon kancellár, Szalárdi János Siralmas krónikája, később Bözödi György és Móricz Zsigmond írásai, illetve periratok, rendelkezések, levelek, újságcikkek meg szemtanúk vallomása sorakozik egymás mellett. A szájhagyomány és a legendák meglepő vonatkozásokat őriztek meg: a múlt század első negyedében Lovász Mihály, Csukor Ferenc még egy társukkal Szittyaországba indult őseink lakhelyét megkeresni. Ezt még az Acta Parochiae Bözödújfalvi-

ensisben is megörökítették — valójában törökországi rokonaik felkutatására indult a három férfi, akik Julianusokként éltek a falu emlékezetében.

Politika és új vallások érdekei keveredtek a hittel; „ágas-bogas a história, amibe kezdtünk” — jegyzi meg a szerző. Ez „a sem keresztény, sem zsidó valláseszmei rendszer keltett ugyan fel-tűnést bőven nyugat-európai protestáns központokban, de mozgalommá sehol másutt nem szerveződött, csak Erdélyben”.

Az 1638-as dési per volt a legnagyobb visszhangot kiváltó esemény, amelynek során sokakat fej- és jószágvesztésre ítélték, ám áttérésük legtöbbször megmentette. Valójában I. Rákóczi György fejedelem belső ellenzékének, és egyben az unitáriusok rebellis szárnyának megfélemlítése, a református egyház befolyásának növelése és vagyonszerzés volt a cél (Péchi bir-tokának egyes részeit a fejedelem saját feleségének adomá-nyozta).

Századunk első felében végképp megszakadt a történetiség amúgy is elvékonyult szála; Ráduly István plébános kb. hetven személyt menekített ki a marosvásárhelyi gettóból — bözödújfa-lusiakat és bözödieket, keresztúriakat, ám az erdélyi szomba-tosság a múlté lett. Később még a helyszínt is megpróbálták eltörölni. „...Ami nem sikerült Rákóczinak Désen, az betelje-sedett a velük szemben intoleráns hatalmak politikájának s az idő enyészetének műveként, aminek csak záró mozzanata volt egy barbár falupusztítás.” Kovács András mindehhez még hozzáteszi: akik ma a feledést szorgalmazzák — emléküket te-metik.

A múltba merülés jelenközpontú — állapítja meg Imreh Ist-ván történész az ajánlásban. A könyvről ezt írja: „igen jó, szük-séges szellemi táplálékot nyújt az életével szembenező, a népe életútjára figyelmező, a jövőbe bizakodni akaró embernek”, és gonddal szerkesztett, szépen fogalmazott, izgalmas, sodró erejű írás.

Udvarhelyi Híradó, 2000. május 23.

Birtalan Imre emlékezései. **Miért volt szerencsés a székelyvéckei Palkó?**

Birtalan Imre: Szerencsés Palkó.
Bolyongás az emlékezés ösvényein.
Székelyudvarhely, 2000

A székelyvéckei származású Birtalan Imre emlékezései *Szerencsés Palkó* címmel jelentek meg az udvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál. Az emlékezés által meg nem szépített, mégis hangulatos történeteket a regényes forma teszi élvezetes olvasmánnyá.

A szerző ahhoz a nemzedékhez tartozik, amely a háborút gyerekként élte meg, de vannak emlékei arról. A rendszerváltás pedig döntően meghatározta további életét. Faluja varázsos világából „kiesve” élte meg az első igazságtalanságokat, és élete sorsdöntő eseményeikor Véckére tért vissza — a család és a falu mindig biztonságot kínált számára.

Kisgyerekként került a szomszédos Zsákodra, legnagyobb lánytestvéréhez. Közben a két falu között — az eseményeket megmagyarázni soha nem tudó emberek megdöbbenésére — határvonalat húztak... A rokon férfit katonának vitték, a szerző nővérét letartóztatták; az ismerősök jóindulatára maradt kisfiú emlékeiben a bizonytalanság mélyebb nyomot hagyott, mint lábnyomai az első, puha hóban, amikor a határon átszökve hazamenekült.

Hangulatos, apró kalandok és keserű, sorsfordító történetek követik egymást, több-kevesebb derűvel vagy belenyugvással elbeszélve. A nincstelenség, az eseményeknek való kiszolgáltatottság ellenére sem tűnik megtagadottnak a gyermekkor világa.

A serdülő ifjú szeretett volna pap lenni, hiszen ez a pálya volt századokon keresztül a szegényebb származásúak felemelkedési lehetősége; ugyanakkor a családot is segíthették a lelkészek, gyámolították a támogatásra szorulókat, tanácsukkal befolyásolták a rokonság életét is. Ám a rendházi élet élesen különbözött

attól, amit elképzelt. Olyan árnyoldalakat tapasztalt meg, amelyek ha nem is hitében, de elhatározásában megingatták. Végre meghozta a döntést: tanító lesz. A székelykeresztúri tanítóképző is válságos helyzetben volt abból a szempontból, hogy az új idők új szólamai bevették magukat az ifjak lelkébe. Egyik legkeserűbb eredménye az erőszakos megtervezésnek az volt, hogy a képesítés megszerzése után tanítani akaró szerzőt főiskolai tanulmányok folytatására „ítélte” egy bizottság. Egyik társuk meg is fogalmazta; „érthetetlen, hogy nekünk semmi beleszólást nem engednek a jövőnkbe”.

Miért lett a könyv címe mégis *Szerencsés Palkó*? A faluban használt megkülönböztető név a Palkó, a szerző dédnagyapjától örökölte a család. Hogy Birtalan Imre sorsa mennyiben hasonlít a mesehős szerencsés Palkójához? A szerző azt vallja, hogy szerencsés helyen született; szerencsének tartja azt is, hogy a kilenc gyerek közül ő volt a legkisebb, hogy ilyen családban nőtt fel, hogy plébánosa és tanítója rendkívüli ember volt. És még egy vallomás: „szerencsés vagyok azért is, mert gyermekkorom legszebb álmát valósíthattam meg, azt, hogy tanító legyek” (a keresztúri képző után a kolozsvári főiskolán elvégezte a természetrajz-földrajz szakot).

— Aprócska szülőfalumat, Székelyvéckét mélyebben és erősebben zártam szívembe, mint a Küküllő menti dombok — olvashatjuk a könyvben; ez a nagyon erős érzelmi kötődés meghatározó volt a szerző életében még akkor is, ha rég elkerült otthonról. De onnan vitte magával azt a szinte határtalan optimizmust és derűt, ami megragad Birtalan Imre vallomásait olvasva.

Udvarhelyi Híradó, 2000. június 13.

TARTALOM

AJÁNLÁS KÖNYVEKRŐL KÖNYVSZERETŐKNEK (*A szerző*) 5

Verseskötet nekünk — rólunk 9

Erdélyi Dekameron 11

Ambrus Lajos új könyve. A tündéraszony könnye 13

Lőrincz György újabb kötete. Tükör — feketében 15

Ne nézze senki csak a maga hasznát... 18

Hópehely-menyasszony 19

Tankó Gyula könyve. A gyimesi csángók szokásairól 21

Murádin László: Anyanyelvünk ösvényein.

Kell-e őrizni az anyanyelvet? 24

Ráduly János versei elé. Fény és gondolat 28

Helyismereti tanulmányok. Kápolnásfalu monográfiája 30

Vofkori László újabb könyve 35

Téged kereslek 38

Verseskötet Székelykeresztúrról. Az első éj 40

Gyermekversek. Népszerű könyvek 42

Levelek Nagyváradról 44

Francia tavasz 46

Gelu Păteanu magyar verseiről. Hit és sóvárgás 48

Fagyöngy 50

Tanulmány a rovásírásról 53

„Zsidózó” székelyek sorsa 55

Tanulmányok a balladás Kibédről 58

Dokumentum értékű könyv. Széki asszonysorsok	60
Könyvajánlat gyermekeknek. Kányádi Sándor új kötete	62
Könyvajánlat gyerekeknek. A kukorékoló róka	64
Könyvajánlat gyerekeknek. Népek meséi	66
Fontos helytörténeti kiadvány. Régi udvarhelyi nyomdák	68
Sütő András új könyve. Hargitai vadászkalandok	70
Újabb könyv a Sóvidékről. A népi vallásosság vizsgálata	72
Kristó Tibor: Égő Éden.	
Szerepversek, nyilvános előadás nélkül	74
Földre írt történelem	76
Sok szép cigányleány könyve	78
Bölöni Domokos új könyve.	
Dégi Gyurka hangulatos kesergései	80
Értelmetlen csodákról	82
Finnországi svéd prózaantológia. Fehér éjszakák	84
Új kiadás az új nemzedéknek.	
Csipike mindenkié, ő a béke őre	86
Vadasd népszokásai	87
Gerendás Lajos munkája:	
Székelyderzs és erődtemploma	88
Mesék és történetek	90
Könyv a székely kulákok sorsáról	92
Farkas-Wellmann Endre új kötete: A vágy visszakézből	94
Évfordulós kiadvány. Kibéd és egyháza	97
Az elhagyott szülőföld szeretete	99
A szilágysági Kraszna népi elbeszélései.	
Szóból ért az ember	102

- Tanulmány a moldvai ősbibb csángókról **104**
 Népi költők antológiája **106**
- Papp Attila Oktondi okosok című könyvéről **108**
- Tanulmánykötet a székelyföldi többség kisebbségéről **110**
 A humor gyógyírként erősítheti az embert **112**
 Tartalom és forma szerencsés találkozása.
 Kriza János mesegyűjtéséből **113**
 „Kinyalva minden fényes most az altáj”
 Más világok — egy új verskötetről **114**
 A babatársaság minden tagjáról
 olvashatunk egy-egy történetet **115**
 Udvarhelyi költő versei eszperantóul **116**
 Diákoknak szánt gyűjtemény.
 Antológia a Nyugat költőelődeiről **118**
- Az olvasó azt hiheti: valami illetlen tréfát űznek vele **119**
 Könyvajánló kisebbeknek: Bocsoda **121**
 A kultúra megújulásáról.
 Új sorozat indul Kriza Könyvek címen **122**
 Újramesélt ízes nyelvű, gördülékeny történetek **123**
- Magyarok, románok és cigányok együttélése Zabolán **125**
 Az ötvenedik kötet:
 Erdélyi magyar szólások gyűjteménye **127**
 Mennyire lehet azonosítani egy sorsot
 az egész magyar népével? **129**
 Képzeletbeli társaként élmény lehet.
 Murokország bejárása **131**
 Székelyek ünneplőben.
 Színek és formák a népviseletünkben **132**

Mongol eredetmondák és mítoszok
magyar fordításban **134**

Dr. Molnos Angéla magyarító könyvecskéje **136**

Az ezüsthajú tündérlány **138**

Páll Lajos: Három csűrben.

A korondi festő és költő gyermekversei **139**

Kovács András újabb könyve a lerombolt falu
eltűnt vallásáról **140**

Birtalan Imre emlékezései.

Miért volt szerencsés a székelyvéckei Palkó? **142**

ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

A könyv szerkesztője: BEKE SÁNDOR

Nyomdai előkészítés:

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

A szerkesztőség postacíme:

535600 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87

Telefon/fax: 00-40-266-212703

E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu

ISBN 978-606-534-081-7

www.erdelyigondolat.ro

Készült az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Nyomdájában,
Székelyudvarhelyen